FISHKE DER KRUMER

Mendele Mokher Sefarim

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

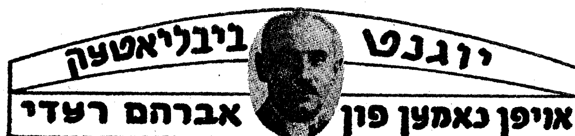

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

מענדעלע מוכר ספרים

פישקע דער קרומער

געקירצט און פאַרטייטשט פון
א. גאָלדבערג

מיט דעם ביכל הייבט אן די „יוגנט ביבליאטעק אויפן נאמען פון אברהם רעדי" ארויסצוגעבן א סעריע ווערק פון דער קלאסישער און מאדערנער יידישער ליטעראטור פאר אונדזערע יוגנטלעכע. דער קאמיטעט, וואס פירט אן מיט דער „יוגנט-ביבליאטעק" באשטייט פון א צאל יחידים, פריינט פון פארשטארבענעם אברהם רעדי, וועלכע האבן גענומען אויף זיך די אויפגאבע צו פאראייביקן זיין נאמען דורך אן ארבעט וואס איז געווען זייער נאענט צום הארצן פון דעם פארשטארבענעם.

אברהם רעדי איז אין משך פון א סך צענדליקער יארן געווען ענג פארבונדן מיט דער יידיש-וועלטלעכער שול אין אמעריקע, און דער עיקר מיט די פראגרעסיווע יידיש-וועלטלעכע שולן. זיין ביטראג צו דער שול-באוועגונג איז געווען זייער א ווערטפולער און א דויערנדיקער. ער איז געווען איינער פון די ערשטע גרינדער פון דער וועלטלעכער שול אין לאנד, און איז אין משך פון זיין גאנץ לעבן געבליבן איינער פון אירע סאמע נאענטסטע און אקטיווסטע בויער.

מיר מיינען, אז קיין מער ווירדיקער מאנומענט פאר אברהם רעדי, ווי העלפן דערנענטערן די אמעריקאנער-יידישע יוגנט צו דעם פראגרעסיוון יידישן קולטור-שאפן, קאן נישט זיין.

די יוגנט-ביבליאטעק
אויפן נאמען פון אברהם רעדי

דאס ביכל דערשיינט מיט דער מיטהילף פון „אברהם רעדי קרייז"

מענדעלע מוכר ספרים

(1917-1836)

א.

מענדעלע מוכר ספרים (זיין אמתער נאָמען: שלום יעקב אבראַמאָוויטש) איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1836, אין דעם שטעטל קאַפוליע, ווייס-רוסלאַנד. אין די יאָרן פון שווערן עקאָנאָמישן קריזיס, צום סוף פון די אַכצן-פערציקער, ווערט מענדעלעס פאַמיליע שטאַרק פאַראָרעמט, זיין פאָטער שטאַרבט יונג און לאָזט איבער אַן אלמנה מיט עטלעכע קינדער, אָן אַ שפייזער. דער יונגער שלום-יעקב ווערט פאַרוואָגלט אין דער פרעמד, ווערט אַ ישיבה בחור, עסט „טעג", און שלעפט זיך אַרום אַן עלנטער אין פאַרשיידענע שטעטלעך.

אין משך פון דער צייט, וואַנדערט ער אפילו מיט אַ באַנדע בעט-לער איבער אַ גרויסער צאָל יידישע שטעט און שטעטלעך. דער יונגער שלום-יעקב ווערט אַריינגעשלעפט אין דער כאַליאַסטרע שנאָ-רער דורך איינעם אַן אברהמל דער הינקענדיקער, וועלכער דערציילט אים וואונדער פון דער רייכקייט און גליקן פון ווייטן וואָלין (אַ געגנט אין רוסלאַנד). די רייזע מיט דער באַנדע שנאָרער, דאָס אויסוואָל-גערן זיך אין אַזוי פיל הקדשים (גאַסט-הייזער פאַר אָרעמע לייט), דאָס באַקאָנען זיך מיטן פאַראַזיטישן בעטלער-לעבן — דאָס אַלץ איז שפּעטער געוואָרן ווערטפולער מאַטעריאַל אין מענדעלעס שריפטן, און דער עיקר אין „פישקע דער קרומער".

די רייזע האָט זיך געענדיקט אין קאַמענעץ. אין דער שטאָט האָט זיך שלום-יעקב באַקענט מיטן באַוואוסטן השכלה-שרייבער, אברהם בער גאָטלאָבער. גאָטלאָבער האָט אים דערנעענטערט צו דער השכלה- (האַסקאָלע, אויפקלערונג) באַוועגונג און איר ליטעראַטור. גאָטלאָבערס טאָכטער האָט מיט אים געלערנט מאַטעמאַטיק און שפּראַכן, און צו 20 יאָר איז דער יונגער אַבראַמאָוויטש געוואָרן אַ לערער אין דער קאַמענעצער יידישער רעגירונג-שול.

אין 1860 האָט מענדעלע חתונה און באַזעצט זיך אין דער שטאָט באַרדיטשעוו.

ב.

איינס פון מענדעלעס ערשטע ווערק (אין העברייאיש) איז זיין ביכל „עין משפט" (אייען מישפּעט — „מיט אַ קריטיש אויג"). אין דעם ביכל ברענגט ער אַרויס זיינע געדאַנקען וועגן ליטעראַטור. אויף איין אָרט זאָגט ער: „אַ ליטעראַטור וואָס האָט ניט קיין פאַרבינדונג מיטן פאָלק און מיט זיין נויט, אַזאַ ליטעראַטור קאָן ניט באַווירקן דאָס פאָלק . . . זי איז איבעריק אויף דער ערד."

אָט-דער געדאַנק, אַז בלויז אַ ליטעראַטור וואָס איז נאָענט צום לעבן פון פאָלק און זיינע נויטן, וואָס שפּיגלט אָפּ דאָס לעבן פון די פאָלקס-מאַסן, און העלפט זיי פאַרשטיין און פאַרבעסערן זייער לעבן — אָט-דער געדאַנק איז געבליבן מענדעלעס צוגאַנג און מאָס אין משך

פון זיין גאַנץ שאַפן. מער ווי דאָס, אָט-דער געדאַנק האָט שטאַרק באַווירקט שלום-עליכמען און פּרצן און אַ סך אַנדערע יידישע שרייבער. ניט צופעליק איז מענדעלע געוואָרן דער „זיידע" פון דער יידישער ליטעראַטור. ער האָט ניט נאָר געשריבן, נאָר געלערנט און געוויזן דעם וועג ווי אַזוי מען דאַרף שרייבן, ניט פאַר אַ קליינער גרופּע געבילדעטע, נאָר פאַרן גאַנצן פאָלק.

אין 1864 האָט מענדעלע אָנגעשריבן זיין ערשט בוך אויף יידיש, „דאָס קליינע מענטשעלע". מענדעלע איז אַריבער פון העברייאיש צו יידיש, ווייל ער האָט געוואוסט אַז בלויז אויף יידיש וועלן די פאָלקס-מאַסן אים בעסער פאַרשטיין. ווייל — „וואָס קומט אַרויס דעם שרייבער פון זיין גאַנצער מי, אויב זי ברענגט ניט קיין נוצן?"

שוין אין זיין ערשט ווערק אויף יידיש, טרעט מענדעלע אַרויס ווי דער פאַרטיידיקער פון די אָרעמע יידישע פאָלקס-מאַסן. ער אַטאַקירט און דעמאַסקירט די יידישע גבירים. די „קליינע מענטשעלעך", וואָס דערגרייכן זייער מאַכט און זייער פאַרמעגן דורך שווינדל, עגאָאיזם, אכזריות, און דער עיקר — דורך ווילדער עקספּלואַטאַציע פון די אונטערדריקטע, פאַראָרעמטע מאַסן.

אָט-דער שטריך פון רעדן פאַר די יידישע פאָלקס-מאַסן, אויפדעקן די עוולות וואָס ווערן קעגן זיי באַגאַנגען, אַרויסווייזן טיפע ליבע צו די באַליידיקטע און אונטערדריקטע, און דער פאַרלאַנג זיי צו לערנען און דערהייבן — אָט-דער שטריך גייט דורך ווי אַ מאָטאָ און ווי אַ ציל אין מענדעלעס גאַנץ שאַפן.

פונקט אַזוי שטאַרק טרעט מענדעלע אַרויס קעגן די שטאָטפירער, די יידישע גבירים, אין זיין דראַמע „די טאַקסע". מענדעלע דעקט דאָ אויף די אוממענטשלעכע עקספּלואַטאַציע פון די פאָלקסמאַסן דורך די קהלשע רעדל-פירער, וועלכע נוצן אויס די „טאַקסע" (אַ שטייער אויף פלייש, ליכט און אַנדערע נייטיקע פּראָדוקטן), כדי אַליין רייך צו ווערן און כדי נאָך מער צו דריקן די אויסגעהונגערטע באַפעלקערונג.

די „טאַקסע" האָט אַזוי שטאַרק געטראָפן אין ציל, אַז די באַרדיטשעווער גבירים האָבן אָנגעהייבן צו פאַרפאָלגן מענדעלען און ער האָט געמוזט אַנטלויפן מיט זיין פאַמיליע פון באַרדיטשעוו. ער האָט זיך באַזעצט אין זשיטאָמיר.

ג.

אין די זיבעציקער יאָרן האָט מענדעלע אָנגעשריבן זיין פּאָפּולערסט און צום מערסטן געלייענט בוך — „די קליאַטשע".

אין „די קליאַטשע" טרעט מענדעלע נאָך אַמאָל אַרויס ווי דער פאַרטיידיקער פון די אָרעמע פאָלקס-מאַסן קעגן זייערע אונטערדריקער: דעם יידישן גביר פון אינעווייניק און דער צאַרישער רעגירונג פון דרויסן.

אין דעם בוך באַפרייט זיך מענדעלע פון דעם גלויבן פון די משכילים, אַז דורך בילדונג קאָן מען היילן אַלע איבלען פון געזעל־שאַפטלעכן לעבן. ער ווייזט אָן זייער קלאָר אויף די עקאָנאָמישע סיבות פון פאָלקס־ליידן. „אַ טאַנץ, — זאָגט ער, — גייט ניט פאַרן עסן", און — „היגע יידן באַדאַרפן ברויט, ניט קיין ביכער".

ער טרעט אַרויס קעגן דער נאַציאָנאַלער אונטערדריקונג פון פאָלק, און ווייזט דעם פאָלק, אַז ער האָט אַ רעכט צו פאַרלאַנגען פאַר זיך פולע פרייהייט און גלייכבאַרעכטיקונג.

די ווירקונג פון בוך איז געווען אַזוי גרויס, אַז די צאַרישע רע־גירונג האָט אָפּגעשטעלט דעם זשורנאַל „וואָסכאָד" אויף זעקס חדשים, ווייל ער האָט אָנגעהויבן דרוקן אַ רוסישע איבערזעצונג פון בוך.

ד.

מענדעלע קומט אין אַ צייט, ווען די ווענט פון מיטלאַלטער, וואָס האָבן הונדערטער יאָרן געשטיקט דאָס יידישע לעבן, צעפאַלן זיך.

די יידישע פאָלקס־מאַסע באַוועגט זיך הילפלאָז, אומגליקלעך־דערשלאָגן, אָן אַ ציל און קאָן זיך ניט באַפרייען ניט פון אירע אונ־טערדריקער און ניט פון איר אייגענער אָפּגעשטאַנענקייט און די שטריק וואָס בינדן זי צום מיטלאַלטער.

קעגן אָט־דער מיטלאַלטערלעכער אָפּגעשטאַנענקייט שרייבט מענדעלע זיין שאַרפע סאַטירע „מסעות בנימין השלישי" (מאַסאָעס ביניאָמין האַשלישי — די רייזעס פון בנימין דעם דריטן).

אין דעם בוך קריטיקירט ער די שרעקלעך־טרויעריקע אומבאַ־האָלפנקייט און אָפּגעפרעמדקייט פון לעבן, וואָס די מאַסן ווייזן אַרויס. זיי זיינען אַזוי הילפלאָז, אַז דער איינציקער חלום, וואָס זיי האָבן איז לויפן זוכן הילף און אויסלייזונג אין פאַנטאַסטישע ניש־געשטויגענע מעשות פון די רויטע יידעלעך אויף יענער זייט סמבטיון (לויט דער פאָלק־לעגענדע האָבן די צען שבטים פון ישראל זיך באַ־זעצט אויף יענער זייט פון לעגענדאַרן טייך סמבטיון [סאַמבאַטיען].

מענדעלע שילדערט זיין העלד בנימין מיט אַ סך רחמנות און אומ־געהייערער ליבע, אָבער גלייכצייטיק מיט אומרחמנותדיקער סאַטירע און שאַרפער קריטיק.

און כאָטש מענדעלע קריטיקירט שאַרף די פאָלקס־מאַסן, פאַר־פעלט ער אָבער ניט אונטערצושטרייכן זייער קלאָר, אַז שולדיק אין זייער אָפּגעשטאַנענקייט און פאַרווילדקייט איז זייער שווערע עקאָ־נאָמישע לאַגע, זייער נויט, די ענגשאַפט אין די שטעטלעך, די אונ־טערדריקונג פון אינעווייניק און פון דרויסן.

ה.

„פישקע דער קרומער" האָט מענדעלע אָנגעשריבן ווי אַ קורצע דערציילונג זייער פרי, נאָך אין 1869. פאַרגרעסערט און באַאַרבעט די דערציילונג האָט ער ערשט אין 1888. (מענדעלע וואוינט שוין

דעמאָלט אין אָדעס, וואוהין ער האָט זיך, כדי צו פאַרבעסערן זיין עקאָנאָמישע לאַגע, אַריבערגעקליבן אין 1881. אין אָדעס איז מענדעלע שוין פאַרבליבן ביז זיין טויט, אין אַפּריל, 1917. ער איז דאָרט געווען אַ פאַרוואַלטער אין אַ תלמוד-תורה).

„פישקע דער קרומער" איז דאָס ריינדיקסטע פון מענדעלעס אַלע ווערק, דאָס טיף-מענטשלעכסטע. אַלע זעלטן-שיינע שטריכן פון מענדעלעס שאַפן ווערן דאָ קלאָרער און מער אויס-קריסטאַליזירט. ער שילדערט פישקען און די האָרבאַטע מיידל ניט נאָר מיט צאַרטער ליבע, נאָר אויך מיט זעלטענער פאַרשטענ-דעניש. די גאַנצע דערציילונג איז טיף-מענטשלעך און פאַטעטיש, און צוזאַמען מיט דער ליבע צו זיינע צוויי העלדן, ווייזט מענדעלע אַרויס, וואָס איז נאָך וויכטיקער, טיפן גלויבן אין זיי. ווען ער וואָלט ניט געהאַט אָט-דעם טיפן גלויבן, וואָלט אפשר זיין סאַטירע ניט געווען אַזוי שאַרף. אָבער מענדעלע גלויבט, אַז די פשוטע פאָלקס-מענטשן, ווי נידעריק זיי זאָלן ניט זינקען, האָבן די פייאיקייט זיך אויפצוהייבן. פישקע פירט אַ פאַטעטישן קאַמף אָפּצוהיטן אין זיך די מענטש-לעכע ווערדע. מענדעלע פאַרדאַמט ניט די מענטשן; ער קלאָגט אָן און פאַרדאַמט די נויט, די אונטערדריקונג, די מענטשן וואָס שאַפן אַזאַ גרויזאַם לעבן פאַר דער אָרעמער האָרבאַטער מיידל און פאַר דעם אומגליקלעכן פישקע.

מענדעלע נעמט ספּעציעל, ניט נאָר צוויי בעטלער, נאָר די אומ-גליקלעכסטע און באַליידיקטסטע צווישן די בעטלער, און דערצו — ביידע קאַליקעס, און מאַכט זיי פאַר זיינע העלדן. דווקא ביי זיי זוכט ער דאָס שענסטע, דאָס טראַגישסטע, די ריינסטע ליבע. ער קוקט אונטער די שמאַטעס, און דאָרט דערזעט ער דאָס מענטש-לעכע אין זיי. דורך פישקען וויל מענדעלע געבן אַ בילד פון דעם פאָלקסנויט, פון זיין טראַגיזם, און פון זיין זעלטן-שיינעם, כאָטש אָפט הילפלאָזן, קאַמף זיך צו דערהייבן און אָפּצוהיטן זיין ווערדע.

דער סך-הכל פון מענדעלעס שאַפן איז אַן אויסערגעוויינלעך רייכער: ער האָט פאַרפעסטיקט די מאָדערנע יידישע ליטעראַטור און זי דערהויבן צו אַ מאַסן-ליטעראַטור פאַרן פאָלק; ער האָט זיך אָנגענומען פאַרן פאָלק און געוואָרן זיין וואָרט-זאָגער און פאַר-קעמ-פער; ער האָט אומרחמנותדיק געקעמפט קעגן פאַנאַטיזם, קעגן די וואָס האָבן אונטערדריקט דאָס פאָלק, און דאָרט וואו נויטיק, קעגן דעם פאָלקס אָפּגעשטאַנענקייט און פאַסיווקייט. ער האָט אַזוי-אַרום געהאָלפן די פאָלקס-מאַסן זיך באַפרייען פון מיטלאַלטער און דער-קענען זייער אייגענע ווערט אין לעבן; ער האָט גענומען די פאָלק-שפּראַך, אַרומגערייניקט, סיסטעמאַטיזירט, און געשאַפן אונדזער מאָ-דערנע ליטעראַרישע שפּראַך.

ער איז דער גרויסער אָנהייב אין אונדזער מאָדערנער יידישער ליטעראַטור. ער פאַרמאָגט אין זיך אַזוי פיל רייכקייט, אַז נאָך אויף לאַנגע דורות וועט ער העלפן באַלייכטן און פאַרשענערן דאָס יידישע פאָלקס-לעבן.

א. ג.

מענדעלע באַגעגנט זיך מיט ר׳ אַלטערן

א.

אונטערוועגנס איין מאָל, שבעה עשר בתמוז, גאַנץ פרי, זיץ איך מיר אויף מיין ביידל אין טלית און תפילין מיט דער בייטש אין דער האַנט גאַנץ יידישלעך. איך זיץ מיר אָנגעלעגט אויף מיין וועגעלע, גלעט מיר דאָס בערדל. איך פאַרטיף זיך אין די געדאַנקען וועגן אונדזערע ברידער, וועגן זייער חכמה, זייער פירונג, זייערע פיינע בריות און וועגן זייער לאַגע נעבעך. דער קאָפּ טאַלאַבענדעט זיך מיר אַהין, אַהער. עס דוכט זיך מיר עפּעס אַ שרעקלעכע מלחמה, אַ קלאַפּעריי, אַ געשלעגעריי, מען ברעכט ווענט, מען זעצט אויס טירן, שויבן. יידן, אַ טייל מיט פּעקלעך סחורה און אַלטע חפצים טוען זיך אָן אַ כוח, שרייען געוואַלד און לויפן . . . איך כאַפּ אַ שטעקן, לאָז מיך — און בוך אויף דער ערד, אויסציענדיק זיך ווי גרויס איך בין.

הפּנים, אין דאַוונען האָב איך געכאַפּט אַ דרעמל. מיין ביידל, טו איך אַ בליק, איז אַריין אין אַ קאַלוזשע, וואָס אויף דעם באַלעגאַלישן לשון הייסט עס אַ „טינטערל", אין דעם הינטערשטן רעדל איז פאַר־טשעפּעט אַן אַקס פון עפּעס אַן אַנדער ביידל. דאָס פערדל מיינס שטייט אין געהאַקטע וואונדן, פאַרדרייט אין די לייצעס און סאָפּעט ווי אַ גאַנדז.

פון יענער זייט ביידל שיטן זיך טויטע קללות, אויף יידיש, מיט אַ קייכן און הוסטן אין איינעם. אַ ייד, טראַכט איך מיר, איז אַן סכנות— און טו מיך אַ לאָז אין איין כעס אויף יענער זייט וואָגן. דאָרט אונטערן וואָגן ליגט פאַרפּלאָנטערט אין טלית און תפילין אַ ייד, צאַפּלט און אַרבעט מיט אַלע כוחות זיך אויסצודרייען. איך שריי: סטייטש! ער — סטייטש, סטייטש! איך בטל צו אים אויס אַלע חלומות, ער בטלט צו מיר, נישט אָנצוקוקן איינער דעם אַנדערנס פּנים. איך פּילדער: ווי שלאָפט עס אין דאַוונען אַ ייד! ער צוריק: ווי פּאָפט עס אַ ייד! איך גיב אים אין טאַטן, ער — מיט אַ צוגאָב אין דער מאַמען אַריין! איך שמייס זיין פערד, ער, אויספּלאָנטערנדיק זיך, לויפט און שמייסט מיין פערדל. ביידע פערדלעך שטעלן זיך דיבאָס, און מיר, שטאַרק אָנגעצונדן, לאָזן זיך איינער צו דעם אַנ־דערן הענדום־פּענדום, ווי די הענער, כדי אָנצונעמען זיך פאַר די

פאות. אַ רגע שטייען מיר שטיל, שאַרף אָנקוקנדיק איינער דעם אַנ־דערן. עס האָט געמוזט אויסזען משונה ווילד, האָבן דעם זיבעטן חן: צוויי יידישע גיבורים אין טלית און תפילין שטייען אָנגעדרודלט, גרייט צו באַווייזן זייער גבורה און זיך פּאַטשן אויפן פרייען פעלד. אַזעלכעס האָט מען באמת געמעגט אויף וואונדער גיין זען. מיר שטייען, קוקן און אָט באַדאַרפן שוין פליען הייסע פעטש, פּלוצים שפּרינגען מיר אָפּ איינער פונעם אַנדערן אויף עטלעכע טריט און לאָזן ביידע, שטאַרק פאַרוואונדערט אין איין קול אַרויס:

— אוי, ר' אַלטער! . . .

אוי־אוי, ר' מענדעלע!

ב.

אַלטער יקנה"ז איז אַ יאַדערדיק יידל, מיט אַ דיק בייכל. זיין פּנים איז געדיכט באַוואַקסן מיט שמוציק־געלע האָר, פון וועלכע ס'איז דאָ גענוג אויף פּיאות, אויף אַ באָרד און וואָנצעס, אי פאַר זיך, אי אויף נאָך עטלעכע יידן צו פאַרטיילן. אין דעם ים האָר ליגט אַן אינדזל — אַ ברייטע, פליישיקע נאָז, וואָס איז דאָס רוב יאָר פאַרלייגט. נאָר ווען עס מאַכט זיך אין איר אַמאָל אַ פאַרענדערונג, אונטער אַ פּאָר פּסח, אַשטייגער, בשעת עס לאָזט אומעטום און דער באַלעבאָס אירער נעמט זי אין דער אַרבעט מיט אַלע פינף פינגער, דעמאָלט בלאָזט זי הילכנדיק ווי אַ שופר, דעמאָלט קלינגט מיט איר גאַנץ טונעיאַדעווקע. אין איינעם מיט די אינדיקעס דאַרט גיט זי דעמאָלט קאָנצערט. אַלע אין שטעטל בלייבן פאַרגאַפט און עס שיטן זיך איר שמעק־טאַבאַק פון אַלע זייטן מיט ווינטשעוואַניעס יקנה"זן אַן אַ צאָל.

אַלטער יקנה"ז איז אַ טונעיאַדעווקער מוכר־ספרים, מיינער אַ באַקאַנטער פון אַלטע יאָרן. ער איז אַ מענטשל פאַר זיך, נישט שטאַרק איבערגעשפּיצט, נישט שטאַרק באַרעדעוודיק, שטענדיק אָנגעבלאָזן, ווי ברוגז אויף דער וועלט, הגם ער איז בטבע נישט קיין שלעכטער מענטש.

נאָך דעם ברייטן שלום עליכם, נעמען מיר זיך איינער דעם אַנ־דערן אויספאַרשן, דאָס הייסט ביי אונדז יידן געוויינלעך: אַ טאָפּ טאָן אין וואָגן, אָדער אַ שמעק טאָן, וואָס הערט זיך.

— וואוהין פאָרט דאָס אַ ייד? — גיב איך אַלטערן אַ טאָפּ.

— וואוהין עס פאָרט אַ ייד? עט . . . — ענטפערט אַלטער צוריק מיט אַ פרעג, ווי דער שטייגער איז פון יידן, נישט צו ענטפערן גלייך. אָפּצופּטרן יענעם מיט „עט" און אָנצושטויסן זיך אויפן וואונק, — אַ ייד פאָרט! אין דער ערד מיט דעם קאָפּ פאָרט ער . . . און ר' מענדעלע

פאַרט עס וואוהין ? — טוט ער מיך צוריק אַ טאַפּ.

— אַהין ! . . . וואוהין געוויינלעך איך פאָר אין דער צייט.

— איך שטוים מיך שוין אָן וואוהין; אַהין, קיין גלופּסק, וואוהין איך פאָר אויך אַצינד, — מאַכט אַלטער מיט אַזאַ מינע עפּעס, ווי עס אַרט אים, צום געשעפט זאָל עס אים חלילה נישט שאַטן, — נאָר פאַרוואָס ר׳ מענדעלע, איז ביי אייך היינט עפּעס מיט אַ הינטער וועגעלע און איר פאָרט נישט אַהין מיטן גלייכן וועג ?

— היינטיקס מאָל איז מיר גראָד אַזוי אויסגעקומען, ס׳איז רעכט ! שוין טאַקע אַ לאַנגע צייט בין איך אויף דעם וועג נישט געווען. און ביי אייך, ר׳ אַלטער, פאַרוואָס איז דאָס עפּעס הינטן אַרום ? — טו איך אַ שמעק — פון וואַנען קומט אַ ייד ?

— פון וואַנען אַ ייד קומט ! פון אַלדע שוואַרץ יאָר ! . . . פון דעם שיינעם יריד. נאַט אייך אַ יאַרמעלינקעס ! איינגעזונקען זאָל זי ווערן !

און דערוויל, ווי אַלטער מיינער שילט, פלוכט יאַרמעלינקעס מיט דעם יריד דאָרט, פאָרן אָן אַקעגן פויערשע פורלעך מיט אַ געשריי, פאַרוואָס דער וועג איז פאַרשטעלט. דערנאָך ווי זיי האָבן דערזען, צוקומענדיק, מיך און אַלטערן, ביידע אין טליתים מיט גרויסע תפילין אויפן קאָפּ און לאַנגע ברייטע רצועות, צעשרייען זיי זיך שוין מיט געשפּעט.

איך מיט מיין אַלטערן טוען געשווינד זיך אַ נעם צו די ביידלעך מיט אימפּעט. אַ פאָר פון די פויערן, כאָטש נישט פון יידישע קינדער, נאָר דעם אמת מוז מען זאָגן, האָבן געהאַט אַזוי פיל יושר צו העלפן אונדז אין דער נויט. און אַדאַנק זייער שטופּ טאַקע איז מיין ביידל באַלד אַרויס פונעם טינטערל. ווען ניט, וואָלטן מיר זיך אָוועקגעבאַברעט גאָט וויים וויפיל, און נאָך געקענט מיאוס צערייסן אונדזערע טליתים. מיט די פויערים אין איינעם איז שוין אויסגעקומען גאָר עפּעס אַנדערש: זיי האָבן געשטופּט אויפן רעכטן אמת טאַקע און מיר האָבן זיך נאָר געקוועטשט, זיך געמאַכט ווי מיר שטופּן קלאָמפּערשט. ווי באַלד נאָר דער וועג איז געוואָרן פריי, זיינען די פויערים זיך געפאָרן זייער וועג, אויסדרייענדיק די פּנימער צו אונדז, אַלץ געלאַכט, געשפּעט, וואָס מיר גייען אָנגעטאָן ווי גלחים לעבן די פערד אין וועג. און דינען גאָט מיט דער בייטש אין דער האַנט.

זומער אין וואַלד

א.

מיר קריכן אַרויף אויף דיביידלעך און היידאַ ווייטער אין וועג אַריין. איך פֿאָר פּאַראויס און אַלטער הינטער מיר אויף אַביידל פֿון אַלטע צעריסענע ראַגאָזשעס, פֿיר רעדלעך, נישט קיין גלייכע, גע־קרעמפּעוועטע מיט שטריקלעך. די אויסגעקרימטע קלעצלעך וואַרפֿן זיך אין אַלע זייטן אויף די אַקסן, סקריפּען, קוואַקען און קענען קיין אָרט זיך נישט געפֿינען. דאָס ביידל אין גאַנצן איז זיך מטריח צו שלעפּן אַ הויכע, זייער אַ דאַרע שקאַפּע מיט אַ קרעציקן, אַנגעביסענעם רוקן, גרויסע אויערן אין אַ קאַלטענעוואַטער גריווע.

דער הימל איז בלוי, לויטער, אָן אַ פּיצל וואָלקן. די זון בראָט, סמאַליעט, עס ווייעט נישט קיין ווינטעלע, מען פֿילט נישט קיין ליפּ־טעלע, די תבואה אויף די פֿעלדער, די ביימער אין די וועלדער שטייען שטיל, ווי צוגעשמידט, קיין שאָקל אפֿילו זיך נישט צו טאָן. קי אויף דער פּאַשע ליגן מיד, אויסגעשטרעקט די העלדזער, שאָקלען צייטנ־ווייז די אויערן, קייען און מעלה־גרהן, אַנדערע גראָבן אונטער זיך די ערד מיט זייערע הערנער, שאַרן מיט די קאָפּיטעס און רעווען, שרייען פֿאַר גרוים היץ. דער אָקס פֿאַררייסט דעם עק, לויפֿט גאַלאָפּ, וואַרפֿנדיק דעם קאָפּ אין אַלע זייטן, שטעלט פּלוצים זיך אַנידער, אָנ־געבויגן דעם שטערן האַרט צו דער ערד, שמעקט, פּאַכעט מיט די נאָזלעכער, לאָזט אַרויס אַ ברומען, סאָפּעט און דריגעט מיט די פֿיס. לעבן אַן אַלטער, אויסגעקרימטער און האַלב־פֿאַרדאַרטער ווערבע, אי־בערגעשפּאָלטן אין דער העלפֿט אַמאָל פֿון אַ דונער, שטייען פֿערד, איינער אויפֿן אַנדערן פֿאַרלייגט די קעפּ, צו מאַכן כאָטש עפּעס אַ שאָטן, און שמייסן מיט די ווידלען, פּטור צו ווערן ווי ס'איז פֿון די בייזע פֿליגן.

אויף אַ צווייגל אין דער הויך וויגט זיך אַ סאָראָקע, אויסזעענדיק פֿון דער ווייטנס ווי אָנגעטאָן אַ ווייס טליתל, און דאַוונט, שאָקלענדיק זיך. זי בוקט זיך מיטן קעפּל, שפּרינגט אַביסל אונטער, אַ קליין קראָקעלע געבנדיק אַ פּאָר מאָל. בלייבט דערנאָך ווייטער שטיין אָן לשון, שטרעקט אויס דאָס העלדזל און קוקט, גלאַט אַזוי, אין דער וועלט אַריין, מיט פֿאַרשלאָפֿענע אייגעלעך.

אויף דעם גאַנצן וועג איז שאַ־שטיל, מען זאָל דאָס הערן ערגעץ אַ שאָרך, אַ פּיפּס, מען זאָל דאָס זען פליענדיק ערגעץ אַ פויגל, נאָר קאָמאָרן טראָגן ווי די רוחות זיך אין דער לופט אַרום, פליען טאַנצנדיק פאַרביי די אויערן, טוען אַ גרילץ, אַ זזשע, איינראַמענדיק עפּעס אַ סוד און באַלד טאַקע מאַרש וויטער; נאָר צווישן היי, צווישן די תבואות דאָרט, שמוצערן די גרילן, זשומען, צימבלען און גייען מיט די טאַצן . . .

ס'איז היים, ס'איז שטיל, וואונדערלעך שיין. שאַ! גאָטס באַשעפענישן רוען . . .

איך דריי אויס דעם קאָפּ און זע, מיין אַלטער ליגט אין דער לענג אויף זיין וואָגן, אונטערגעשפּאַרט דעם קאָפּ מיט ביידע הענט, רויט ווי אַ צוויק, צעכראַסטעט מיט דעם רויט־פּאַרוואַקסענעם האַרצן אין דרויסן, פאַרברענט, פאַרבראָטן און שוויים באַשלאָגט אים, אַז דאָס האַרץ האָט געריסן קוקנדיק אויף אים.

— ר' אַלטער, — האָב איך אַ געשריי געטאָן.

— האַ־אַ? — מאַכט אַלטער, דערהערנדיק מיין געשריי, נישט רירנדיק זיך פון אָרט — וואָס איז?

— וויפיל, מיינט איר, זאָל אַצינד האַלטן אַ זייגער?

— אַ זייגער אַצינד וויפיל זאָל האַלטן? — ענטפערט אַלטער מיט אַ פאַרדומפּט קול — ווייס איך? צו די ערשטע שטערן וועלן די אויגן אויסקריכן גענוג וואַרטנדיק, נו, מילא . . . אַ, שטאַרק היים!

— אַ געשמאַקע היץ, אַ־אַ־אַ! — רוף איך מיך אָן, — איר שוויצט ר' אַלטער? איך מיין, שוין צייט צו פּאַשען די פערדלעך, אונדזערע אַדלער זענען נעבעך מיד, קוים וואָס זיי שלעפּן זיך. ניט ווייט פון דאַנען, דאָרט וואו עס הויבט זיך אָן ציען אַ וואַלד העט־העט ביז צום שליאַך, זע איך אין דער זייט לינקס זייער אַ גוט אָרט צו פּיטערן.

אין עטלעכע רגע אַרום האָבן מיר אַראָפּגענומען זיך אין דער זייט פונעם וועג און צוגעקומען צו יענעם אָרט, וואו ס'איז געווען וואַלד, שיינע פעלדער, אַ געמויזעכץ און אַלע גוטע זאַכן, מיר האָבן אויסגעשפּאַנט אונדזערע לייבן, געלאָזט זיי פריי פּיטערן זיך דאָרט ביים ברעג וואַלד און אַליין האָבן מיר זיך אונטערגעלייגט אונטער אַ בוים.

ב.

אַלטער יקנה"ז האָט קוים געאָטעמט פאַר היץ, אַנגסטן האָבן אים באַשלאָגן. ער האָט געזיפצט, געקרעכצט, אַזוי אַז עס האָט מיך ביים האַרצן אָנגעכאַפּט, און כדי אים צו מינטערן אַביסל, אויך טאַקע

צו רעדן, צו פאַרברענגען אביסל די צייט, לאָז איך מיך אריין מיט אים אין אַ שמועס:

— הפנים ר׳ אַלטער, אייך איז געשמאַק היים?

— בע! — ענטפערט אַלטער גאַנץ בקיצור, עפּעס ווי אַנגע־ברוגזט רוקנדיק זיך אונטערן בוים, וואו עס איז נישט געווען אַזאַ גרויסע באַהעלטעניש פון דער זון, וואָס האָט אריינגעשיינט דורך די צווייגן.

— פע, נישט גוט פון דעם תענית, וואָס איר קרעכצט אַזוי? — מונטער איך מיין אַלטערן, פעסט ביי זיך אָפּגעמאַכט, מיין טויט זאָל דאָ זיין, מוז איך אַרויסבאַקומען ביי אים אַ וואָרט.

— בע! — מאַכט אַלטער, און ווייטער טאַקע אַ רוק אונטערן בוים.

איך האָב גוט אַרויסגעזען, אַז מיט מיין ר׳ אַלטערן איז עפּעס ניט גלאַט. ס׳איז דאָ אַ צרה. איך האָב געטאָן אַ גוטן קוועטש און מיין אַלטער האָט זיך צעוויגט, אָנגעהויבן צו דערציילן זיין אומגליק אויף זיין שטייגער אַזוי:

— איך בין היינט, נישט פאַר אייך געדאַכט, מיאוס אין דער קלעם. דער דרוקער מאָנט געלט. מילא, דאָס איז גאָרנישט — מאָנט ער. ער וויל אָבער, פאַרשטייט איר, מער נישט געבן קיין סחורה!... מיין עלטערע מיידל איז שוין אין די יאָרן; אַ מיידל, פאַרשטייט איר, דאַרף חתונה האָבן. מילא, גיי־זשע דריי דעם קאָפּ, זוך אַ חתן. חתנים זענען דאָ, אָבער אַ חתן, דאָס הייסט, פאַרשטייט איר מיך אַ חתן! איז נישטאָ... מיין ווייב באַדאַרף זיך צו די צרות פאַרגלוסטן האָבן אַ יינגל. און נאָך ווען — פאַר פּסח. איר פאַרשטייט, וואָס הייסט אַ ווייב האָט אַ יינגל? אַ חתונה, אַ חתונה הייסט עס! נישמער — גאָרנישט.

— נעמט נישט פאַר אומגוט, — זאָג איך צו אַלטערן, — וואָס איך פאַל אייך אריין אין די רייד. פאַרוואָס האָט איר אויף דער עלטער גענומען אַ יונג ווייב?

— גאָט איז מיט אייך! — מאַכט אַלטער פאַרוואונדערט — איך האָב דאָך געמוזט נעמען אַ באַלעבאָסטע אין שטוב אריין. וואָס וויל דען אַ ייד מיט דעם חתונה האָבן? גאָרנישט! אַ ייד וויל נעבעך האָבן אַ גוטע באַלעבאָסטע.

— למאי־זשע, ר׳ אַלטער — טו איך אַ פרעג — האָט איר געגנט אייער ערשטע ווייב און איר פאַרוויסט דאָס לעבן? זי איז דאָך געווען אַ גוטע באַלעבאָסטע!

— בע! — מאכט אלטער, פארקנייטשנדיק זיך מיט א פינצטער פנים.

— קיין עקרה, איז אייער ערשטע ווייב אויך נישט געווען, — לאז איך אלטערן מיינעם נישט אפ, — וואוהין זיינען אהינגעקומען די קינדער נעבעך? הא, וואס?

בע! . . . בעקעט אלטער אן לשון, א קראץ געבנדיק זיך אין דער פאה, א מאך מיט דער האנט און א זיפץ טיף פונעם הארצן.

„בע" איז ביי אונדז יידן א טייער ווארט, וואס האט זייער פיל טייטשן. „בע" קען מען געברויכן אלע צייטן אין א שמועס און עס זאל תמיד פאסן. א ייד קען מיט „בע" זיך תמיד אויסדרייען, ווען ער איז נעבעך אין דער קלעם און שטייט שמאל. „בע" שטייט א יידן ביי אין דער נויט, ווען עס באוויזט זיך, אז ער איז נעבעך א לינגער. מיט „בע" קען מען אפענטפערן יענעם, וואס דולט א קאפ צוויי שעה, נישט צו הערן, נישט צו פארשטיין אפילו איין ווארט פונעם גאנצן שמועס. דאס יידישע קעפל שטויסט זיך תמיד אן, וואוהין דאס ווערט „בע" צילט און פארשטייט דעם רעכטן זין דער-פון, ווי עס פאסט צום ענין.

אלטערס לעצטער „בע" איז געווען א ביטערער מיט גרינע ווערעם. אין אים איז געלעגן עפעס ווי חרטה, א באנג-טאן, א בא-שולדיקונג זיך אליין. עס האט אים זיכער געמוזט ליגן אויפן הארצן ווי א שטיין זיין מיאוסע באנעמונג אקעגן דעם ערשטן ווייב און די קינדער פון איר. ער האט געמוזט אין איטלעכם אומגליק, וואס אים טרעפט, זען א שטראף פון גאט פאר זיינע זינד. דאס האט ארויס-געוויזן זיין ביטערער זיפץ און דאס מאך-געבן מיט דער האנט, אויך דער קראץ אין פאה דערביי, האט אזוי פיל געהייסן: „פארביים די ליפן און שטום . . . אין דער ערד מיטן קאפ!"

איך האב מיך אין הארצן שטארק באשולדיקט, למאי האב איך אויפגערירט אלטערס אלטע וואונדן. דאס איז טאקע די מעשה מיט א יידן, ארייננצומישן זיך אין יענעמס היימישע זאכן און ארייננצו-קריכן מיט שאלות יענעם אין דער נשמה אריין, בשעת זי טוט ווי און ווערגט זיך נעבעך מיט די צרות שטילערהייט פאר זיך אליין.

איך וויל מיין אלטערן איבערבעטן, אים פארגיטיקן פארן בלוט וואס כ'האב אים אומנישט פארצאפט. איך רוף זיך אן:

— איך האב מיך דערמאנט אין זייער א שיינער מעשה אמאל אין באד, וואס ליגט מיר עד היום אין טעם און קען עס נישט פאר-געסן. מען מעג עס הערן. א, איר שוויצט ר' אלטער! רוקט זיך,

זייט מוחל, א קאַפּעלע אהין, וועל איך מיר ליגן אַט אַזוי מיט דעם רוקן צו דער זון און דערציילן.

אַלטער ווישט מיטן עק אַרבל פונעם העמד אַפּ דעם שווייס פון זיין פּנים, נעמט פון דער בוזעם-קעשענע אַרויס זיין פאַרצעלייען פּיפּקעלע מיט עפּעס א יפה-פיה אויסגעמאָלט דערויף; פאַררייכערט דאָס פּיפּקעלע, טוט דערביי א קליין קוקעלע אויף דער יפה-פיה און ציט זיך אויס, ווי גרויס ער איז, אונטער דעם בוים.

איך הוסט מיך אויס, טו מיך א רוק און הייב אָן מיין מעשה אַזוי:

ווער איז פישקע און ווי אַזוי מען מאַכט אים חתונה

א.

אין דער גלופּסקער געמויערטער באַד׳ האַלט זיך זינט אַ לאַנגער צייט אויף אַ בחור — פישקע דער קרומער. ווער פישקע איז, פון וואַנען ער איז — דאָס איז נישט מיר, נישט קיינעם איינגעפאַלן צו וויסן, גאָרנישט! עס דרייט זיך אַרום אַ באַשעפעניש, אַ פישקע, ווי אַלע אַנדערע פאַרוואָרלאָזטע נפשות זיין גלייכן, ביי אונדז יידישע קינדער.

קיין שטאַרק גרויסן פאַרשווין קען מען פישקען נישט אָנרופן. ער האָט אַ גרויסן פלאַטשיקן קאָפּ, אַ ברייט גרויס מויל מיט געלע, קרומע ציין, רעדט שטשיפּילאָווע, קען נישט קיין „ריש" שאַרף אַרויס-זאָגן און הינקט שטאַרק אויף אַ פוס. פישקע איז שוין געווען אין די יאָרן, פון זיינעטוועגן האָט ער שוין געקענט לאַנג חתונה האָבן און באַגליקן גלופּסק מיט עטלעכע קינדערלעך; נאָר אויף זיין פינצטער מזל, האָט מען אין אים זיך פאַרגעסן.

מען האָט אין אים זיך פאַרגעסן אפילו בשעת דעם רעקרוטן-נעמען פאַר כאָליערע-חתנים. דאָס הייסט, בשעת גלופּסקער קהל האָט געכאַפּט אין דער בהלה וויסטע קאַליקעס, שלעפּערס און זיי חתונה געמאַכט אויף דעם הייליקן אָרט צווישן די קברים, מיט אַבי-אָט מיידלעך, כדי דורך דעם זאָל די שלאַפקייט אויפהערן. אָנשטאָט אים האָט קהל דאָס ערשטע מאָל מכבד געווען מיט חתונה דעם באַרימטן קאַליקע יאָנטלען, וואָס רוקט זיך אויף זיין געזעס מיט צוויי קליינע הילצערנע בענקעלעך אין די הענט. מען האָט אים געפּאָרט מיט דער אָרעמער יידענע, וואָס האָט גרויסע ציין, ווי לאָפּעטעס, אָן אַן אונ-טערשטער ליפּ. די כאָליערע האָט זיך פאַר זיי שטאַרק דערשראָקן, און נאָכדעם, אַז זי האָט פאַר שרעק אויסגעהרגעט אין גלופּסק אַ סך מענטשן, האָט זי געכאַפּט די פיס אויף די פּלייצעס און איז אַנטלאָפן . . .

הכלל, פישקען האָט קהל פאַרגעסן. אויף גלופּסק איז געקומען ווייטער אַ כאָליערע און פישקען האָט עס פאָרט נישט געהאָלפן. ער איז געבליבן אַ בחור ווי פריער. ס׳איז אַוודאי נעבעך אַ גרויס רחמנות, אַ צער בעלי-חיים, נאָר מסתמא איז זיין מזל שוין געווען אַזוינס.

פישקעס גאַנג איז געווען געוויינלעך באַרוועס, אָן אַ קאַפּאָטע, נאָר אין אַ גראָב געלאַטעט העמד מיט אַ לאַנגע פּאַרשמאַלצעוועטן אַרבע-כּנפות און הויזן פון גראָבן לייוונט מיט אַ סך פאַלדן. זיין אַרבעט איז געווען צו גיין רופן אויף דער גאַס: „באַלעבאַטים, אין באָד אַריין!" פריייטיק און „ווייבעלעך, אין באָד אַריין!" מיטוואָך. אין באָד פלעגט ער היטן דאָס אָנטאָן, אונטערטראָגן אַ שעפעלע וואַסער און דערלאַנגען אַ קויל פייער, וואַרפנדיק זי פון איין האַנט אין דער אַנדערער, צו פאַררייכערן אַ פּאַפּיראָס, און כאַפּן דערפאַר מיט אַמאָל אַ האַרטן צווייער, אָדער אַ דרייער.

איך האָב פישקען זייער גוט געקענט, פלעג ליב האָבן אַריינצו-לאָזן זיך מיט אים אין אַ שמועס און אָנקוועלן אַמאָל פון זיינע ווערטער. ער איז גאָרנישט געווען אַזאַ שוטה, ווי ער האָט אויסגעזען. וואָרום ווען איך בין נאָר אין גלופּסק, איז ביי מיר די ערשטע זאַך זיך אַראָפּ-צוכאַפּן אין דער געמויערטער באָד, אויסצופּאַרען די זאַכן, די זאַקן און צו פּאַרען די ביינער אויף דער אויבערשטער באַנק. זאָגט אייך וואָס איר ווילט, דאָס איז דער בעסטער תענוג ביי מיר.

ב.

אַז איך בין געווען מיט עטלעכע יאָר צוריק אין גלופּסק און פון דער ווייטנס אויף דער גאַס דערזען פישקען, בין איך פּשוט אויס דער הויט געשפּרונגען פאַר גרויס וואונדער. פישקע מיינער, זע איך, גייט מיט די קרומע פיס, אָנגעטאָן אין אַ שפּאָגל-נייער קאַ-פּאָטע מיט נייע שיך און זאָקן. אויפן קאָפּ אַ גרויס, ניי היטל. וואָס קען עס באַדייטן? טראַכט איך ביי מיר, זאָל זיין אפשר, קהל האָט אים אויסגעקליבן פאַרט פאַר אַ כאָליערע-חתן? נאָר אויף גלופּסק אָבער איז אין יענעם יאָר קיין כאָליערע נישט געקומען . . . נו, האָב איך מיר פאַרגענומען, מאָרגן גיי איך באַצייטנס אין באָד, וועל דאָרטן פאַרברענגען גוטע עטלעכע שעה און שוין אָנשמעקן דאָרט אַלצדינג . . .

אויף מאָרגן בין איך געקומען אין באָד באַצייטנס, אַ סך פריער איידער דער עולם איז זיך ביסלעכווייז צונויפגעקומען. בערל דער שמייסער איז געזעסן אויף אַ באַנק און געבונדן בעזעמלעך, איבער-קוקנדיק די בלעטלעך מיט אַזאַ ערנסט פּנים, ווי אַ יידענע קלייבט אַרבעס. נישט ווייט פון אים שטייט לעבן אויוון איציק דער היטער, אַ ייד מיט אַ גרויסער באָרד, וואָס איז אין דעם ברויט אַ יאָר דרייסיק, טוט נישט מער ווי קוקן מיט צונויפגעלייגטע הענט אויף די פּעקלעך זאַכן, צוואָוינטשעווען איטלעכן ביים אַרויסגיין פון מרחץ „צו רפואה!" און ציט דערפון זיין פּרנסה.

בערל און איציק האָבן מיר געמאַכט אַ גרויסן „ברוך־הבא״. שוין טאַקע אַ היפּשע צייט, אַז מיר האָבן זיך נישט געזען און איך בין געווען ביי זיי זייער אַן אַנגעלייגטער גאַסט. מיר האָבן זיך צעשמועסט וועגן פיל זאַכן און כ׳בין אין דער מיט שמועס אַרויפגעקומען אויף פּישקען. וואו, פרעג איך, איז אונדזער פּישקע?

— פּישקע! — מאַכט בערל, אַ טרייסל געבנדיק דאָס בעזעמל,
— הע־הע! פּישקע איז אַ מענטש, אַ באַלעבעסל, איבערגליקלעך!

— פּישקע! — זאָגט איציק, צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ — פּישקע איז היינט אַ פּריץ! נו, פּישקע! ער האָט זיך קיין מאָל אַזוי גוט נישט געוואונטשן.

אָט וואָס בערל דער שמייסער האָט מיר לסוף דערציילט:

— אַ דאָנערשטיק פאַרנאַכט איין מאָל, איינגעהייצט אין אַלע אויוונס און זיך שטאַרק אָנגעמאַרדעוועט ביי דער אַרבעט, לייג איך מיך מיט דער חברה אין באָד אויף די בענק, אַביסל דעם אָטעם צו כאַפּן. חוץ אונדז זענען דאָרט געלעגן אויסגעצויגן נאָך עטלעכע יידן, וואָס האַלטן זיך דאָ אויף. ווי מיר ליגן זיך דאָ אַזוי רואיק, רייכערן און שמועסן זיך אַזוי גאַנץ פריילעך, מיט אַמאָל הערן מיר, ווי מען פאַרט עפּעס צו, גלייך צו דער באָד. נו, צוגעפאָרן — צוגעפאָרן, וואָס מאַכט עס אויס? איידער מיר קוקן זיך אַרום, קומען אַריין דריי אייזערנע, געזונטע פּאַרשוינען, אַלע אין איין קול: „גוטן אָוונט, יידן! וואו איז פּישקע? גיט אַהער פּישקען!..." דאָ האָב איך מיך שוין טאַקע אַביסל דערשראָקן: וואָס הייסט עס פּאָר אַ לשון, עפּעס נאָר אין איין אָטעם: „גיט אַהער פּישקען״.

— פּישקען באַדאַרפט איר? — רוף איך מיך אָן — ער איז אַצינד נישטאָ. נאָר זאָגט מיר, פעטערס, צו וואָס טויג אייך פּישקע? איך וויל עס וויסן.

— די יידן קוקן זיך איבער אַ ווײַלע צווישן זיך, דערנאָך טרעט איינער פון זיי אַרויס און מאַכט צו מיר: „מיר וועלן אייך זאָגן, פאַר־וואָס נישט? מען האָט חלילה דערמיט זיך נישט צו שעמען, דאָס איז אַ יידישע זאַך. די מעשה דערפון איז אַזוי:

— די בלינדע יתומה קענט איר דאָך, די בלינדע יתומה, וואָס זיצט שוין פון גאַנץ לאַנג לעבן דער טויטער שול, ביים אַלטן בית־עולם, און בעט נדבות. די דאָזיקע בלינדע יתומה איז היינטיקס יאָר געבליבן אַן אַלמנה. זי האָט זיך געאיילט גיך צו פאַרקנסן מיט עפּעס אַ טרעגער, צוגעזאָגט אים אויסצוקליידן באַלעבאַטיש און געבן אים זיין באַדערפעניש, דערצו נאָך אַביסל געלט. היינט האָט געזאָלט זיין די חופּה. מען האָט אָנגעגרייט זייער אַ גוטע וועטשערע:

בראָנפען, בולקעס, פיש און געבראָטנס, אַ גילדענע יויך מיט עופות — ווי דער שטייגער איז ביי יידישע קינדער. דאָס אַלצדינג קאָסט געלט. אַז מען איז אין גאַנצן פאַרטיק געוואָרן, די כלה אויסגעפוצט, אויסגעשלייערט, שיינט, לייכט, ווי אַ יידישע טאָכטער, איז מען געגאַנגען צו דעם חתן נעמען אים צו דער חופה. דער תכשיט אָבער, הערט נאָר, איז גאָר נישטאָ אין דער היים! מען וואַרט אַ שעה, נישטאָ, מען וואַרט נאָך אַ שעה, ער קומט נישט, ער איז ווי אויסגע־טריקנט געוואָרן. וואָס לאָזט זיך צום סוף אויס? דער בחור, ברענען זאָל ער, האָט חרטה! זיין באָבע, וואָס איז אַזוי פיל יאָרן שוין אַ קעכן ביי אונדזער גביר, וויינט, ליאַרעמט, פילדערט, שרייט אויף דעם שידוך. ס'פאַסט איר ניט. זי דינט פאַרט אַזאַ צייט ביים הינן גביר, איז אויסגעקאָכט מיט אַ סך באַלעבאָטים אין דער שטאָט, פאַר־וואָס־זשע זאָל היינט דאָס אייניקל איר אויף דער עלטער דאָס פנים פאַרשוואַרצן און צעשטערן איר דעם גאַנצן יחוס? ניין, כאָטש האַקט אים און בראָקט אים. עס העלפט נישט. ער וויל נישט דעם שידוך, וויל נישט די כלה. רופט מיך, זאָגט ער, קנאַק־ניסל. — מיר אַלע זענען געבליבן ווי אָפּגעשמיסענע. עס טוט אָבער קיינעם נישט אַזוי באַנג דער חתן ווי די וועטשערע. וואָס טוט מען מיט דער וועטשערע, מיט אַזעלכע פיש און געבראָטנס? מיר האָבן אַ גאַנצן טאָג זיך אָנגעמאָרדעוועט, אַרומגעלאָפן, געטאָן, געאַרבעט, אונדז קומט נאָך אויך פונעם שדכנות. אַזוי פיל מי, אונדזער מי, אונדזער אַרבעט! מיר האָבן געטראַכט, געטראַכט, געקלערט, געקלערט און אונדז איז איינגעפאַלן פישקע! לאָז ער אַרויספירן איטלעכן פון דער נויט. לאָז פישקע זיין דער חתן. וואָס מאַכט עס אים? וואָס קען עס אים אַרן? מיר זענען דאָס אַצינד געקומען נעמען אים באַלד טאַקע צו דער חופה אָנשטאָט דעם טרעגער.

— אין דעם, ווי די יידן טענהן דאָ אַזוי, קומט אָן פישקע. מיר האָבן אים געטאָן אַ נעם, געכאַפּט די כשרע מציאה, נישט צו מאַכן מיט אים קיין לאַנגע שהיות: גיי, בחור מיט די קראַנקע פיס, גענוג זיך געפּאַשעט, גיי, בחור, אונטער דער חופה! — מען האָט אַלצדינג אָפּגעמאַכט גאַנץ געשווינד, נאָך איידער פישקע האָט צייט געהאַט אפילו זיך אַרומצוקוקן. חברה האָט געהאַט אַ גוטע וועטשערע, גע־געסן, געטרונקען אויף וואָס די וועלט שטייט און צוגעווינטשעוועט דעם נייעם פּאָר־פאָלק.

פישקע גייט עס היינט אין דער נייער קאַפּאָטע, וואָס אין איר האָט געזאָלט גיין דער טרעגער און איז גאָר דער וואוילער יונג. זיין אַרבעט איז היינט אַרויסצופירן אַלע פרימאָרגן זיין ווייב, די בלינדע

יתומה, אויף איר ערט לעבן אלטן בית-עולם און פארנאכט אוועקצו־פירן זי פון דארט צוריק אהיים. מיט עסן און טרינקען האט פישקע נישט וואס צו זארגן. זיין ווייב איז א בריה, האט א שטענדיקע גוטע פרנסה אין די הענט. דאס פארל האט זיך ליב, איינער דעם אנדערן האט נישט חלילה אויסצוזעצן קיין חסרונות.

אט דאס, ר׳ אלטער, האט מיר דערציילט בערל דער שמייסער. זעט איר שוין, רוף איך מיך אן, וואס אויף דער וועלט קען זיך טרעפן. ווי אזוי מען פארט ביי אונדז יידעלעך הינקענדיקע מיט בלינדע, ווי אזוי מען שטעלט חופות, מאכט זיווגים, צוליב וואס? די טוערס זאלן זיך זאט אנעסן, אנעסן! אזוי איז ביים געמיינעם עולם, ביי די ארעמע און אזוי אויך ביי די נגידים. דארט ווערט אויך זייער אפט געשלאסן אזעלכע מיני שידוכים, וואס נישט געשטויגן. עס פאר־שטייט זיך, צוליב אן אנדער מין וועטשערע, מיט אן אנדער חן . . .

— רוקט זיך נאר, ר׳ אלטער, ווייטער אביסל. א, איר שוויצט, קיין עין-הרע, ווי א ביבער. שוויצט, שוויצט געזונטערהייט.

ג.

דערווייל איז געווארן מנחה-צייט. א געשמאק ווינטעלע הייבט אן צו בלאזן און אויפן הימל ווייזן זיך שטיקלעך וואלקן, אויף וועלכע מען האט, ווי אויף טייערע געסט, שוין א לאנגע צייט ארויסגעקוקט. די ביימער הייבן פאמעלעך אן זיך צו שאקלען און פירן צווישן זיך א שמועס אויף זייער לשון, נאך דעם אז זיי האבן אזוי לאנג געשוויגן שטיל. דאס ווינטעלע האט אויפגעוועקט די שלאפנדיקע תבואה, אלע זאנגען כאפן זיך ווי יונגע קינדער אויף מיט א קול, צעקושן זיך גאר פריינטלעך. גאטס באשעפעניש רירט זיך אומעטום: אויפן פעלד, אין וואלד און אין דער לופט.

די גאנצע וועלט איז עפעס ווי לעבעדיק געווארן און באקומען א פרייליכע פנים. א פרייד, א פארגעניגן צו לעבן, צו זען, צו שמעקן די זיסע ריחות פון אלע זייטן.

— ר׳ אלטער, ס׳איז גוט! ר׳ אלטער, ס׳איז שיין! עס ציט עפעס ביי דער נשמה, עס רעדט עפעס צום הארצן: גאטס וועלטל איז שיין, גאטס וועלטל לעבט! עס ציט און גלוסט זיך אריינוווארפן זיך עפעס אהין מיט הענט און מיט פיס . . .

— ר׳ מענדעלע, בע . . . ר׳ מענדעלע, עט . . . פע! — טוט אלטער אויף מיר זיך א קרום — שוין צייט בעסער מנחה דאווענען.

איך פארבינד די זאקן, גארטל ארום מיט א פאסעק די קאפאטע און הייב אן גאנץ לוסטיק. מיין אלטער, זאל לעבן, צעלאזט זיך באלד

טאקע נאך מיר אויף דער גראבער סטרונע, אויף דער געמבע.

נאך ביים אנהייב דאוועגען האט אלטער ארויסדערטאפט פון וואגן א קליין פעסעלע שמירעכץ. מיט דעם דאוועגען איז ער פארטיק געווארן גיך, און בשעת איך האב נאך געהאלטן אין דער מיט, האט ער שוין געשמירט די רעדער.

— ר' מענדעלע, מאכט עס בקיצור, — טרייבט מיך אלטער אונ־טער, — נעמט זיך איר דא צו אייער וואגן און איך וועל דערווייל א גיי טאן נאך די פערדלעך. צייט צו פארן. ביז נאכט קאנען מיר גאנץ ווייטלעך אריינפארן.

ר׳ אַלטער ווערט פֿאַרפֿאַלן

א.

אַלטער גייט באַלד טאַקע אַוועק און איך נעם מיך צו דעם וואָגן. איך אייל זיך נישט, שמיר די רעדער באַלעבאַטיש, איך קאַרג נישט קיין שמירעכץ, באַטראַכט מיר די אַקסן, איטלעכס פּיצעלע באַזונדער. דאָס האָט געדויערט אַ היפּשע צייט — און מיין אַלטער קומט נישט. די פֿערדלעך האָבן געמוזט פֿאַרגיין ווייטלעך אַביסל אין וואַלד און זיך גוט אונטערגעפּאַשעט. אַזוי דענק איך מיר און טו אַ קוק אויף דער זון, וואָס האַלט נאָענט ביים אונטערגיין. איך שטיי מיר אַזוי אַוועק ווייטער אַ היפּשע צייט. די זון האָט זיך שוין געזעצט. אירע לעצטע שטראַלן קריכן ביסלעכווייז אַראָפּ פֿון די בוימער, אויף וועלכע זיי האָבן ערשט אַזוי פֿריילעך־לייכטנדיק זיך געשפּילט, זאָגן דעם וואַלד: אַ גוטע נאַכט!

עס באַפֿאַלט מיך עפּעס אַ מורא. אפשר איז אַלטערן נישט גוט געוואָרן? נאָך אַזוי פֿיל שוויים, נאָך אַזאַ לאַנגן טאָג פֿאַסטן! אפשר איז ער דאָרט ערגעץ חלשות געבליבן, אָדער אפשר איז אים דאָרט עמעצער באַפֿאַלן? ס׳איז דאָך אַ וואַלד, אין דער זייט וועג, מען טאָר אַזוי די זאַך נישט לאָזן, מען מוז גיין זען.

איך מאַך מיר האַרץ און גיי אין וואַלד אַריין. איך גיי און זוך, אומזיסט אָבער די מי, אַלטער און די פֿערד זענען אַזוי ווי אין וואַסער אַריינגעפֿאַלן. איך בין שוין פֿאַרגאַנגען טיפֿלעך און קום צו עפּעס אַ לאַנגן, שמאָלן טאָל, וואָס האַקט פֿאַר מיר איבער דעם וואַלד אין צוויי טייל. דער טאָל איז באַוואַקסן מיטביימלעך שטעכיקע ווי דערנער, און ציט זיך מיט איין זייט צום שליאַך, מיט דער אַנדערער ערגעץ אַנדערש, העט־ווייט צו אַלדע שוואַרצע יאַר. דער וואַלד שטייט און שלאָפֿט, איבערגעדעקט פֿון אויבן עפּעס מיט אַ טונקעלען פֿאָרהאַנג. אַרום און אַרום איז שטיל. נאָר צייטנווייז הערט מען, ווי צוויי הויכגעוויקסיקע ביימלעך, נאָענטע שכנים, שושקען זיך מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ צווישן זיך, איינער דעם אַנדערן אַ קיצל געבנדיק הינטערווייַלעכץ מיט די צווייגן; אָדער אַ פּאָר בלעטלעך ערגעץ פֿלאַטערן, באַרירן זיך, גלייך ווי עס גרימט זיי עפּעס און לאָזט זיי נישט רוען. דאָס רעדט דער וואַלד פֿון שלאָף.

און ווי איך האלט שוין אויף אראפצוגיין אין דעם טאל, שטעלט מיך פלוצים אפ א געדאנק אזוי: די ביידלעך שטייען דארט אויפן פעלד הפקר, פונעם גאנצן ביסל פארמעגן אונדזערס קען חלילה נישט בלייבן קיין זכר. עס וואלט נישט געשאט פריער א קוק צו טאן. נאר זייער מעגלעך אפשר, אז אלטער האט שוין לאנג זיך צוריקגעקערט מיט די פערד און באאומרואיקט זיך אצינד וועגן מיר. דער דאזיקער געדאנק לייגט זיך מיר אויפן מוח און איך ווער ביי מיר עפעס שטאר־קער. די האפענונג ווערט אלץ גרעסער, ביז זי צערייסט די געדיכטע וואלקנס מרה־שחורה און עס לייטערט מיר זיך אביסל אויס אויפן הארצן.

איך לאז מיך גיין געשווינד צוריק.

גאט האט געהאלפן, איך בין געקומען בשלום און נישט אויס־געבראכן קיין פוס ביי איטלעכס מאל פאלן אויפן וועג, אין איילעניש אנשלאגנדיק זיך אין א בוים.

אלטער איז נישטא!

איך בלייב שטיין ווי אפגעבריט. זייער נישט גוט אויפן הארצן! גאט ווייסט, וואס מיט אלטערן איז געשען, וואו זיין געביין איז אהינ־געקומען. דאס האט דאס פינצטערע מזל זיינס זיך טאקע געמיט. אזוי גלאט איז די זאך זיכער נישט.

אוי, א מיאוסע לאגע. נישט פריילעך ארום און ארום, ביטער אויפן הארצן . . .

אפהענטיק פונדעסטוועגן טאר מען נישט זיין. מען מוז עפעס טאן, נישט זיצן מיט פארלייגטע הענט. מען מוז ווייטער טאקע גיין זוכן. איך טו א קוק אויף די שטערן און דערמאן מיך, שוין צייט אנ־צובייסן. איך נעם מיך צום רענצעלע, שמועס איבער פאר צרות מיט דעם פלעשל בראנפן, בול־בול־בול גלייך אין מויל אריין, כאפ אין איילעניש עטוואס פארבייסן. געזעגן מיך מיט דעם פלעשל, נאך אמאל בול־בול־בול און לאז מיך גיין זייער געשווינד.

ב.

איך בין ווידער אין וואלד, ווידער לעבן טאל און באלד טאקע בין איך שוין אין דעם טאל. נאר לאמיך נישט זאגן קיין ליגן, איך בין דארט נישט אליין, אויפן הארצן איז מיר אויך נישט אזוי שלעכט ווי פריער. איך גיי אין צווייען, שמועס מיר מכוח מיין איצטיקן עסק און גאנץ נישקשהדיק, גאר נישט אומעטיק! — הפנים, בשעת נעמענדיק זיך אין איילעניש צום פלעשל נאך אזוי פיל פיין און יסורים, האב איך איבערגעכאפט די מאס. אן איבעריקן זופ געטאן אויפן

ניכטערן מאָגן און געגעסן האָב איך כמעט גאָרנישט. ס׳איז מיר אין האַלדז נישט געקראָכן, מיך געוואָרגן מיט דעם ביסן. דער דאַזיקער איבעריקער זופּ איז מיר בייגעשטאַנען אין די נויטן ווי אַ טאַטע. ער האָט מיר אונטערגעגעבן מוט און מיך שטאַרק באַרעדעוודיק גע־מאַכט אויף מיין שפּאַציר, נישט היינט געדאַכט. אַזוי איז שוין דער שטייגער מיינער תמיד, פון אַן איבעריקן לעק משקה, פּורים אָדער שמחת־תורה אַמאָל, שיט זיך פון מיר רייד ווי פון אַ לעכערדיקן זאַק. איך רעד צו דער וואַנט און שמייכל מיר דערביי זייער זיס. עס ווערט דעמאָלט פון מיר, דוכט זיך, גאָר צוויי מענדעלעך. איינער קריכט קיין יעהופּעץ, דער אַנדערער קיין בוביבעריק, די בשותפות־דיקע פּיס ווערן משוגע, נישט צו וויסן וועמען צו פאָלגן. איינער פרעגט, דער אַנדערער ענטפערט.

— גוטן אָוונט! — באַגרים איך מיך אַליין מיט אַ פאַרבייג, — וואוהין גייט עס מען ביינאַכט דאָ? — עט . . . טפשים, פערדישע קעפּ! — ענטפערט צוריק אַ מענדעלע מיט אַ גוט, זיס שמייכעלע, — זיי ווערן פאַרפאַלן, זיך פאַרגלוסט זיי. אַ געלעכטער, כ׳לעבן! — אַ גרוב, ר׳ מענדעלע, היט אייך די ביינער, — יאָ, ווי איך בין אַ ייד, אַ גרוב! איך געפאַלן בין שוין אפילו דאָס צוואַנציקסטע, דוכט זיך, מאָל. — שטייט־זשע, זייט מוחל, אויף! נישט קיין דרך־ארץ עפּעס זיך צעלייגן אַזוי. — אַ שיינעם דאַנק, ר׳ קרוב. איך מיט דער בייטש טאָפּ ווייטער שוין . . . אַ געלעכטער, כ׳לעבן, ביימלעך גייען! געזונטערהייט! . . . קומט אין אַ קאַמפּאַניע. פּע, דראַפּעט נישט! . . אַי, ווייטער אַ דראַפּ! פּע, פּע, אויגן אַרויסגענומען שיר מיר, טפו! — שפּייט, ר׳ מענדעלע, אויף זיי, זיי באַלד פּטור ווערט מען, אויף אַ סטעזשקעלע אַרוים דאָ גייט, זייט מוחל, אויפן פרייען פעלד. — גוט, בין שוין דאָ! איי, אַ לבנה, אַ שיינע אַדעסער לבנה! אַ נאָז מיט אויגן! . . . שאַ, מקדש זיין די לבנה! שלום עליכם! — עליכם שלום! — שלום עליכם? — עליכם שלום! אַזוי ווי איך אַקעגן דיר שפּרינג און אָנרירן דיך נישט קען איך . . . שפּרינגט־זשע פעטער! — האָץ, האָץ, האָץ! אַזוי מיך אָנרירן זאָלן מיינע שונאים נישט . . . וואָס זיי צו אונדז האָבן וואָס? — צעכליפּעט איך מיך פּלוצים — וואָס איך שולדיק, אַז איך לעב איך און וויל עסן איך? אַ לייב, מעשטיינס־געזאָגט, אַ שפּענדל! שטענדיק קרענק! וויטיקן . . . אויך גע־האָט אַ מאַמע, מיך געגלעט, געקושט האָט זי . . . ווי מיר, איך בין אַ יתום, אַ יתום! — צעוויין איך מיך נאָך שטאַרקער. — שאַ, שאַ! — ענטפער איך זיך צוריק מיט אַ טרייסט — וואָס קען מען טאָן? ווי שעמט זיך עס נישט אַן אַלטער ייד מיט אַ באָרד, אַ באַווייבטער,

מיט קינדער, צו וויינען אין דרויסן פאַר דער לבנה! שאַ, נישט קיין דרך־ארץ, כ'לעבן! שאַ, דער רוח וועט אייך נישט נעמען, נישקשה, היט זיך בעסער, אַט איז אַ פּלויט.

ווי לאַנג איך האָב זיך אַזוי אַרומגעשלעפּט ווייס איך ניט, און מיט וועלכע נסים איך בין צוריקגעקומען צו די ביידלעך — פאַר־שטיי איך נאָך עד היום נישט.

ווען איך בין צוריק געקומען איז שוין געווען גרויסער טאָג.

איך קום מיר צום אָרט פון די ביידלעך. פריער באַטראַכט איך גוט מיין ביידל אין איטלעכעם ווינקעלע. ברוך השם, אַלצדינג דאָ אין גאַנצן, איך לאָז מיך גיין דערנאָך צו אַלטערס ביידל. דוכט זיך, אויך נישט גערירט, עס שטייט אויף זיין אָרט. נאָר קוים נעם איך מיך צום לייוונט, מיט וועלכן דאָס ביידל איז איבערגעדעקט, און טו אַ טאַפּ, בין איך פאַרצאַפּלט געוואָרן, עס רירט זיך עפּעס אונטער אים . . . איך שפּרינג אָפּ שטאַרק דערשראָקן אויף צען איילן אין דער זייט. דער לייוונט הייבט זיך דערוויי̆ל אויף און איך דערזע פאַר מיינע אויגן זיצנדיק אויפן וואָגן מיט אַ פאַרבונדענעם קאָפּ — אַלטער יקנה"ז! . . .

וואָס מיט אַלטערן איז געשען

א.

וואָס מיט אַלטערן איז פֿירגעגאַנגען, וואו ער איז אַהינגעקומען, פֿון וואַנען ער האָט פּלוצים זיך גענומען און פֿאַרוואָס דער קאָפּ איז אים פֿאַרבונדן — דאָס אַלץ דערקלערט אונדז באַלד אַלטער מיט זיין כשר מויל אַליין, אַזוי:

— מילא, גיי איך מיר נאָך די פֿערדלעך. בקיצור, נישטאָ קיין פֿערדלעך! נישמער, טראַכט איר מיר, גאָרנישט. הפּנים, זיי זענען פֿאַרגאַנגען ווייטלעך. גראָז אין וואַלד איז זייער גוטע, שאָטן אויך דאָ. פֿאַרוואָס נישט? אַ מענטש, להבדיל, זוכט אויך, וואו גוט איז. מילא, גיי איך מיר ווייטער, ווייטער, פֿאַרשטייט איר מיך, מען הערט נישט, מען זעט נישט. וואָס טוט מען דאָ? ס׳איז דאָך עפּעס שלעכט! דערוויַיל ווערט שפּעטלעך, ס׳איז שוין טונקל, עפּעס גאָר נישט קיין גוטער עסק! . . .

דאַכט זיך מיר אַ שאָרך, איך לאָז זיך אַהין, דריי מיך, זוך און ווייטער גאָרנישט. עס פֿאַרדריסט מיך שוין, פֿאַרשטייט איר מיך, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ גאַנג? בקיצור, ווידער אַ שאָרך און עפּעס ווי טריט. — אָט האָסטו זיי, די שיינע לייט! אַ קרענק זיי אין דיביינער! שילט איך שטאַרק אויפֿגעבראַכט און דערשלאָג מיך אַהין, ערגעץ אין אַ העק, צווישן געדיכטע צווייגן. אַהאַ, ס׳איז דאָ, דערטאַפּט! . . . וואָס? צו אַלדע שוואַרצע יאָר, עפּעס אַ רויטע קו, אַ קו, וואָס ווי געוויינטלעך, זיך פֿון דער טשערעדע אָפּגעריסן און פֿאַרגאַנגען אין וואַלד. אַצינד וואָס? איך ווייס גאָר נישט, וואו איך בין. נישמער, שטיין איז קיין תכלית נישט, מילא, גיי איך מיר אין צרות, און פֿאַר־גיי מיר צו אַ פֿייערל, וואָס האַלט ביים אויסגיין. האַלאַוועשקעס רייכערן זיך, ס׳איז נאָך דאָ אין זיי אַ פֿונק. דאָס גראָז אַרום און אַרום איז איינגעטרעטן, עס וואַלגערן זיך ברעקלעך ברויט, שאָלעכץ פֿון אייער, פֿון אוגערקעס, ציבעלעס און קנאָבל, אויך צעריסענע שמאַטעס און שמאַטקעלעך. דאָ איז, הפּנים, געווען אַ היפּשע קאָמ־פּאַניע און ווי עס זעט אויס, אַ כאָפּטע ציגיינער. גאָר עפּעס נישט קיין גוטער עסק!

ב.

פלוצים דוכט זיך פון גאַנץ ווייט עפּעס אַ קול. אפשר רופט עס דאָרט ר׳ מענדעלע, גייט מיר איבער אַ געדאַנק, און איך לאָז מיך גיין געשווינדער. דאָס קול, דאָ הערט עס אויף, דאָ לאָזט עס זיך ווידער הערן און וואָס נעענטער, ווערט עס אַלץ שרעקלעכער, ווי איינער שרייט געוואַלד! . . . עפּעס גאָר אַ שרעק, כ׳לעבן! נישמער גאָרנישט. איך טו מיר מיינס און גיי. עס העלפט נישט, נאָר קוק מיך גוט אַרום און היט די ביינער. בקיצור, אַקעגן מיר וואַקסט אויס פון דער וויטנס עפּעס אַ קרעטשמעלע, אַ חורבהלע אויף הינערשע פיסלעך. עפּעס איז מיר עס נישט געפעלן. איך באַהאַלט מיך אַביסל אין דער זייט צווישן צווייגן. גראַד טאַפּ איך דאָרט אָן עפּעס אַ דרענגל. נעם עס אין דער האַנט, פאַרשטייט איר מיך, זיץ שטיל און קוק מיר, וואָס וועט דאָ זיין. עס קומט מיר אין קאָפּ אַריין שרעקלעכע זאַכן, מעשׂות מיט גזלנים און גלופּסקער גנבים.

פלוצים, וויטער אַ געשריי, ווי פון איינעם, וואָס איז אין אַ גרויסער סכּנה, און דוכט זיך דאָס ביטערע געשריי איז פון חורבהלע. עס כאַפּט מיך אָן ביים האַרצן. עס טראָגט מיך אונטער פונעם אָרט און איידער מיך צו באַטראַכטן שטיי איך שוין לעבן קרעטשמעלע, אַליין נישט רעכט צו געדענקען, ווי אַזוי איך בין אַהין געקומען. עפּעס געפּיקט האָט מיר אַלץ אין קאָפּ: אָן אייגענער, אָן אייגענער! אַ קשיא אויף אַ מעשׂה, אפשר איז גאָר ר׳ מענדעלע אין אַ סכּנה. איך ווייס דען הפּנים, וואו איך בין? ס׳איז טאַקע אַ מורא, נישמער גאָרנישט, מיין טויט זאָל דאָ זיין, מוז איך מיר דערגיין וואָס טוט זיך דאָ אַזוינס. עפּעס בין איך דאָך אַ שטיקל עקשן אויך. בקיצור, איך גיי מיר פּאַמעלעך צו און האָרך מיך גוט צו. עפּעס הערט זיך אַ פאַרדעמפּט קול. איך קום צו לעבן אַ צעשאָטענעם טויער, קוים וואָס ער האַלט זיך פאַר אַלטקייט. גיי אַריין אינעווייניק אין אַ גרוים הויז. גיי אויף די שפּיץ פינגער, זוך, נישטער אין דער פינצטער. שאַ, שטיל. איך נעם אַרוים פון דער קעשענע אַ פּעקעלע מיט עטלעכע שוועבע־לעך, רייב, רייב מיט אַ ציטערדיקער האַנט, אומזיסט, עס וויל נישט ברענען. דאָס לעצטע צינדט זיך לסוף אָן און באַלד טאַקע לאָזט זיך הערן אַ געשריי גאָר אין איין אָטעם, ערגעץ פון דער ווייט דאָרט. דאָס שוועבעלע פאַרלעשט זיך, איך טאַפּ אין דער פינצטער, קריך ערגעץ אַריין און שלאָג מיך אויף עמעצן אָן. די האָר שטעלן מיר זיך קאַפּויער. פרעגט מיך בחרם, אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין.

בקיצור, ביי דער שיין פון דער אויפגייענדיקער לבנה, דורך אַ

קליין אויסגעשלאגן פענצטערל, אין א פארשימלט חדרל אן א טיר, דערזע איך, ליגט איינער געבונדן, ווי א שאף, מיט הענט און מיט פיס, איז נעבעך טויט בלייך, ווי די וואנט, קוים-קוים וואס ער זשיפעט.

— גאט האט אייך געבראכט אהער, זאגט דער אומגליקלעכער פארשוין, בינדט מיך גיכער אויף, ווארום איך בין פארביי. דער שטריק האט מיר זיך איינגעשניטן אין דעם לייב און עס ברענט מיך א טרונק!

— ווער האט אייך אזוי געפענטעט? — טו איך א פרעג, נעם באלד ארויס מיין מעסער און שנייד אויף די שטריק.

— אין זיין טאטנס טאטן אריינגעפלויגן, — שילט דער פאר-שוין, אויסגלייכנדיק די ביינער, — אזא ממזר, נאטקע גנב!

— וואס? א גנב?! — רוף איך מיך אן, שארף אנקוקנדיק דעם פארשוין.

— יא, יא, ערשט היינט נאך האט ער געגנבעט א פאר פערד.

איך שפרינג אזש אונטער הערנדיק אזוינס. בקיצור, איך הייב אן באלד טאקע דעם פארשוין אויסצופרעגן, זאג סימנים און עס קומט אלצדינג קלאר ארויס ווי בוימל אויפן וואסער. ביי יענעם פייערל אין דעם וואלד זענען דאס געזעסן א גאנצע כאפטע שלעפערס, פיינע לייט. איינער פון די שיינע נפשות האט זיך געלאזט שפאצירן דארט און צוגענומען אונדזערע פערדלעך. איך דערגייט מיר דעם וועג, אויף וועלכן די שלעפערס האבן זיך געלאזט פארן און עס בלייבט ביי מיר, באלד נאך די גנבים זיך צו לאזן.

דער פארשוין פרוואווט מיך אפהאלטן, לייגט מיר שטיינער אויפן הארצן: ער האט מורא, דער ממזר זיינער איז א רוצח, מיט אים פארן נאך בוידן פארשוינען, אלע כמעט אזעלכע ווי ער. מיך אבער האט עס נישט געלאזט רוען. בלייבן אן א פערד קען איך נישט.

ניין, ניין! איך מוז זיי דעריאגן, עס מעג זיך זיין וואס עס וויל. לאזן שפייען זיך אין דער קאשע קען איך נישט. א רגע איז אצינד טייער: בלייבט איר דא, רוט זיך אויס, ביי מיין צוריקקומען מיט די פערד, נעם איך אייך און מיר פארן ביידע פון דאנען אוועק. אזוי זאג איך דעם פארשוין, צו וועלכן עס ציט מיר עפעס שטארק דאס הארץ, נעם די פיס אויף די פלייצעס — און לאז מיך געשווינד אין וועג אריין.

ג.

בקיצור, איך גיי נישט, נאר איך לויף. אין כעס בין איך, א שרעק. איך וואלט צעריסן דעם גנב ווי א הערינג. עס פעלט מיר מער נישט צו די גוטע געשעפטן מיינע, בלייבן זיצן אין פעלד אן א

פערד, אַן אַ גראַשן געלט. מיינע פּיס הייבן אַן זיך אָפּצוזאָגן פון דעם גיכן גאַנג, דער מאָגן וויל נישט וויסן פון קיין שום זאַך און מאַנט עסן. אַ קלייניקייט עפּעס אַזאַ גרויסן טאָג אָפּצופּאַסטן. שלעכט! עס עסט מיך דער געדאַנק: פאַרפאַלן די מי, אומזיסט דאָס לויפן! אַ גליק כאָטש וואָס די לבנה שיינט און מען קען כאָטש זען ווי אין העלן טאָג. בקיצור, איך גיי, שוין נישט אַזוי געשווינד ווי פריער, אָבער איך גיי, נעם מיר אַרום די אויגן קוקנדיק. נישטאָ קיין לעבעדיק באַשעפעניש. נישמער גאָרנישט, איך טו מיר מיינס, אַלץ ווייטער, ווייטער. נעם איך מיך צו עפּעס אַ זאַך, פאַרשטייט איר מיך, לאָז איך עס אַזוי גיך נישט אָפּ.

איך בין שוין אָפּגעגאַנגען אַ היפּשע שטרעקע וועג, ס׳איז שוין טאַקע גוט שפּעט. אין מיר איז נאָך דאָ אַלץ אַ האָפענונג, עס וועט מיך אָניאָגן אַ פורל, און פון דער ווייטנס, דוכט זיך טאַקע עפּעס פורלעך. איך טרייב מיך אונטער, גיי מיט קוראַזש, נאָר די פורלעך דאַרט רירן זיך, דוכט זיך, נישט. שטייען עפּעס אויף איין אָרט.

בקיצור, צוקומענדיק נעענטער, דערזע איך, דאָס זענען ביידלעך. עס פאַלט מיר באַלד איין, אפשר זענען עס די פיינע לייט. איך האַלט איין דעם גאַנג, גיי מיר שטיל, פאַמעלעך און טראַכט: וואָס טוט מען? ביי דער זייט וועג צניט זיך אַ וועלדעלע, מיינער אַריין אַהין, באַהאַלט מיך צווישן ביימער פון וואַנען איך קוק אַרום און באַטראַכט די ביידלעך אָקעגן. יאָ, דאָס זיינען זיי, זיי! איין ביידל ליגט אָנגעבויגן צו דער ערד, אַרום אים אַ גאַנץ פּעקל: מאַנצבילן, ווייבער, יונג און אַלט, קינד און קייט, אָפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע. דער האַקט, יענער קלאַפּט, איינער גיט עצות, דער אַנדערער פלוכט, זידלט. ווייבער קוויטשן און קינדער שרייען, פּישטשען. ס׳איז אַ געשעלטעריי, אַ געבייזעריי, אַ פּאַטשעריי, אַ כאַרכלעריי מיט אַ געוויין און אַ געלעכטער אין איינעם.

צווישן דעם רעש הערן זיך קולות: שולדיק איז דאָס נייע פערדל, פאַרברענט זאָל עס ווערן! אַזאַ פּגר. דעם גאַנצן וועג האָט עס געצויגן אַלץ אין דער זייט, אויף צו להכעיס, אַלץ אין דער זייט... עפּעס אַ פאַרשלעפּטע קרענק, פּגרן זאָל עס! פּייווישקעס כשרע מציאה, אַ כאַליערע אויף אים!

— פּיסקאַטשעס, קוליעס שטרוי אַן הענט, אַן אויגן, גאָרנישט, נאָר פּרעסן! — זידלט זיך איינער, אַ רויטער יונגאַטש מיט ברייטע פּלייצעס און ווייזט דערביי איטלעכן אַ קולאַק.

איך זוך מיט די אויגן און דערזע: ביי דעם הינטערשטן ביידל שטייט אָפּגעשפּאַנט אייער פערדל, ר׳ מענדעלע. אַי, חכם מיינער!

מאַך איך פאַר פרייד, דו האָסט זיי אָנגעמאַכט אַ גוטע חתונה, ניש-קשה! . . . וואו־זשע איז ערגעץ מיין שלימזלניצע? מיין שקאַפּע, זע איך, שטייט צוגעבונדן הינטער דעם דאָזיקן ביידל טאַקע.

איך באַטראַכט מיין דרענגל, נעם אַרוים מיין מעסער און לאָז מיך אַזוי שטילערהייט ווי אַ קעצעלע צום ביידל, בשעת די כאַפּטע איז שטאַרק באַשעפטיקט דאָרט מיט דער אַקס, שנייד געשווינד איבער די שטריק, כאַפּ מיך אַרויף רייטנדיק און פאָר מיט ביידע סוסים אַן אַ זיי־געזונט אַוועק.

מילא, גאָרנישט. באַדאַרף גאָר, צו אַלדע שוואַרצע יאָר, איינער פון דער כאַפּטע דערזען, מאַכן אַ געפילדער און עס ווערט אַ קאַכעניש. דער רויטער יונגאַטש, זע איך, יאָגט הענדום־פענדום און אָט־אָט דעריאָגט ער מיך. מיינער שמייסט, טרייבט די פערד, זיי לאָזן זיך היינטיקס מאָל נישט בעטן און לויפן ווי ווייט נאָר זיי קענען. דער רויטער איז שוין ווייטלעך אַביסל הינטער מיר. באַדאַרף מיין שקאַפּע זיך פאַרפלאָנטערן אין די לייצעס פון אייער פערדל, וועלכע איך האָב אין איילעניש נישט אַראָפּגענומען. זי פאַלט, און דערווייל יאָגט אָן דער רויטער יונגאַטש, אָנגעצונדן ווי אַ גזלן און וואַרפט זיך אויף מיר ווי אַ חיה. מיר ראַנגלען זיך מיט אַלע כוחות, שטום, נישט צו רעדן קיין וואָרט פאַר גרויס כעס. מיר ווילן איינער דעם אַנדערן אומוואַרפן און פאַלן ביידע אַרומנעמענדיק זיך שטייף, אַזוי אַז די ביינער קנאַקן. בקיצור, מיר אַרבעטן געשמאַק, אָט בין איך פון אויבן — דער רויטער אונטן, קוועטש, אַזש דער רוח נעמט אים. פלוצים דרייט זיך ס'רעדל איבער: ער פון אויבן, איך פון אונטן. נישמער גאָרנישט. איך דערלאַנג אים, פאַרשטייט איר מיך, אין דער זיבעטער ריפּ. ער שפּרינגט אונטער און בלייבט ליגן שטיל, ווי טויט. מילא, גאָרנישט. דאָס איז געווען נאָר אַן אָנשטעל. איך לאָז אים אָפּ און דאָס טאַקע האָט ער געמיינט. ער באַברעט זיך דערווייל שטיל און באַקומט אַרוים ביי זיך פון קעשענע אַ מעסער. עהע, אַזאַ בחור ביסטו, טו איך אַ געשריי. גיב אים אַ זעץ איבער דער האַנט, אַזוי אַז דאָס מעסער פאַלט אים אַרוים און פאַרפליט ווייט. ער נעמט זיך צונויף מיט אַלע קרעפטן, גיט זיך אַ וואָרף אויף מיר פלינק ווי אַ קאַץ, דראַפּעט מיר דעם האַלדז און אָט־אָט שטעקט ער מיר אַריין די פינגער אין גאָרגל.

פלוצים הערט זיך פון דער ווייטנס אַ גלעקל. דאָס מאַכט אויף אים אַ מורא. ער איז דאָך פאָרט אַ גנב. — אייער טריף מזל, — ברומט ער ווי אַ בער, — וואָס דאָס גלעקל. נאַט אייך־זשע אַ מתנה! . . . ער טוט מיר אַ טראַך אין קאָפּ און ווערט פאַרשוואונדן. איך שטיי

באַלד אויף, כאַפּ מיך ווידער אַרויף רייטנדיק און פאָר מיר מיין וועג. שפּעטער ערשט דערפיל איך דעם ווייטיק, טו מיך אַ טאַפּ, בע, אויפן שטערן איז ביי מיר אַ בייל! נישמער גאַרנישט. מיינס האָב איך אויסגעפירט. די פערדלעך, פאַרשטייט איר מיך, זענען ביי מיר.

ד.

— בענטשט גומל, וואָס ס'האָט זיך אַזוי אויסגעלאָזט! — רוף איך מיך אָן און נעם אַלטערן אַרום פאַר פרייד.

— נישקשה! — מאַכט אַלטער — לאָז דער רויטער דאָרט אויך בעטשן גומל, וואָס אַ מעת-לעת האָב איך גאַרנישט אין מויל געהאַט און בין געווען שטאַרק מיד. אָבער אונדזערע סוסים זענען דאָ.

— וואו זענען זיי, די לייבן אונדזערע? — פרעג איך, אַרומקוקנ-דיק זיך אין אַלע זייטן.

— האָט צייט אַביסל, ר' מענדעלע! — ענטפערט אַלטער. — דער פאַרשוין, מיט וועלכן איך בין צוריקגעקומען, האָט געפירט די לייבן אַנטרינקען דאָרט אַראָפּ נידעריקער, וואו ס'איז דאָ אַ טייכל און גוטע גראָז. זייט רואיק, נישקשה. ער גיט אויף זיי גוט אַכטונג. איך בין אויך נישט לאַנג געקומען. מיד, צעבראָכן, טו איך מיך אַ וואָרף אין ביידל כאַפּן אַ דרעמל. נאָר קוים וואָס איך מאַך צו אָן אויג, קומט איר אָן ר' מענדעלע, און געלויבט איז גאָט, וואָס מען זעט זיך געזונט. . . .

און ווי מיר שמועסן זיך דאָ אַזוי, זיצנדיק אויפן גראָז, ווייזן זיך פון דער ווייטנס אונדזערע לייבן, העצקענדיק זיך, קלאַמפּערשט ווי זיי לויפן. עפּעס האָט זיך זיי אין מיינע אויגן דאָס פּנים געענדערט פון נעכטן אָן. זיי פאַררייסן די קעפּ מיט גאווה, גלייך ווי גערעדט: לאַך דיר, לאַך, פונדעסטוועגן האָט זיך אויף אונדז געפונען אַ בעלן, געהאַט שטאַרק חשק און אונדז אַוועקגעגנבעט, נישקשה. מיט אַ שמאַטע אויפן פּוס, מיט אַ רינענדיק אויג, פונדעסטוועגן, אַז מען באַדאַרף גיין, גייט מען און אָן אַקם אַז מען באַדאַרף צעברעכן, קענען מיר אויך, נישט ערגער פון אַנדערע. איך דערלאַנג מיין פערדל, בשעת עס קומט צו מיר, אַ קליין זעצעלע איבער דער מאָרדע, מיט אַ שמייכעלע: דו שקאַץ איינער!

באַלד דערויף קומט אויך צו אַלטערס פאַרשוין. איך טו אַ בליק און לאָז אַרויס אויף אַ קול, אַ פּאַטש געבנדיק ביידע הענט:

— פישקע! מען זאָל געווען דערמאָנען משיחן, וואָלט ער געקומען.

— יענער פישקע? פון וועלכן איר האָט מיר דערציילט? — פרעגט אַלטער זייער פאַרוואונדערט.

— יאָ, יענער, דער פון דער באָד. נו, שלום עליכם, פישקע!

— איך האָב אייך, ר' מענדעלע, אויכעט דערקענט — זאָגט פישקע אָפּשטעקנדיק מיר צוריק אַ שלום עליכם.

— אייער פישקען קומט אַ דאַנק — מאַכט אַלטער צו מיר — ווען נישט ער, וואָלטן מיר אונדזערע פערדלעך געזען ווי אונדזערע אויערן.

— ווען נישט ר' אַלטער — מאַכט פישקע אויך צו מיר, — וואָלט פישקע אַ מיתה משונה איינגענומען.

— איך האָב שוין געהערט, געהערט! — רוף איך מיך אָן — זאָג בעסער, פישקע, פון וואַנען האָסטו זיך אַהער גענומען.

— ס'איז אַ לאַנגע מעשה — ענטפערט פישקע, אָוועקקערנדיק דעם קאָפּ אין דער זייט.

איך שטיי אַ רגע און באַטראַכט פישקען. ער איז נעבעך נאַקעט און באָרוועס מיט געשוואָלענע פיס, פאַרברענט פון דער זון און דאַר ווי אַ שטעקל, נאָר הויט און ביין. דאָס האַרץ האָט געריסן קוקנדיק אויף אים. ער האָט געמוזט נעבעך געווג צרות אויסשטיין. איך נעם אים ביי דער האַנט און זאָג:

— דיין מעשה, פישקע, וועלן מיר שפּעטער הערן. עס וועט נאָך זיין צייט. אַצינד רו זיך אויס דאָ מיט אונדז.

ה.

אַזוי ווי איך און אַלטער זענען געווען ביידע שרעקלעך מיד און צעבראָכן פון נעכטיקער נאַכט, דעריבער איז ביי אונדז געבליבן, כאַפּן אַ דרעמל און אויסרוען זיך אַביסל אַקעגן אַ פּאָר שעה. דערנאָך וועלן מיר זיך לאָזן פריש אין וועג העט ביז אין דער נאַכט אַריין. פישקע האָט אויף זיך גענומען, אַכטונג צו געבן דערווייל אויף די פערד און אַנגרייטן עפּעס צו מיטיק.

אַלטער לייגט דעם קאָפּ זיינעם אַנידער צו מיר אויפן שויס. איך נעם אַ מעסער און קוועטש מיט דעם קלינגל אים אָפּ דעם בייל אויפן שטערן. דערנאָך גענעצן מיר, קנאַקן אויס די ביינער, גייען און לייגן זיך אין שאָטן אונטער אַ בוים.

אויפעפנדיק די אויגן, דערזעען מיר: נישט ווייט פון אונדז ברענט אַ פריילעך פייערל, ביי וועלכן עס קאָכט זיך אַ טעפּל קאַרטאָפליעס, צוגעדעמפּט מיט ציבעלע און מיט אַ יידישער דאַרער קישקע. מיר נעמען צו ביסלעך בראָנפן און זעצן זיך באַלד עסן מיט אַפּעטיט. מיר

לויבן אַפּ פישקעס קאַכן אין טאָג אַריין. עס האָט דעם יידישן טעם, דער קייסער מעג זיינע קאַרטאָפּליעס עסן, און ער קווועלט גאַר אָן, צו־ווינטשנדיק אונדז: זאָל איך וואויל באַקומען!

— דערציייל, פישקע, — בעטן מיר ביי אים, — וואָס איז אַזוינס מיט דיר געשען?

— עט! — מאַכט פישקע מיט אַ זיפץ — ס׳איז פיל צו דערציילן, זייער אַ לאַנגע מעשה.

— דער טאָג איז גרוים, צייט איז ביי אונדז, ברוך־השם, דאָ צו הערן דיין מעשה. — קומט שפּאַנען! — זאָג איך צו אַלטערן — מיר וועלן זיך פאָרן און פישקע וועט אונדז אויפן וועג דערציילן.

אַז די ביידלעך זענען שוין געשטאַנען געשפּאַנט, פאַרבעט איך דעם עולם צו מיר אויפן וואָגן.

— נו, היידאַ, פישקע! אַרוים מיט דער שפּראַך! — בעטן מיר אים, נאָכדעם ווי מיר האָבן זיך אויסגעזעצט אויף אונדזערע ערטער און געפּועלט ביי אונדזערע פערדלעך, זיי זאָלן זיך רירן פונעם אָרט, פישקע אָבער קווענקלט זיך, האַלט אַראָפּגעלאָזט די אויגן און ברעכט די פינגער.

— וויים איך? . . . איך שעם מיך עפּעס, כ׳לעבן. גלאַט נעם און דערצייל! אַז איך קען נישט. עפּעס פריקרע, כ׳לעבן.

איך גיב פישקען אונטער חשק. אַלטער פון זיין זייט שמועסט אים איין אַזוי:

— ס׳איז נאָר שווער, נאַרעלע, דער אָנהייב. אַבי נאָר דאָס ערשטע וואָרט, גייט עס שוין דערנאָך. איך ווייס עס טאַקע פון מיר אַליין. מילא, בקיצור, וואָס מאַכט עס אוים? וועסט אַליין, נאַרעלע, דערנאָך זען, ס׳איז גאָרנישט . . . מילא, האָסטו, פישקע, חתונה גע־האָט, פאַרשטייסטו מיך, מיט דער בלינדער יתומה. נו, גאָרנישט! ווייסן מיר עס שוין. בקיצור, וואָס־זשע איז ווייטער?

— ווייטער? אין איר טאַטן און אין זיין טאַטנס טאַטן אַ רוח אַריינגעפלויגן! — שיסט פישקע אוים מיט אימפּעט אין איין כעס — זיי האָבן עס מיר אָפּגעטאָן אויף טערקיש.

— נו, נו, נו! — טרייבן מיר אָן פישקען, וואָס האָט נאָך דעם אימפּעט זיך באַלד אָפּגעשטעלט. פישקע עפנט ווידער אַ מויל און הייבט אָן שוין ניט מיט אַזאַ היץ ווי פריער:

פישקע דערציילט

א.

— אוי, אַ שיינע ווייבערא! . . . נאָך דער חתונה האָבן מיר גאָר נישקשהדיק געלעבט. ווי אַ יידיש פאַר-פאָלק באַדאַרף צו לעבן. איך האָב דוכט זיך, פאַר מיין ווייב אַלץ געטאָן. הערט איר, יידן, זאָל מיר שפּדאַרן דאָס מויל, אויב איך זאָג אייך אַ ליגן! אַלע טאָג אין דער פרי פלעג איך זי, ווי עס געהער צו זיין, אַרויספירן אויף איר אָרט לעבן דעם אַלטן בית-עולם, וואָס דאָרט איז דער שטייגער אירער געווען צו זיצן אויף אַביסל שטרוי און בעטן נדבות מיט אַ ניגון, וועלכער האָט איטלעכן געריגט ביי דעם האַרצן. עטלעכע מאָל אין טאָג פלעג איך איר צוטראָגן אַהין, דאָס אַ טעפל געקעכץ, דאָס אַ זויערע אוגערקע. נאַ, קוויק זיך! זי זיצט דאָך די גאַנצע צייט אָפּעט אויף איין אָרט און איז שטאַרק פאַרטראָגן אין דער פרנסה. פיל מאָל פלעג איך מיר גלאַט אַזוי קומען געוואָר ווערן, וואָס מאַכט זי, אויך אונטערהעלפן איר אַביסל אין דעם געשעפט: אַרויסגעבן איינעם, דעם אַנדערן רעשט פון אַ דרייער, פון אַ זעקסער; דערמאָנען זי אין אַלטע חובות פון באַלעבאַטים, וואָס האָבן איר פאַרבייגייענדיק נישט באַצאָלט באַלד במזומנים, נאָר אָפּגעלייגט אויף שפּעטער; אָדער אָפּטרייבן אַ קו, אַ ציג, וואָס זיי האָט זיך געגלוסט, איך זייער שפּאַציר אין די גאַסן, אַרויסכאַפּן איר פון אונטער דעם געזעס אַ פול מויל מיט שטרוי.

— אָט אַזוי האָט זיך עס געמאָלקן, יידישע קינדער! ס'איז געווען נישקשה פון וואַנעט צו לעבן. נאָר אַז ס'איז גוט, וויל מען נאָך בעסערס, אַז מען האָט ברויט, וויל מען קוילעטש.

— ווייסטו וואָס? — הייבט מיין ווייב אָן מיר צו זאָגן — אַזעלכע מענטשן ווי איך און דו, אַזאַ פאָר-פאָלק ווי מיר ביידע וועלן אויף דער וועלט פאַרפאַלן נישט ווערן. אין אונדזער ברויט זענען אונדזערע חסרונות בלויז מעלות. ביי אַנדערע אין די הענט אַזעלכע זאַלן איינשטיין, וואָלטן זיי אַ גליק געמאַכט. מיר ביידע זענען גרויסע שלים-מזלניקעס און טאָן נישט דאָס, וואָס מען באַדאַרף. אָט פאָלג, כ'לעבן, אַ ווייב, אַביסל עלטער, געניטער פון דיר. נעם, פישקע, פיר מיך אַרויסעט אויף דער ליכטיקער וועלט, צווישן לייט, וועסטו זען. גע-

דענק מיינע ווערטער, אַז מיר וועלן גיין אין גאַלד. דאָ אויף דעם פּלאַץ איז שוין כּמעט גאָר נישטאָ וואָס צו טאָן. מען זיצט אַמאָל אָפּעט אַ לאַנגע צייט ביז איינער דערבאַרעמט זיך און גיט אַ גראָשן. לייט דערציילן עם אַביסל פון דעם גרויסן גליק וואָס לעקיש, דער כּאַ־ליערע־חתן, האָט אין דער וועלט מיט פּערלען זיין ווייב געמאַכט. זיי האָבן באַלד נאָך דער חתונה זיך אָוועקגעלאָזט און דאָס מזל, אָן עין־הרע, גייט זיי! אונדז, כ'לעבן, וועט גאָט אויך נישט פאַרלאָזן. אַט כּל־זמן ס'איז נאָך זומער, קום לאָמיר זיך אָוועקלאָזן. אַ טאָג, כ'לעבן, איז אויך אַן עבירה.

מיין ווייב האָט מיר געמאַכט אַ יצר־הרע און מיר האָבן זיך אָוועקגעלאָזט.

וואָס זאָל איך אייך זאָגן, יידן, ס'איז אונדז געגאַנגען זייער, זייער גוט. אין וועלכן דאָרף, אין וועלכער שטאָט מיר זענען געקו־מען, האָבן מיר אויסגענומען. איטלעכער האָט אויף אונדז געקוקט, קיינער האָט אונדז נישט אָפּגעזאָגט. דער הקדש איז פאַר אונדז געווען אָפן אומעטום, הייזער — וויפל דאָס האַרץ גלוסט, גיי אַהין און נעם: אין קעשענע, אין בוזעם און אין דער טאָרבע. דער שמש פון שול פלעגט נעמען עטלעכע גראָשן און אונדז געבן דערפאַר פלעטן אויף שבת תּמיד אין איין הויף. מיין ווייב האָט מיך געלערנט ווי אַזוי צו זיין אַן אָרעמאַן. איך בין דערינען געווען נאָך גאָר אַ פּריץ און נישט געוואוסט רעכט ווי אַרומצוגיין אין די הייזער. מיינע אָבער איז אין די זאַכן געווען אַ וואויל־קענעוודיקע מיט אַלע קונצן. זי האָט מיך אַלץ געלערנט, ווי אַזוי מען באַדאַרף אַריינקומען אין אַ שטוב, ווי אַזוי מען באַדאַרף קלאַמפּערשט קרעכצן, הוסטן און וואָס פאַר אַ רחמנות־פּנים מען באַדאַרף מאַכן דערצו; ווי אַזוי מען באַדאַרף אַ נדבה בעטן אָדער מאָנען, זיך דינגען און צוטשעפּן זיך; ווי אַזוי מען באַדאַרף צוואווינטשעווען, אָדער שילטן, פלוכן טויט קללות. איר מיינט, עפּעס אַזוי גלאַט נעמט מען זיך און מען גייט אין די הייזער. ניין! דאָס איז אַ גאַנצע תּורה. ביי יידן אַ נגיד צו ווערן איז גענוג נאָר מזל. חוצפּה, פאַרשטאָכענע אויגן און דאָסגלייכן, דאָס קומט שוין שפּעטער פון זיך אַליין. אָבער אַ יידישער אָרעמאַן צו זיין, טאַקע וואָס אָרעמאַן הייסט, איז מזל אַליין ווייניק, ער מוז קענען און וויסן אַ סך זאַכן, וואָס זענען שטאַרק נייטיק צום עסק. ער באַדאַרף קענען די שפּיל און איינעסן זיך אין די ביינער אַזוי, אַז יענער מוז געבן. ער זאָל אפילו אַ מיתה משונה איינגעמען.

פישקע באַגעגנט זיך מיט פּיוּווישקען —
„אַ קיינק אים אין די בייניע"

א.

„עך, מיט מאַן וואָב אָבן קעגעט צי די פיס אַרעמעלייט, ני קענטי אַך משאַע זאַן ווי מיט מאַנע קיאַנקע פּיסיעך פּיעגן מי זעך שיעפּן זייע פּאַמעיעך, קי־יכן ווי די יאַקעס" — אַט אַזוי הייבט פּישקע אָן ווייטער צו דערציילן מיט זיין לשון, וואָס אויסגעבעסערט מיט מיין הילף, מאַכט עס: איך מיט מיין ווייב האָבן געהערט צו די פוס־אַרעמעלייט. נו, קענט איר זיך משער זיין, ווי מיט מיינע קראַנקע פיסלעך פלעגן מיר זיך שלעפּן זייער פּאַמעלעך, קריכן ווי די ראַקעס.

און אַזוי גייט פישקעס דערציילונג, אויסגעבעסערט, ווייטער:

מיין ווייב האָט אָנגעהויבן מיך ביסלעכווייז צו זידלען, צו שילטן, צו זאָגן שטעכווערטלעך, צו רופן מיך מיט צונעמעניש און מיר אויפצוואווארפן מיינע קראַנקע פיס. זי איז אָקעגן מיר אַרויס מיט טענות, אַז זי האָט מיך געמאַכט פאַר אַ מענטשן, זי האָט מיך אין דער וועלט צווישן לייט אַרויסגעפירט, זי האָט מיך פאַרזאָרגט מיט פרנסה, געשטעלט אויף די פיס און איך בין איר נישט געטריי, טו איר אַלץ אויף צעפּיקעניש. איך פלעג מיך נישט ווידנדיק מאַכן, אַלצדינג אַראָפּשלינגען, געטראַכט ביי מיר: אַזוי איז געוויינלעך דער שטייגער פון אַ ווייב, אַזוי באַדאַרף צו זיין. איטלעכן מאַן איז דאָס ווייב מכבד מיט אַ וואָרט און אַמאָל טאַקע מיט אַ קלאַפּ אויך. קוים איז דער כעס אָפּגעגאַנגען, איז ווייטער געוואָרן אַ לעבן, פישקע ווייטער שטאַרק חשוב, זי פלעגט אַרויפלייגן איר האַנט מיר אויפן אַקסל, זאָגן: „הייטאַ, פּישקע!"

ביז באַלטע האָבן מיר זיך געשלעפּט עפּעס גאָר אַ גאַנצע צייט און פאַרשפּעטיקט דעם גרויסן יריד דאָרט, וואָס קלינגט אין דער גאַנצער וועלט. מיין ווייב איז געוועזן אויסער זיך, שרעקלעך זיך געערגערט, גלייך ווי זי וואָלט פאַרלוירן תרפ"ט אלפים טאַלער. איך טרייסט זי: „מילא, וואָס איז דאָ אַזוינס, אָבער באַלטער הייזער זענען דאָך, ברוך־השם, פאַר אונדז געבליבן! קאַרג פאַר אונדז אַזוי פיל הייזער, אַזאַ שטאָט? נישט צו פאַרזינדיקן". און זי אַלץ אין איין קול: „פאַרברענט ווער אין איינעם מיט דיינע הייזער! וואָס

טויג מיר דיין שטאָט, אַזאַ בלאָטיקע שטאָט! איך וויל נישט? דו הערסט? איך וויל נישט אַזאַ שטאָט. איינגעזונקען ווער דאָ אין דער בלאָטע און וואַרג זיך מיט דיין שטאָט — מיט דיין בלאָטיקער באַלטע!"

דער וועג אונדזוערער איז נישט געווען קיין גלייכער. „מי פיעגן קי־כן" אַהין און אַהער, זיך דרייען אין אַלע זייטן, ווי ס'איז אונדז אויסגעקומען. איין מאָל זענען מיר מגולגל געוואָרן עפּעס אין אַ שטאָט, וואָס הלוואי דער רוח זאָל מיך געווען כאַפּן פריער איידער איך בין אַהין געקומען. צו דער שטאָט אַליין האָב איך נישט אפילו, פאַרקערט, זי האָט מיך געלאָזט אַרומגיין מיט אַלע כבודן אין די הייזער, נאָר דאָרט האָב איך מיך באַגעגנט מיט מיין מלאך־המות, געקוילעט זאָל ער ווערן אַן אַ מעסער! „אַ קיינק אים אין די ביינער!" — אָט ווי אַזוי ס'איז געשען:

ב.

אין יענער שטאָט, וואוהין מיר זענען געקומען, זענען געשטאַנען פערד־אָרעמעלייט מיט בוידן. ס'איז געווען אַ בונט. באַלעבעסלעך פון היינטיקער וועלט האָבן דאָרט אויפגעטאָן נייעס, אַז אָרעמעלייט, חוץ אַלטע, קראַנקע און ביטערע קאַליקעס, ניט צו געבן גאָרנישט. געזונטע בחורים, ווייבער און מיידלעך זענען נישט קראַנק צו דינען, צו אַרבעטן און מיט אייגענער מי צו פאַרדינען זייער שטיקל ברויט. דאָס יידישע נאַרישע רחמנות טוט נאָר אַן גרויסע צרות. דורך דעם, האָבן זיי געזאָגט, האַלטן זיך ביי יידן פוילע נפשות אַן אַ צאָל, ווי וואַנצן, וואָס זויגן יענעמס בלוט און עסן אָפּעט אַנדערע דעם קאָפּ. זיי האָבן ביי זיך איינגעפירט עפּעס ווי אַ מין פאַבריקע, וואו מען האָט מכבד געווען געזונטע אָרעמעלייט, וואָס זענען געקומען צו גאַסט, מיט עפּעס אַ מלאכה: צו דרייען שטריק, צו נייען זעק, און געגעבן זיי דערפאַר עסן. אָרעמע לייט האָבן אַנגעהויבן זעלטענער זיך אַהין צו ווייזן.

די אָרעמעלייט, וועלכע מיר האָבן דאָרט געטראָפן, זענען געווען שטאַרק אויפגעבראַכט אַקעגן דעם דאָזיקן איינפיר, פלאַם־פייער. „געוואַלד!" — האָבן זיי אַלע געשריגן — ס'איז שוין גאָר קיין וועלט נישט. וואו איז דאָס יידישע רחמנות? אוים יידישקייט, כ'לעבן!...

איינער אַ רויטער, אַ געזונטער — „אַ קיינק אים אין די ביינער!" — האָט געפירט דאָס רעדל און געשריגן מער פון אַלע: ס'איז סדום, נאָר סדום! פאַרוואָס קומט עס די נגידים זאָלן זיך זיצן רואיק און אַנדערע זאָלן אויף זיי האָרעווען? זייער גוטס איז דען נישט יענעמס

מי, יענעמס פראַצע, יענעמס שוויים? אַליין זענען זיי ביי זיך אָפּ־געפּיינטע מענטשלעך, היטן אָפּעט זייער נפשל און ווילן אַלץ, יענער זאָל אַרבעטן. אַ נגיד, וואָס מער דיק, געזונט ער איז, וואָס מער זיין בייכל איז גרעסער, איז ער אַלץ מער פּאַרנעם, מער פיינע בריה. אונ־דזער איינער, אַקעגן, מוז מיט זיין געזונט זיך נעבעך באַהאַלטן, זיך שעמען ווי אַ גנב. איטלעכער שרייט אויף די ציין, פאַרוואָס גייט אַזאַ געזונטער נישט אַרבעטן! עס וואָלט שוין רעכט געווען, כ'לעבן, איבערצובייטן די יוצרות: לאָזן די נגידים פּרוואון אַביסל אַרבעטן, וואָס איז, קראַנק זענען זיי?

— גערעכט, פּייווישקע, גערעכט, מיר זענען אויך יידישע קינ־דער, אַזעלכע איידעלע ווי זיי! — האָבן אַלע אין איין קול אונטער־געבאַסעוועט דעם רויטן ממזר און בּיסלעכווייז זיך צעגאַנגען פון הקדש.

אָוונט־צייט באַדאַרף איך גראָד גיין אין אַ גאַס פאַרביי דעם שול־הויף. אין דרויסן איז טונקל און מענטשן אַ סך אָן עין־הרע דרייען זיך דאָרט אַרום. מיט אַמאָל קומט מיר פון דער זייט גאַס אָן צו די אויערן עפּעס אַ וויינענדיק קול מיט אַ געבעט, וואָס קען רירן אפילו אַ שטיין. אָפּשטעלנדיק זיך, דערזע איך נישט ווייט פון מיר, ווי אַ צעבראָכענער ייד האַלט אויףביידע אויסגעשטרעקטע אָרעמס אַ קי־שעלע, פון וועלכן עס הערט זיך אַ פּישטשען פון אַ ברעקל קינד, וואָס פאַרגייט זיך נעבעך שרייענדיק. דער אומגליקלעכער טאַטע דרייט זיך אין אַלע זייטן, שאָקלט עס, וויגט עס איין אויף אַ וויינענדיק קול מיט ביטערע קרעכצן: „אוי, וויסט איז מיר, פינצטער איז מיר. מיין ווייב שטאַרבט און לאָזט מיר אויף די הענט איבער אַ פּיצל קינד! . . . אוי. וויסט איז דיר, קליינע, בידנע יתומהלע, פינצטער איז דיר אָן אַ מאַמע! אַ־אַ־אַ, שאַ־שאַ! וואָס זאָל איך דיר נעבעך טאָן? . . . ” איטלעכער וואָס גייט פאַרביי, גיט אים עפּעס אין דער האַנט, אַ טייל ווייבער ווענדן זיך צו אים אויך מיט אַ וואָרט, און ער אַלץ אין איין אָטעם: „וויסט איז מיר, פינצטער איז דיר!” שאָק־לענדיק און וואַרפנדיק זיך מיט דעם קישעלע אין אַלע זייטן.

דאָס האַרץ האָט מיר געריסן פאַר רחמנות אויף דעם וויסטן טאַטן און אויף דער וויסטער יתומהלע, נעבעך נאָך אין די וויקעלעך. איך נעם אַרויס פון דער קעשענע אַ דרייער און קום דערמיט צו נאָענט צו דעם וויסטן טאַטן. קוים שטרעק איך אויס צו אים די האַנט איבער דעם קישעלע, דערלאַנגט ער מיר אַ שטאַרקן קניפּ, מאַכנדיק דערביי אויף זיין וויינענדיק קול: „אוי, וויסט איז ד י ר ” , מיט אַ קוועטש אויף דעם וואָרט „דיר”, גלייך ווי מיך מיינט ער. איך כאַפּ מיך ביי דער האַנט פאַר ווייטיק, שפּרינג אָפּעט דערשראָקן אין דער זייט און

בלייב שטיין עטלעכע רגעס פאַרגאַפט. דער ווּיסטער טאַטע דרייט זיך אוים באַלד צו מיר, איך קוק אים גוט אָן און בין פאַרצאַפּלט געוואָרן . . .

„פאַר היינט וועט געגוג זיין. קום ! נאַ, האַלט אַביסל דאָס קינד !" — זאָגט ער און שטופּט מיר אַריין אין דער האַנט דאָס קי־שעלע. דאָס קליינע יתומהלע, זע איך, איז עפּעס אַ ליאַלקע, איינגע־וויקלט אין שמאַטעס, און דער ווּיסטער טאַטע איז דער רויטער ממזר, פייוווישקע, „אַ קיינק אים אין די ביינער !" ער האָט עס געמאַכט ווי אַ בריה ! געוויינט, געקרעכצט פאַר זיך, און געפּישטשעט, זיך פאַר־גאַנגען אויך פאַר דעם קינד . . .

— אַט אַזוי מוז מען, — רופט ער זיך אָן, — מיט די נאַרישע יידישע קינדער האַנדלען. ווילן זיי נישט געבן מיט גוטן, מוז מען נעמען ביי זיי מיט קונצן. אָן דעם גייט עס נישט.

ג.

אין יענער צייט, וואָס מיר האָבן זיך אויפגעהאַלטן אין הקדש, האָט דער רויטער ממזר אָנגעהויבן זיך צוצושאַרן צו מיין ווייב מיט גוטע ריידעלעך. זי איז אים עפּעס שטאַרק געפעלן. ער פלעגט זיך כאַפּן צוטראָגן איר, אַז זי האָט עפּעס באַדאַרפט, און ליב געהאַט זי צו באַדינען. ביסלעכווייז האָט ער אַלץ צו איר זיך אַריינגענאַרט, ביז ער איז געוואָרן מיט איר אַ שמעלקע. ער פלעגט אָפּזיצן מיט איר שעהנווייז און פּלוידערן, אַריינוואַרפן אין דעם שמועס גראָבע, נישט קיין שיינע ווערטלעך. מיינע פלעגט פאַרשטעקן די אויערן און נישט וועלן, דוכט זיך, הערן. און אַז ער פלעגט זי אַמאָל אין טאָג אַריין לויבן: זי איז אַ שיינע יידענע, אַזעלכע ווי ער האָט ליב, פלעגט זי אים אָפּזידלען, אַ פּאַטש טאָן אויפן רוקן און דערביי טאַקע לאַכן. איך פלעג אויך לאַכן, אַמאָל טאַקע מיט ווערעם, נאָר באַלד טאַקע מיך באַטראַכט צוריק: וואָס אַרט מיך אַ פּלוידערזאַק ? מאָרגן־איבערמאָרגן ווערט מען גאָר זיינע פּטור. מיר צעגייען זיך, איטלעכער אין אַן אַנדער זייט, און אייביק וועט מען זיין פּרצוף נישט אָנקוקן. און ווייטער, אין די הייזער גייט דאָך מיין ווייב, געלויבט דער אייבערשטער, מיט מיר. אים, דעם ממזר, ווען ער נעמט זי אָנעט ביי דער האַנט און וויל זי פירן, שטופּט זי אָפּעט מיט אַ בייזער: „גייט אייך, גייט, פע ! איך האָב אַ מאַן, איך האָב ברוך־השם, מיט וועמען אין די הייזער אַרומצוגיין".

אויף מאָרגן נאָכן באַגעגעניש מיינעס מיט דעם רויטן ממזר, ווי ער האָט זיך פאַרשטעלט פאַר אַ ווּיסטן טאַטן, בין איך מיר געגאַנגען

אין די הייזער אליין. מיין ווייב האט אויפשטייענדיק אין דער פרי זיך געקלאגט, עפעס איז זי נישט מיט אלעמען, עפעס ציט זי זיך אלץ און גענעצט, עס מוז זיין א גוט אויג — און איז דעריבער געבליבן אין דער היים. איך אליין בין אויך געווען עפעס לא עליכמדיק. היינט איז מיר טאקע געווען אומעטיק איינער אליין צו גיין אן מיין ווייב. ס'איז מיר ווי עפעס אפגעגאנגען. איך לייקן נישט, אז זינט דער ממזר האט זיך צוגעשארט צו מיין ווייב און מיט איר געטריבן קאטא־וועסלעך, איז זי מיר געווארן טייערער. עס האט מיך אמאל אפילו פארדראסן, געברענט ווי א פייער, נאר דערביי טאקע — איך ווייס נישט פארוואס — האט מיך צו איר עפעס געצויגן, געצויגן ווי א כישוף. עפעס איז געווען, ווי זאל איך אייך זאגן, א געשמאקער שמארץ פון א בלאטער, בשעת קראצנדיק אים אמאל אויף מיין לייב. ס'איז געווען געמאטערט „אין די הייזער ארומגיין", גארנישט דער טעם, וואס אן אנדערש מאל. איך האב עס אפגעמאכט בקיצור, מיך אפגעפארטיקט באצייטנס. אריינקומענדיק אין הקדש האב איך גע־טראפן מיין ווייב זיצט מיט דעם ממזר און מען שושקעט זיך עפעס. דאס פנים האט איר געפלאמט, זי האט געהאלטן דעם קאפ אנגע־בויגן צום ממזר, זיך צוהערנדיק צו זיינע רייד, און א זיס שמייכל איז איר פון די ליפן נישט אראפ.

ביי מיין צוקומען צו איר מיט א פרעג, — וואס זי מאכט, האט זי זיך געטאן א כאפ, געבליבן אקעגן א רגע אן לשון און נישט גע־וואוסט וואס צו טאן. דערנאך טאפט זי מיך אנעט, ווי איר שטייגער איז געווען, און מאכט צו מיר אזוי: „ווייסטו, פישקע, וואס איך בין קראנק? דאס איז נישט קיין גוט אויג, דאס איז מיר געקומען פון צופוס גיין. די רופאטע, וואס גייט אריין, האט מיר געהייסן גיין אין באד, אויסשמייסן זיך, לאזן זיך שטעלן באנקעס, גוט אויסרייבן זיך אויף דער נאכט און שוויצן. ניין, פישקע! צופוס ווייטער קען איך נישט גיין. ר' פייווישקע איז אזוי גוט, אזוי פיין און וויל אונדז נעמען מיט זיך אין בויד. וואס טוט מען, פישקע? וואס זאגסטו, הא?"

דער ממזר — „א קיינק אים אין די ביינער אין!" — האט אויף מיר געקוקט עפעס מיט אזא אייגעלע, מיט אזא שמייכעלע, וואס האט מיר געשטאכן. עס האט מיך פארקלעמט ביים הארצן, ס'איז מיר געווען צו מוט ווי א יינגל, וועלכן דער רבי הייסט זיך לייגן אויפן בענקל, אים אפצושמייסן. איך האב געמאכט א היפשע ווײלע מיט דער צונג, עפעס אן ווערטער און נישט געוואוסט, וואס צו זאגן.

— וואס שווייגסטו? וואס ענטפערסטו נישט? — צעשרייט זיך אויף מיר מיין ווייב מיט כעס, — איך ווייס, עס ארט דיך גארנישט

מיין געזונט, ווילסט מיך גיכער פּטור ווערן, מיך טרייבן יונגערהייט אין דער ערד אַריין.. ווארט נאַר, וואַרט, דו גזלן איינער! גיכער וועסטו אַנלייגן מיט דעם קאָפּ, אַ מיתה משונה איינגעמען! הערסטו, פּישקע, די ערד וועסטו פון מיר קייען! נישט איין האָר אין קאָפּ וועט דיר איבערבלייבן. די ציין וועל איך דיר אויסזעצן!

אַז מיין ווייב האָט געעפנט אַ מויל, פלעגט מיר אין בויך קאַלט ווערן. איך בין געשטאַנען צעקאַכט, דערשלאָגן און דערהרגעט. ווי מיר איז דענסטמאָל געווען אויפן הארצן — ווייסט נאָר איין גאָט וואויל. וואָס האָב איך געקענט טאָן? איך האָב אָנגעבויגן דעם קאָפּ און געמאַכט צו מיין ווייב: „שאַ, שריי נישט, ערגער דיך נישט אַזוי. שאַ, דו וועסט פאַרן! פאַרוואָס נישט?"

— אָט אַזוי רייד! — זאָגט מיין ווייב שוין ווייכער — פאַרוואָס־זשע אַז מען רעדט צו דיר, שטייסטו ווי אַ ליימענער גולם און ענטפערסט נישט קיין וואָרט? יענער איז אַזוי גוט, אַזוי פיין, וויל אונדז מיטנעמען אומזיסט — און ער זאָל דאָס כאַטש זאָגן אַ דאַנק! שעמען מעגסטו זיך אין דיין ווייטן האַלדז, דו גראָבער יונג איינער.

וואָס האָב איך געקענט מאַכן? איך האָב געמוזט טאָן דאָס אויך, זאָגן דעם ממזר אַ דאַנק.

ווי מען האָט פּישקען שטאַרקע יסורים אָנגעטאָן

א.

פּישקע הייבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער, איך אַרבעט, העלף אים אונטער אויף מיין שטייגער, אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

אויף דעם אַנדערן טאָג נאָך דעם פריערדיקן שמועס, האָבן זיך די פערד־אַרעמעלייט גערירט און אַרויסגעטרעטן פון ס ד ו ם , ווי יענע שטאָט האָט ביי דער דאָזיקער כאַליאַסטרע געהייסן! זי איז אַרוים מיט אַ רעש, אַ געפּילדער, מיט אַ שילטן, פלוכן פון אַ סך מיילער און אַ סקריפּעריי פון רעדער. עס האָט זיך געשאָטן אויף דער שטאָט טויטע קללות: פאַרברענט זאָל זי ווערן! די באַלעבאַטים זאָלן צען מאָל אין טאָג פּגרן פאַר הונגער... — דריי בוידן זענען געווען פול אָנגעזעצט מיט אַלערליי פּאַרשוינען: יידן, יידענעס, ווייבלעך, מיידלעך, בחורים, גרויס און קליין, און צווישן זיי אויך מיין ווייב מיט מיר. מיר זענען למזל, דערהייכט געוואָרן: אַריינגעטרעטן אין דער קאַוואַלעריע אַריין.

הערט איר, מיינע ליבע יידן, עס האָט מיר זיך געעפנט עפּעס גאָר אַ נייע וועלט, און אין אָנהייב איז מיר מיט דער כאַליאַסטרע גאַנץ פריילעך געווען. איך פלעג מיך אָנזען און אָנהערן וואונדערשיינע זאַכן, וואָס גאָר אוממעגלעך אַלצדינג מיט איטלעכעס פּיצעלע באַזונדער איבערצוגעבן. איך פלעג הערן, אַשטייגער, ווי מען פלעגט אָפּשפּעטן פון דער גאַנצער וועלט און איטלעכן זיך נאָכקרימען. איטלעכער פון די פיינע מענטשלעך פלעגט דערציילן עפּעס אויף גנבים־לשון זיינע אַלע גענג און שפּיצעלעך, וואָס ער האָט אָפּגעטאָן. ז א כ אַ ר ע ט אַ ק ר ע ל (געגנבעט אַ ברויט); דער אַנדערער — ווי אַזוי ער האָט ז אַ ל אַ ב ע ר ט אַ כ פ ר ה נ י צ ע (גע־גנבעט אַ הון); דער דריטער — ווי אַזוי ער האָט ג ע ל ק ח נ ט ק ל י נ ג ע ר ס (אויסגעכאַפּט געלט), און דער פערטער — ווי אַזוי ער האָט ג ע ב ע ל־ד ב ר ט אַ י אַ ל ד (געהרגעט, געשלאָגן איינעם אַ באַלעבאַטיש קינד). נגידים פלעגט מען שעלטן אויף וואָס די וועלט שטייט.

דער רויטער ממזר האָט זיך שטאַרק געדרייט אַרום מיין ווייב

אין זיך פשוט געהאנגען אויף איר, ער האט זי געקעכלט און צוגע-טראגן איר פון פייגל-מילך: געקאכטע ארבעס, באב, פלוימען — וואס נאר ער האט ערגעץ דערטאפט. איך האב מיך אבער בא-טראכט: כאפ דיך דער וואטע-מאכער! וואס קען עס מיך ארן? קעכל זי, וואס קענסטו דערמיט מיינען, וואס? ... מיינסטו דאך, גאנץ זיכער, נאר איר פעלער, פשוט א בלינדע איז גוט, מען קען מיט איר מאכן געלט, טא האב-זשע, כל-בוניק איינער, די גאל, מיין ווייב גייט אין די הייזער אלץ טאקע מיט מיר. וואס-זשע האסטו דא, טיפש איינער, געפועלט מיט דעם צובינדן זי צו זיך, מיט דעם חנפהנען זיך צו איר, אז דער ר ע כ ט ע ר ע י ק ר — אין די הייזער גיין, גייט זי טאקע מיט מיר, מיט מיר?! ... וואס-זשע טוט דער רויטער ממזר, א קיענק אים אין די בייניע איאן? דער רויטער ממזר טוט אלץ אין דער וועלט מיינער פטור צו ווערן. ער האט צו מיר זיך גענומען און געמאכט אוים מיר א קאטער. איך בין מיאום אראפ-געפאלן ביי מיין ווייב און געהאט ביי איר א פנים ווי חוזק. קיין אנדער ווארט האב איך פון איר נישט געהערט, נאר ווי: געשוואלן ווער, לייג אנעט מיט דעם קאפ, ווערעם זאלן דיך עסן, דו פרעסער, יונ-גאטש איינער, דו אזוינער, אזוינער און אזוינער! דער ממזר, קיין תחית המתים זאל ער נישט אויפשטיין, האט אלץ אויף מיר געגראבן און מיר געטאן צום טויט, ביז איך בין ביי איטלעכן געווארן צו שאנד און געשפעט, אלע בוידן האבן לסוף מיט מיר געהאט צו טאן. וואס א מינוט איז א נייע צרה איבער מיר געפאלן, וואס א רגע — האב איך געהייסן מיט אן אנדער צונעמעניש. איטלעכער האט מיט מיר געטאן, וואס זיין הארץ גלוסט. איך בין געווען דאס כפרה-הינדל. האב איך אמאל מיך געבייזערט פאר צרות, פלעגט עס איטלעכן אונטערטראגן.

— זעט נאר, — האט מען געמאכט — ווי דער נגיד האט זיך צעיאכמערט, ער וועט שוין באלד פלאנכענען.

האב איך מיך אמאל באוואשן מיט טרערן פאר וויטיק פון די קלעפ, וועלכע אין מיר איז אריין, פלעגט מען זאגן:

— וואס איז מיט דיר דא אזוי די שמחה, פישקע? וואס האסטו זיך עפעס אזוי צעלאכט מיט ציין? זעט נאר, עולם, ווי פישקע לאכט!

— דערלאנגט אים, יידישע קינדער, — פלעגט זיך הערן דעם ממזרם קול, — דערלאנגט אים נעבעך א רייב איבער די לאפעטקעס, דאס איז א רפואה צום לאכן. אויב, חלילה, עס וועט נישט העלפן באדארף מען אים גלעטן די האר, אננעמען ביים אויער און איינרויסען אים א סוד, דערפון וועט זיך אים שוין שטעלן טרערן אין די אויגן.

אמאָל פלעגט מען מיך אַרויסוואַרפן פון דער בויד און אַז איך בין מיט די קראַנקע פיס געלאָפן נאָך דעם וואָגן, ווי נאָר איך האָב געקענט, און געמאַכט מיט די זייטן, האָט מען צוגעפּלעסקעט, צוגע־פּאַטשט מיט די הענט און געשריגן מיט אַ געלעכטער: בראַוואָ, פּישקע! אָט אַזוי, פּישקע, טאַנץ אַביסל, טאַנץ! קוקט נאָר, עולם, ווי פּישקע הייבט פּיסלעך, ווי שיין ער טאַנצט! ער מעג אויף אַלע חתונות טאַנצן. קיין בייז אויג זאָל אים נישט שאַטן.

איין מאָל האָט זיך אָפּגערופן איינער — און אַלץ טאַקע דער ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינער אַיאַן: — עולם! פּישקע איז גאָר אַ גלייכער. ער פאַרשטעלט זיך גאָר, דער גנב, פאַר אַ קרומען, ער מאַכט אויס אונדז אַלע חוזק. מען באַדאַרף אים פּרוּוון אויסגלייכן, גיט אים דאָרט אַ זעץ, וועט איר זען, ווי ער ציט אויס גלייך „פּ אָ ל ק ע“.

ב.

הכלל, יידן, מען האָט מיך געפּייניקט, מען האָט מיר שטאַרקע יסורים אָנגעטאָן. אוי, פלעג איך מיך דערמאָנען אין די גוטע גליק־לעכע יאָרן, וואָס איך בין מיר געזעסן ווי אַ שררה אין באָד און גע־לעבט ווי גאָט אין פראַנקרייך! וואָס איז מיר דען דאָרט אָפּגעגאַנגען?

— מילא, נעמט מען און מען גט אָפּ, — פאַלט אַלטער אַריין פּישקען אין די רייד, — דערויף איז דאָך דאָ ביי יידן אַ גט.

— יאָ, גערעכט, — מאַכט פּישקע מיט אַ זיפץ, — הלוואי וואָלט איך עס טאַקע פריער געטאָן, וואָלט אַז וואויל און גוט געווען מיר און אפשר נאָך עמעצן . . . נאָר איך ווייס נישט, וואָס מיר איז אַזוינס געשען. נאָר אַ כישוף האָט מען מיר אָפּגעטאָן. ס'איז אַ ווייטיק, אַ בושה צו זאָגן, דאָס האַרץ האָט מיך צו מיינער עפּעס געצויגן . . . ווי שטאַרק איך האָב געליטן און געהאַט געבראָטענע לייד, פונדעסט־וועגן האָט מיך דער רוח נאָך איר גענומען. פיל מאָל פלעגט זיך מאַכן, אַז פאַר גרויסע צרות און האַרצווייטיק האָב איך מיר געוואָלט אַ מעשה אָנטאָן, געוואונטשן מיר דעם טויט מיט איר אין איינעם. היינט, היינט, פלעג איך ביי מיר טראַכטן, מוז עס האָבן אַן עק, היינט זאָג איך איר: גט! נאָר קוים בין איך צו איר צוגעקומען נאָענט און זי האָט מיט מיר געמאַכט אַ רייד, אָדער אַרויפגעלייגט די האַנט מיר אויפן אַקסל און געזאָגט: פּיר מיך, פּישקע! האָט מיר אָפּגענומען דאָס לשון און בין עפּעס ווי איבערגעביטן געוואָרן.

אין אַ גוטער שעה איין מאָל, גייענדיק מיט מיין ווייב אין די הייזער, עפּעס מיט אַ גרינג געמיט, טו איך איר אַ זאָג: בתיה, נשמה

מיינע, וואָס וועט דער תכלית זיין פונעם שטענדיקן ארומשלעפן זיך? עס פאַסט, כ'לעבן, גאָרנישט פאַר אונדז. אין גלופּסק האָבן מירביידע, ברוך השם, אַ שטיקל נאָמען געהאַט. דו מיך האָסט אַרויסגע־נומען פון דער באָד. אַ קאַטאַוועס עפּעס גלופּסקער געמויערטער באָד, וואו עס וואַרפן זיך איבער אַזעלכע בערן, גרויסע לייט! דיך האָט איטלעכער געקענט, און אויף דיר כבוד געלייגט. היינט זענען מיר נע־ונד עפּעס מיט שלעפּערס אין דער פרעמד און וואָס פאַר אַ פּנים האָבן מיר, מעשטיינס געזאָגט? — נשמהניו, קלייב־דיר אויס עפּעס אַ שטאָט, וועלכע דיר געפעלט, און לאָמיר זיך דאָרט באַזעצן. אַז מען ווייסט, דאָס איז אונדזער שטאָט, דאָס זענען אונ־דזערע הייזער, אונדזערע באַלעבאַטים, איז עפּעס מזל און ברכה. ווי זאָגט מען עפּעס: איטלעכער הונט אויף זיין מיסט.

— באַלד, פּישקע, באַלד, — מאַכט מיין ווייב, קלאַפּנדיק מיך מיט איר האַנט איבערן רוקן גאָר פריינטלעך, — לאָמיר נאָך אַביסל פאָרן, לעבן, רייבן זיך אין דער וועלט. ס'איז עפּעס גוט, פריילעך, מחיה... האָב צייט אַביסל, פּישקע, מיט דיין שטאָט, באַלד, באַלד!

איר „באַלד" האָט געדויערט אַ לאַנגע צייט און ס'איז נישט געווען קיין עק, קיין סוף. אין דער צייט בין איך איבערגעוווען אין גענוג שטעט, האָב מיך אָנגעליטן גענוג צרות און פּיין. אין גאַנצן האָב איך עס געהאַט צו פאַרדאַנקען אים, דעם ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינער אַריין...

נאָך די אַלע מיטל, וועלכע דער ממזר האָט געברויכט, אַנצומאַכן צווישן מיר מיט מיין ווייב אַ בייז לעבן און מיך דערוויטערן פון איר דורך רכילות, וואָס נישט־געשטויגן־נישט־געפלויגן, איז אים לסוף גע־ראָטן צו פאַלן גאָר אויף עפּעס נייעס. ער האָט מיך פאַרמסרט פאַר מיין ווייב, אָנגערעדט אויף מיר שטילערהייט, אַז איך שדכן מיך עפּעס צו אַ מיידל פון אַ בויד און מאַך מיט איר עפּעס צופּיל חן... צווישן דער כאַליאַסטרע האָט זיך געפונען אַ האַרבאַטע מיידל, מיט וועלכער איך האָב אמת טאַקע ליב געהאַט צו שמועסן זייער אָפּט און...

— האַ, וואָס איז דאָס פאַר אַ מיידל עפּעס? — פאַל איך און אַלטער פּישקען אין די רייד אַריין — האַ, פּישקע, זיי זיך מודה!

— דאָס מיידל איז געווען אַ ווילד פרעמדע אין בויד, און זי האָט נעבעך גענוג זיך אָנגעליטן, גענוג אָפּגעקומען אין אירע יונגע יאָרן. איך בין זיך מודה, אַז איך האָב ליב געהאַט טאַקע מיט איר אין איינעם צו זיצן און צו שמועסן. מיר פלעגן אויסגיסן איינער דעם

אַנדערן אונדזער ביטער האַרץ. זי פלעגט אויף מיר רחמנות האָבן און נישט איין מאָל וויינען אויף מיינע און אויף אירע צרות. אַי, איר זאָלט וויסן, וואָס דאָס איז פאַר אַ מיידל! אַי, איר זאָלט וויסן אירע צרות נעבעך! . . . — האָט פישקע אויסגעלאָזט מיט טרערן אין די אויגן.

מיר האָבן געבעטן פישקען אונדז קלאָר צו מאַכן, ווער איז דאָס מיידל און וואָס מיט איר האָט זיך אַזעלכעס געטראָפן.

— אַז איר בעט מיך אַזוי, — האָט פישקע אָנגעהויבן, נאָך דעם, אַז ער האָט מיט אַן עק אַרבל אויסגעווישט די אויגן, — אַז אייך איז נאָך נישט נמאס געוואָרן הערנדיק מיך, וועל איך אייך צוליב טאָן און דערציילן, ווי ווייט נאָר איך קען. הערט, זייט מוחל, און האָט קיין פאַראיבל נישט, אויב ביי מיר וועט עס אויסקומען נישט גלאַט.

די לעבנס-געשיכטע פון דער האָרבאַטער מיידל

א.

דאָס מיידל איז געווען נאָך אַ קינד, אַז די מאַמע אירע האָט זי געבראַכט קיין גלופסק אין איינעם מיט אַ קלומעקל זאַכן און אַלטע בעבעכעס. דאָס קלומעקל האָט זי אָפּגעוואָרפן דאָרט ערגעץ אין אַ שטיבל ביי אַן אַלטער יידענע, אַ מכשפהטע, הפנים, דאָס איז געווען אַ מעקלעריין פון דינסטן. די אַלטע יידענע פלעגט אַוועקגיין מיט דער מוטער, איבערלאָזן דאָס קינד איינע אַליין אָן עסן און פאַרפאַלן ווערן אויף אַ גאַנצן טאָג. אַז דאָס קינד האָט איין מאָל געוויינט, געצאַפּלט: מאַמע, נעם מיך אויך מיט זיך! האָט די אַלטע מכשפהטע אויף איר זיך שטאַרק געבייזערט, מאַכנדיק צו דער מוטער: ח ל י ל ה! מען טאָר פון איר גאָרנישט וויסן. עס קען שאַטן צום עסק.

אין עטלעכע טעג אַרום האָט די מאַמע זי גענומען און גאַנץ שטיל זי אַריינגעפירט אין אַ קיך, ערגעץ אין אַ באַלעבאַטיש הויז. עס האָט נישט געדויערט לאַנג, איז זי מיט דער מאַמע איבערגעגאַנגען ער־געץ אַנדערש־וואו אין אַ קיך און פון דאָרט ווייטער אין אַ נייער קיך, אַזוי אַז אין אַ קורצער צייט זענען זיי אויסגעווען אין אַ היפּש ביסל קיכן.

די מאַמע איז מיט איטלעכס מאָל איבערקלייבן זיך אין אַ נייער קיך, געוואָרן צו איר אַלץ ערגער און ערגער. איר טאַטן האָט זי ווייניק געקענט. פריער, אין דער היים, איז ער געווען אַ זעלטענער גאַסט, שטענדיק אונטערוועגנס, און דערנאָך דאָ אין די קיכן האָט זי אים קיין מאָל נישט געזען. זי וואָלט אפילו גאָר פאַרגעסן, אויב זי האָט אַ טאַטן, ווען די מאַמע זאָל אים פּופּציק מאָל אין טאָג נישט שעלטן בשעת זי פלעגט צו איר אויסלאָזן איר שווער, ביטער האַרץ. „אַנלייגן זאָל ער מיטן קאָפּ, דער שיינער טאַטע! — פלעגט זי שעלטן, פלוכן. — דאָס ווייב האָט ער געפּטרט נאָך אַזוי פיל יאָרן מי, בויכ־ווייטיק, וואָס זי האָט געהאַט ביי אים. און איר נאָך אָנגעהאַנגען — געהאַנגען זאָל ער ווערן! — אַ באַמבע, אַ קינד אויפן האַלדז, וואָס איבער איר קען זי אויף קיין אָרט נישט איינזיין און באַדאַרף זיך מיט איר שטיקן, באַהאַלטן. וואָרום ווער וויל עס דען האָבן ביי זיך אַ קעכין מיט אַ קינד?"

נישט איין מאָל טאַקע פלעגט די באַלעבאַסטע אין קיך אַריינ־לויפן, ווען דער וואַרמעס איז נישט געווען עפּעס אַזוי געראָטן, און פּילדערן, שרייען, פאַרוואָס האָט זי גאָט געשטראָפט מיט אַזאַ קעכין, וואָס שעפּט אָפּ דאָס אייבערשטע פון דער יויך און גיט עס איר שיין טעכטערל אַוועק. כאָטש דאָס טעכטערל נעבעך האָט געדאַרט, גע־קוואַרט און געגעסן קרענק. די מאַמע פלעגט עס פאַרשטופן, אַזוי ווי טרפה סחורה, אויפן אויוון. אין אַ ווינקעלע דאָרט איז עס דעם גאַנצן טאָג אָפּגעזעסן אויף איין אָרט, איינגעהויקערט אין צענטן און מען האָט נישט געטאָרט הערן פון איר קיין פּיפּס. שאַ, נישט קיין וואָרט! זי האָט שטילערהייט געליטן נעבעך הונגער ביז מען האָט זיך דער־מאָנט,אַריינצושטופן איר אין הענטל אַ טרוקן שטיקל ברויט און אַמאָל אויך אַן אָפּגעלעקטביינדל, אָדער עפּעס אַנדערש, וואָס איז איבער־געבליבן אויף די טעלער. אַמאָל ווידער האָט מען אין איר זיך גאָר פאַרגעסן, אַז זי האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטן און אַ פּיפּס גע־טאָן, פלעגט זיך ווייזן אין דער הייך אויפן אויוון אַ לאָפּעטע, אָדער אַ שטעקן און שלאָגן אויפן קאָפּ, אויף די הענטלעך, אויף די פיסלעך, וואו נאָר עס האָט געטראָפן, און דערביי האָבן זיך געשאָטן טויטע קללות אויף איר טאַטן און טאַטנס טאַטן. אַזוי האָט זי פאַרבראַכט אין קרענק, אין צרות אירע יונגע יאָרן אויף די אויוונס. פונעם שטענ־דיקן זיצן אויף איין אָרט איינגעבויגן, איינגעהויקערט, איז זי געוואָרן האָרבאַטע נעבעך.

פונעם אויוון אַראָפּקוקנדיק, פלעגט זי זען עפּעס אַ יונגן מאַן. ער איז געווען אַן אָפּטער אַריינגייער צו דער מאַמען אירער אין קיך. די מאַמע פלעגט זיך אין אים שמעלצן, אַנשטאָפּן אים די קעשענעס מיט גוטע זאַכן און נאָך געבן אים אַמאָל געלט אויך. ער פלעגט קומען אָפּט שפּעטלעך אין אָוונט. אַמאָל פלעגט די מאַמע פאַרפאַלן ווערן אויף אַ לאַנגער צייט, זיך אויספּוצנדיק פריער, אָנקוקנדיק זיך גוט אין דעם שפּיגעלע, און איבערלאָזן די קיך הפקר. הפּנים, אַז דער מאַמען איז אין זינען געלעגן חתונה צו האָבן און זי איז אַלץ באַ־שעפטיקט געווען מיט דעם חתן . . .

איין מאָל אַקעגן אָוונט איז געקומען עפּעס אַ מענטש און פאַר־נומען פון דער קיך דער מאַמעס זאַכן. די מאַמע האָט געדאַנקט דער באַלעבאַסטע פאַר דעם זאַלץ און ברויט, אַראָפּגענומען מיט מזל איר נאַקעט טעכטערל פונעם אויוון און איז מיט איר אַרויסגעגאַנגען. זי פירט דאָס טעכטערל און פירט, ביז זי פאַרפירט עס ערגעץ אין אַ געסל. „זעץ זיך דאָ אַנידער און וואַרט. יידן וועלן רחמנות האָבן" . . . אַזוי האָט די מאַמע געזאָגט און איז פאַרשוואונדן געוואָרן.

ב.

דאָס פאַרוואָרפענע קינד זיצט נעבעך אויף דער גאַס שטיל און האָט מורא אַ ריר צו טאָן זיך אפילו, אַזוי ווי פריער אויפן אויוון. אַ קאַלט רעגנדל שפּרענקלט און נעצט איר דורך די ביינער. זי איז געזעסן איינגענורעט, כמעט אין איין העמד, געציטערט פאַר קעלט און אַ צאָן אין אַ צאָן האָט איר געקלאַפּט. אַז איינער פון די פאַרבייגייענדיקע האָט זי אַ פרעג געטאָן: ווער ביסטו, מיידעלע? איז דער ענטפער אירער געווען: איך בין דער מאַמעס . . . די מאַמע האָט מיך געהייסן דאָ זיצן שטיל . . . מען טאָר נישט שרייען. אַ שטעקן, אַ לאַפּעטע קומען און שלאָגן . . . אַזוי איז זי, שלימזלדיקע נעבעך, געזעסן העט שפּעט אין דער נאַכט, ביז עפּעס אַ יידענע האָט זי פאַרנאַרט מיט גוטע רייד און אַוועקגעפירט צו זיך אַהיים, ערגעץ אין אַ קליין שטיבעלע אויף הינערשע פּיסלעך.

ביי דער יידענע האָט זי זיך אויפגעהאַלטן אַ היפּשע צייט און ביי איר קיין האָניק נישט געלעקט. די יידענע האָט זיך איר אויסגעגעבן פאַר אַ מומע און איר געהייסן, זי אַזוי רופן. די דאָזיקע מומע איז געווען אַ יידענע, וואָס איז געשטאַנען אין מאַרק מיט קאַרטאָפלעס, הייסע באָבעס, באַרעלעך און עפּעלעך. גאַנץ פרי איז דער שטייגער אירער געווען אַוועקצוגיין אין מאַרק אַריין. דאָס האָרבאַטע מיידעלע איז איבערגעבליבן מיט אַ טעכטערל אין שטוב און געוויגט איר קינד, אויך געהאָלפן אין דער באַלעבאַטישקייט, ווי אַשטייגער: קלייבן אויף דער גאַס דאַרע שפּענדלעך אויף אונטערצוהייצן, אויסשקראָבן אַ טעפּל פון פאַרטריקנטער קאַשע, פאַרוואַשן דעם קינדס אַ פאַרשמירט העמדל, און שטיין אַכטונג צו געבן אויף די איבערגעוואַשענע הילצערנע מילכיקע לעפל, וואָס טריקענען זיך, אין איינעם מיט דעם קינדס קישעלעך, אַקעגן דער זון, און נאָך אַנדערע אַזעלכע מלאכות. פאַרנאַכט, אַז די יידענע איז אַהיים געקומען, האָט זי געשיקט איר קליין דינסט־מיידל אין די הייזער אַרומצוגיין און צונויפנעמען עטלעכע שטיקלעך ברויט, דערפון האָט זי זיך דערנערט אַליין און נאָך געגעבן דער מומען אירער.

זומער פאַרנאַכט איין מאָל, בשעת אַרומגייענדיק אין די הייזער אויף איר שטייגער, אין איין גראָב העמדל מיט אַ האַלב קליידל, האָט זי זיך פאַרשלאָגן גאַנץ ווייט, אַזש ביים עק שטאָט, און נישט געטראָפן דעם וועג צוריק אַהיים. די זון האָט שוין לאַנג זיך געזעצט. אויף דעם הימל האָט זיך אָנגערוקט אַ שוואַרצער וואָלקן. עס האָט ביסלעכווייז געבליצט און געדונערט. פּלוצים קומען אונטער, פון דער

שטאַט אַרויספּאַרנדיק, עפּעס בוידן, פול אָנגעזעצט מיט מענטשן. קוקט נאָר! האָבן פאַרשווינען אַרויסגעשריגן פון אייןביידל, עפּעס דרייט זיך דאָ אַרום אַ האַרבאַטע מיידעלע און וויינט נעבעך. און באַלד טאַקע שפּרינגט אַראָפּעט איינער אַ רויטער — טאַקע אַלץ דער רויטער ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינער איאַן! — גיט אַ פרעג דאָס קינד, וועמעס זי איז. — איך וויל אַהיים, אַהיים צו דער מומע! — ענטפערט דאָס מיידעלע אויף אַ וויינענדיק קול. — שאַ, טאָכטער, וויין נישט, זאָגט צו איר דער ממזר, איך וועל דיך אָפּפירן אַהיים צו דער מומע. ער טוט זי באַלד טאַקע אַ כאַפּ, וואַרפט זי אין אַ ביידל אַריין און פאָרט מיט איר אַוועק.

ג.

פון יענער צייט אָן בלאָנקעט דאָס האַרבאַטע מיידל נעבעך זיך אַרום מיט דער כאַלאַסטרע בויד־אַרעמעלייט, וואָס האָבן פון איר הויקער געמאַכט פּרנסה. דער שטייגער זייערער איז געווען, קומענדיק ערגעץ אין אַ שטאָט, אַנידערצוזעצן זי נאַקעט און באָרוועס אויף דער גאַס, וואו מענטשן גייען, און זי האָט באַדאַרפט כליפּען, בעטן נדבות אויף אַ וויינענדיק קול מיט אַ ניגון און אויך רייסן ביי די פּאָלעס. האָט זי אָבער אַמאָל נישט געשפּילט די קאָמעדיע מיט אַלע אָנשטעלן און געמאַכט ווייניק געלט, פלעגט מען איר אָפּשפּילן אַ גוטע חתונה: שלאָגן זי טויט־שלעק, אַרויסוואָפן זי ביידערנאַכט אין דרויסן, וואו זי פלעגט נאַקעט, הונגעריק, נעבעך שרייען און וויינען אויפן רעכטן אמת טאַקע . . . זי האָט מיר דערציילט, ווי איין מאָל, ווינטער אין אַ שטאַרקן פראָסט, האָט מען זי ביינאַכט אַזוי אַרויסגעוואָרפן אויף דער גאָס. דער פראָסט האָט זי אַ נעם געטאָן און געמאַכט פון איר אַ ביינגל, געצופּט, געטשיפּעט דאָס לייב ווי מיט קאַלטע שפּילקעס, אַט־אַט עקט זיך דאָס לעבן. זי קען שוין מער נישט אויסהאַלטן און הייבט זיך אָן בעטן אין שטוב אַריין מיט אַ ביטער געוויין, זי ציטערט, בעט רחמים: עפנט, מומע, עפנט, פעטער! — אַזוי האָט זי איטלעכן פון דער כאַליאַסטרע גערופן — זי שרייט: פעטער, איך וועל שוין ווייטער דאָרט פאַר מענטשן גוט שרייען! זי וויינט: מורמעניו, איך וועל שוין דאָרט גוט וויינען! זי בעט: געוואַלד, איך וועל שוין ווייטער גוט בעטן! נאָר שריי צו דער וואַנט, נישטאָ קיין ענטפער! . . . זי בלייבט ליגן שטיל, פילט מער נישט קיין קעלט, קיין פּיין, עס באַפאַלט זי עפּעס אַ זיסער שלאָף, עס דוכט זיך איר, מען האַלט זי, גלעט זי, עפּעס גוט, וואַרעם, מחיה — און מען האָט זי אַ

טויטע אַוועקגעטראָגן פונעם אָרט . . . זי האָט אַ היפּשע צייט פון יענער נאַכט געקרענקט.

ווייטער איז דער שטייגער געווען, אַראָפּצולאָזן זי פונעם וואָגן, וויבאַלד מען האָט פונדערווייטנס אויפן וועגן דערזען פאַרנדיק עפּעס אַ פּריץ, אָדער סוחרים, לייטישע מענטשן. זי האָט באַדאַרפט מאַכן די גאַנצע שפּיל, אויסשטרעקן די האַנט, דרייען זיך, לויפן פאַרביי די פערד, ביי די זייטן וואָגן, כליפּען, בעטן אונטער דער נאָז מיט אַ רחמנות־פּנים און דערטאַפּן אַ נדבה, איר טויט זאָל דאָ אפילו זיין. אַמאָל פלעגט זי טאָקע כאַפּן אַ שמיץ מיט דער בייטש פונעם שמייסער אויף דער קעלניע, נאָר זי פלעגט עס נעבעך אַראָפּשלינגען, שאַ־שטיל און געטאָן טאָקע אירס, ווייל זי האָט זייער גוט געוואוסט, אַז אַ בייטש איז אַ גאָרנישט אַקעגן דעם, וואָס זי וועט שפּעטער כאַפּן, אויב חלילה, זי קומט צוריק אין בויד מיט ליידיקע הענט . . . וואָס זי נעבעך איז אין די יונגע יאָרן צרות אויסגעשטאַנען, לאָזט זיך גאָרנישט אַרויסזאָגן. אויך היינט שטייט זי נאָך געננוג צרות אויס, אין גיהנום באַדאַרף מען אַזוי פיל נישט אָפּקומען וויפיל זי נעבעך קומט אָפּעט. אָך, דאָס בלוט קאָכט איר מיר, ווען איך דערמאָן מיך אין איר !

— אוי ווי, מיין לעבן וואָלט איך פאַר איר געגרן אַוועקגעגעבן, אַבי זי אויסצולייזן. הערט איר, יידן, ס'איז נאָך אויף דער וועלט גאָר־נישט דאָ אַזאַ גוטע, שטילע טויב, אַזאַ זיסע טייערע נשמה ווי זי ! . . .

פישקע און די האָרבאַטע מיידל

א.

פישקעס דערציילונג האָט אָנגעמאַכט אַ שטאַרקע מרה־שחורה אויף אַלטערן מיט מיר. אַלטער האָט מיט דער האַנט געריבן דעם שטערן, ווי עס וואָלט אים עפּעס געביסן, און אַלץ געמאַכט פאַר זיך: עט, עט!

— הערט איר, ר' אַלטער, — רוף איך מיך אָן מיט אַ שמייכעלע, — פישקע, כ'לעבן, איז טאַקע פאַרליאַפּעט אין דער האָרבאַטער מיידל. ס'איז, כ'לעבן, עפּעס נישט גלאַט.

— למאי זאָל איך לייקענען, — האָט פישקע געזאָגט, — איך האָב זי טאַקע אָנגעהויבן שטאַרק ליב צו האָבן אין הארצן פאַר גרויס רחמנות. עס האָט מיך עפּעס צו איר געצויגן, מיר צוגעקומען לעבן פונעם זיצן אַמאָל מיט איר אין איינעם — וואָס? . . . גאָרנישט! גלאַט אַזוי זיך שמועסן, אָדער שווייגנדיק אָנקוקן זיך איינער דעם אַנ־דערן. דאָס גוטסקייט איז איר געלעגן אויפן פּנים; דאָס קוקן אירס אויף מיר איז געווען טאַקע נאָר, ווי אַ געטרייע שוועסטער קוקט אויף איר אומגליקלעכן ברודער, בשעת אים איז נעבעך שלעכט, שטאַרק נישט גוט. און אַז נעמענדיק צום האַרצן מיינע צרות האָבן זיך איר געשטעלט טרערן אין די אויגן, איז מיר געוואָרן עפּעס גוט, ווארעם, מחיה אין אַלע גלידער. עפּעס האָט מיר זיך געדאַכט . . . איך ווייס אַליין נישט וואָס. עפּעס האָט מיך אינעווייניק געבריט, געגלעט ביי דער נשמה: „פישקע, דו ביסט נישט מער אַליין אין דער וועלט, ביסט נישט מער עלנט ווי אַ שטיין" — און עס באַנעצן מיר זיך די אויגן פון הייסע טראָפּנס טרערן . . .

מיין ווייב — אַ וואונדער כ'לעבן! — האָט מיך שוין עפּעס נישט אַזוי געאַרט, עפּעס איז מיך שוין ניט אַזוי שטאַרק אָנגעגאַנגען, ווי זי מאַכט חן דעם ממזר. געקרימט דערויף האָב איך מיך נאָך טאַקע, אָבער דאָס קרימען זיך האָט שוין נישט געהאַט דעם טעם ווי פריער. אַז מיר פלעגט אַמאָל אַרויפקומען אויפן געדאַנק אַזוי: דו ווילסט, פישקע, דיין ווייב זאָל אַ זאָג טאָן: „אַצינד איז שוין גענוג זיך אַרומגעשלעפּט, קום לאָמיר זיך באַזעצן אין אַ שטאָט?" — פלעג איך זוכן ווי מיך אויסצודרייען, נישט געבן קיין גלייכן ענטפער און

זיך פארטראכט דערביי וועגן איר . . . וואס וועט זיין מיט איר, מיט דער הארבאטער נעבעך? . . . נאר הערט אבער א מעשה! אז איך בין געווארן אין הארצן צו מיין ווייב קילער, שוין נישט געצאפלט נאך איר אזוי ווי פריער, איז זי, דוכט זיך, געווארן צו מיר הייסער. עס פלעגט אויף איר אמאל אנקומען א שעה, וואס זי איז געווען צו מיר גוט, ווייך ווי א טייג, און האט זיך געהאנגען מיר פשוט אויפן האלדז. נאר דערפאר שפעטער פלעג איך עס נעבעך אויסקרענקען. זי פלעגט מיר טאן אין דער גאל אריין, מיך פלאגן, פייניקן נאך טויזנט מאל ערגער ווי פריער, אזוי אז דאס לעבן איז מיר נישט ניחא געווען, און איך האב מיר געוואונטשן דעם טויט. איך האב פון איר געהאט, טאקע ווי מען זאגט, ק א ל ט א ו ן ו ו א ר ע ם. איך האב גארנישט געקענט פארשטיין, וואס איז איר געשען? משוגע איז זי? וואס איז מיט איר אזוינס? נאר אין א קורצער צייט שפעטער איז זיך פארלאפן עפעס א זאך און דער בלאטער איז פלוצים אויסגעשפרונגען. איך האב שוין פארשטאנען, וואס ברענט אזוינס מיין ווייב. ס'איז א ווייטיק, א בושה צו דערציילן.

ב.

פישקע פארטראכט זיך א רגע. דערנאך טוט ער זיך עפעס א געשמאקן קראץ און הייבט אן ווייטער צו דערציילן:

איין מאל זענען מיר אנגעקומען ערגעץ אין א קליין שטעטל און פארפארן, ווי געוויינלעך, גלייך אין הקדש אריין. איך זאג אייך, יידן, עפעס האב איך דאך שוין געזען מיך אנגעזען הקדשים מיך אנגעזען אין מיין לעבן און ווייס גאנץ גוט, וואס אזעלכע באדייטן, נאר זיי אלע זענען גאלד אקעגן דעם הקדש פון יענעם שטעטל. מען האט באשיינפערלעך געזען, אז דער הקדש נעבעך חלשט, וויל איינפאלן און ליגן ווי א בארג מיסט אויף דער ערד, נאר דער עולם אין שטעטל האט אים אונטערגעשפארט מיט דרענגלעך און אים איינגעבעטן צו האלטן זיך אזוי אויף ווייטער ביז הונדערט און צוואנציק יאר. דורך קלאמפערשט עפעס א טויער איז מען אריינגעפארן אין א גרויס הויז מיט צעשאטענע לעבערדיקע ווענט, דורך וועלכע עס האט זיך אריינגעגנבעט א שטיקל שיין. די ערד דארט איז געווען גריבערדיק, ערטערווייז זענען געשטאנען קאלוזשעס, פארשימלטע, פארדומפענע פון פאמוניצעס און נאך אזעלכע זאכן, אויך פונעם רעגן, וואס פלעגט תמיד דורך דעם פוילן שטרויענעם דאך אהין אריינקאפן.

אז אונדזער כאליאסטרע איז אנגעקומען אהין אין הקדש, איז ער געווען אנגעזעצט געגנוג מיט ארעמעלייט. איך האב מיר אפגע-

זוכט ערגעץ אַ ווינקל און זיך געלייגט ווי ס'איז אויסצורוען אביסל. נאָר קוים האָב איך מיך געלייגט, זענען מיך באַפאַלן גאַנצע חיילות פּרייסן, וואַנצן, פליי ווי די בערן און האָבן מיך געוואָלט לעבעדיקער־הייט אויפעסן. דאָס לייב הייבט מיר נאָך אָצינד אָנעט צו בייסן און איך מוז מיך געשמאַק קראַצן, נאָר ביים דערמאָנען זיך אין די דאָזיקע שדים. אַז איך האָב אַ קוק געטאָן, אַז מיט פּ ר י י ס ן מלחמה צו האַלטן איז שווערלעך, אַ פּריים איז אַ באַשעפעניש, וואָס קריכט, און זיין שותּף, די וואַנץ, שטינקט — האָב איך זיי מוחל געווען מיין שטיקל פּלאַץ, לאָזן זיי מיט אים זיך וואָרגן! און בין אַרוים אין הויז, דאָרט ווי ס'איז צו פאַרברענגען די נאַכט. די אויגן קלעבן מיר זיך און איך ווער באַלד אַנדרימלט. פּלוצים אָבער האָט מיך אויפגעוועקט עפּעס אַ שרעקלעך געשריי.

— קוקט נאָר אָן דאָס נפש! — האָט עמעצער געשריגן לעבן דער טיר פון שטוב. און דערלאַנגט פון דאָרט אַ וואָרף מיט דעם גאַנצן כוח אין הויז אַריין עפּעס אַ שווערע זאַך, וואָס איז ווי אַ שטיין גע־פאַלן אויף דער ערד מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ — קוקט נאָר אָן די מצאַצע, אויך מיר אַ מענטש! די גראַפינע פּאַטאָצקע! ... און אין הויז ביסטו קראַנק צו ליגן, פאַרפּאַטשקעטע גראַפינע —

איך האָב באַלד אין דעם קול דערקענט דעם ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינער אַיאַן! ער האָט נאָך אַביסל געשריגן, געזידלט, אויס־געוואָרפן מיט דער גראַפינע פּאַטאָצקע, דערביי אויסגעשפּיגן און פאַרמאַכט דערנאָך די טיר מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ.

אַ שטיקל לבנה איז אַרויסגעקראָכן פון צווישן די צעריסענע שטי־קער וואָלקן, האָט אַריינגעקוקט דורך דעם צעבראָכענעם דאַך אין הויז אַריין און באַלויכטן דאָרט עפּעס אַ מענטשלעך געשטאַלט, וואָס איז געלעגן ווי אַ קלימעק, שטיל, קיין ריר זיך נישט צו טאָן. איך האָב מיך אַ לאָז געטאָן זען, ווער איז עס די מצאַצע אָדער די גראַ־פינע פּאַטאָצקע, וואָס ליגט דאָרט אַזוי. איך טו אַ בליק און אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן! פינצטער איז מיר געוואָרן אין די אויגן און דער קאָפּ דרייט זיך מיר, אַזוי ווי פון דער ערשטער פּאַרע אויף דער אייבערשטער באַנק.

מיין האַרבאַטע מיידל, זי נעבעך ליגט עס אויפן רוקן, טויט אויס־געשטרעקט פונעם שטאַרקן שליידער, וואָס דער ממזר האָט מיט איר געטאָן.

איך נעם מינטערן מיט אַלע כוחות די האַרבאַטע נעבעך און אַז גאָט האָט געהאָלפן, זי האָט זיך אָנגעהויבן צו רירן, האָב איך זי אַ כאַפּ געטאָן אויף די הענט עפּעס נישט מיט קיין מענטשלעכן כוח, ווי

בשעת מען ראַטעוועט אין אַ גרויסער שׂרפֿה, און בין מיט איר גיך אַוועק אַהין אין מיין ווינקעלע, איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז דע־מאָלט בין איך געגאַנגען גאָר גלייך, ווי אַלע מענטשן, און האָב אפֿילו קיין הינק נישט געטאָן. זי האָט פּאַמעלעך, פּאַמעלעך אויפֿגעעפֿנט איין אויג נאָך דעם אַנדערן און אַ שטילן זיפֿץ געטאָן. איך האָב פֿאַר שׂמחה געמיינט, אַז די וועלט איז מיינע. ס'איז מיר געווען טאַקע נאָר ווי דעם בעטלער אין די געשריבענע מעשׂיות, וואָס ווערט פּלוצים פֿון דער העלער הויט מגולגל אין אַ טייערן פּאַלאַץ, זיצט זיך דאָרט אָנ־געלענט אויף דער גוטער העסעבעט אין איינעם מיט אַ בת־מלכּה און טוט זיך וואויל. איך האָב געשווינד אַראָפּגעוואָרפֿן פֿון מיר מיין קאַ־פּאָטע און איינגעוויקלט דערמיט מיין בת־מלכּה, וואָס האָט געציטערט פֿאַר קעלט.

— אוי! — האָט מיין האַרבאַטע נעבעך אַ זיפֿץ געטאָן, אויס־געריבן די אויגן און געקוקט, עפּעס גלייך ווי זי האָט זיך אַרומגע־קוקט, אויף וואָס פֿאַר אַ וועלט זי איז.

— וואָס קוקסטו עפּעס אַזוי? — טו איך זי אַ פֿרעג, — איך בין פּישקע. געדאַנקט און געלויבט איז גאָט, וואָס דו לעבסט.

— אָך און וויי איז מיר, — זאָגט זי מיט אַ זיפֿץ טיף פֿונעם האַרצן — וואָס טויג מיר, וואָס איך לעב! איידער אַזאַ לעבן איז שוין בעסער דער טויט. גאָט איז דאָך אַ גוטער, אַ באַרעמהערציקער, הייזט צו וואָס האָט ער אַזעלכע ווי איך גאָר באַשאַפֿן, נאָר אויף צו ליידן און צו פּלאָגן זיך אין דער וועלט?

— נאַרעלע! — מאַך איך צו איר, — מסתּמא ווייסט גאָט, וואָס ער טוט, מסתּמא וויל ער, אַז אַזעלכע ווי מיר זאָלן אויך זיין אויף דער וועלט. גאָט איז אַ טאַטע, ער זעט, הערט און ווייסט אַלצדינג. דו מיינסט, נאַרעלע, ער ווייסט נישט אונדזערע ביידנס צרות? גאָט ווייסט, נישקשה! די לבֿנה זיינע, זע נאָר, זע, קוקט פֿונעם הימל אַהער אפֿילו אויף אַריין. זינדיק נישט, נאַרעלע, מיט די רייד.

זי האָט אויסגעשטעלט אויף מיר אַ פּאָר פֿייערדיקע אויגן, אין וועלכע עס זענען געשטאַנען גרויסע טראָפּן טרערן און זיך געפֿינקלט אַקעגן דער שיין פֿון דער לבֿנה, ווי בריליאַנטן. אירע אויגן און איר קוק דעמאָלט אויף מיר, וועל איך אייביק נישט פֿאַרגעסן.

ג.

אַז איך בין אויפֿגעשטאַנען אויף מאָרגן גאַנץ פֿרי, האָב איך געזען, מיין האַרבאַטע ליגט אין ווינקעלע, איינגענורעט אין מיין קאַפּאָטע און שלאָפֿט ווי אַ פֿייגעלע, דאָס פּנים אירס איז געווען בלייך

און אויסגעזעזן עפּעס אַזוי גוט, אַזוי רחמנותדיק גוט . . . די ליפּן האָבן געציטערט און זיך אויסגעצויגן עפּעס ווי מיט אַ געבעט. עפּעס בעט זי נעבעך רחמים: פּייניקט מיך נישט! וואָס האָב איך אייך געטאָן? וואָס האָט איר צו מיר? פאַרוויסט מיר נישט דאָס לעבן. וואָס האָב איך אייך געטאָן, וואָס האָב איך אייך געטאָן, וואָס האָב איך אייך געטאָן? . . . און דאָס בעטן אירס רייסט אוים אַ שטיק האַרץ. עס האָט זיך מיר געשטעלט טרערן אין די אויגן — און איך האָב געוויינט . . .

דער ערשטער, וואָס איז אין דער פרי אין הויז אַריינגעגאַנגען, איז געווען דער ממזר, אַ קיעגק אים אין די ביינער אַריין! — ער האָט מיט זיינע גנבישע אייגעלעך אַ קוק געטאָן אויף מיר, אויף דער האַר־באַטער און איז מיט אַ שטעכנדיק געלעכטערל אַוועק צוריק אין שטוב אַריין.

פּישקע איז פּלוצים געבליבן שטיל און אַוועקגעקערט דאָס פּנים, גלייך ווי ער האָט זיך געשעמט. וואָס מיין אַלטער האָט אים נישט געבעטן, ווייטער צו דערציילן, האָט אַלץ נישט געהאָלפן. — עט . . . כ'לעבן! האָט פּישקע געמאַכט, איז רויט געוואָרן און נישט גע־עפנט קיין מויל. פּישקע, ווי עס האָט אויסגעזען, האָט לסוף זיך אַליין פאַרשמעט פון זיינע אייגענע רייד. פריער, אַז עס האָט אים דער ערשטער ברי געטאָן, האָט ער זיך צעפלאַקערט, צערעדט ווי איינער פון דער היץ. ער האָט גערעדט מיט פייער און אויסגעגאָסן זיין האַרץ אין אַזעלכע ווערטער, וואָס זענען גאָרנישט געווען פאַר פּישקעס מוח. די דאָזיקע ווערטער האָבן זיך אים געגאָסן אַליין, עס האָט אין אים זיך צערעדט די נשמה, ער האָט בשעת מעשה פאַרגעסן אַלצדינג, וואָס אַרום אים טוט זיך, גערעדט, גערעדט, נישט צו הערן כמעט אַליין וואָס ער רעדט, ביז ער האָט פּלוצים זיך אַ כאַפּ געטאָן, עפּעס ווי אַליין זיך צוגעהערט צו זיינע רייד, זיך עפּעס געוואונדערט, ווי קומט אַזוינס צו אים . . . און איז שטאַרק פאַרשעמט געוואָרן.

איך קוק אויף פּישקען, וואָס איז געבליבן אָן לשון און זוך אַ מיטל ווי אים באַרעדעוודיק צו מאַכן. איך הייב אים אָן צו דער־וואַרעמען מיט אַ שמועס וועגן זיין האַרבאַטער מיידל, גיב אים אונטער היץ. און די מעשה הייבט זיך אַצינד אָן.

ווי די האָרבאַטע מיידל ראַטעוועט פּישקען

א.

פּישקע הייבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער, איך העלף אים אונטער, בעסער אים אוים אויף מיין שטייגער, אַלטער האָט קיין צייט נישט, טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער, און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

אויפן אַנדערן טאָג, פרייטיק, איז אין בית מדרש דאָרט אין שטעטל געווען שרעקלעך ענג פון די אָרעמע לייט, וואָס האָבן זיך געשטופּט, צונויפגעשטיקט אַרום דעם שמש. איטלעכער באַזונדער האָט געוואָלט זיין דער ערשטער, באַקומען דעם בעסטן פּלעט אויף שבת צו אַ נגיד, אָדער צו אַ באַלעבאָס, וואָס מאַכט אַ פעטן קוגל.

דער ממזר איז געווען, עס פאַרשטייט זיך, איינער פון די ערשטע. ער האָט באַלד באַקומען צוויי גוטע פּלעטן פאַר זיך און מיין ווייב. זי האָט אפילו פאַרשפּאַרט זיך צו שטופּן. ער האָט דעם שמש אָנגע־וויזן אויף איר פונדערוווייטנס: קוקט נאָר, זייט מוחל, אָט דאָרט שטייט זי, מיין בלינדע נעבעך! . . .

אַז דער עולם איז אוועק, זיך צעלאָזט איבער דער שטאָט, איט־לעכער מיט זיין פּלעט צו זיין באַלעבאָס, בין איך מיט מיין האָרבאַ־טער צוגעגאַנגען צום שמש און געבעטן פאַר אונדז פּלעטן.

— נישטאָ מער קיין פּלעטן, — ענטפערט דער שמש, — נאָר וויסט איר וואָס? נאָך מעריב זאָלט איר ביידע שטיין לעבן דער טיר. אַז דער עולם וועט גיין פונעם דאַווענען, וועלן זיך מסתמא גע־פינען יידן, אייך צו נעמען אויף שבת. איך וועל פאַר אייך אויך בעטן.

אַזוי איז טאַקע געווען. נאָכן דאַווענען פרייטיק צו נאַכט, אַז דער עולם איז געגאַנגען פון דער שול, האָט דער שמש זיך געווענדט צו צוויי באַלעבאַטים און זיי געבעטן, ווייזנדיק אויף אונדז, צו נעמען אורחים אויף שבת.

— אַך! — האָבן ביידע זיך אָפּגערופן, — וועלכער ייד זאָגט זיך עס אָפּ פון אַן אורח אויף שבת?

די האָרבאַטע מיידל האָט געגעסן שבת אויף דעם אייגענעם הויף טאַקע ווי איך, און נאָכן עסן בין איך אַהין אַריין נאָר איר, האָב זי גענומען און מיט איר באַלד אַוועקגעגאַנגען.

אין דרויסן איז געווען ליכטיק, שיין. די לבנה האָט געשיינט און ס'איז געווען מחיה גוט צו גיין.

— קום! — האָב איך צו איר געזאָגט, — קום לאָמיר אַביסל שפּאַצירן, אין הקדש אַריין איז עפּעס נישטאָ אַזוי וואָס זיך צו איילן.

מיר זענען געגאַנגען און פאַרגאַנגען ערגעץ אין אַ געסל מיט גערטנער און ביימער, וואָס האָבן אַרויסגעגעבן געשמאַקע ריחות. אומעטום איז געווען שטיל, מען האָט נישט געהערט קיין שאָרך. אַלע אין שטעטל האָבן, ווי דער שטייגער פון יידן פּריוואַטיק צו נאַכט נאָך דער וועטשערע, שוין לאַנג געשלאָפן. מיר האָבן זיך געזעצט אויפן גראָז ערגעץ אין אַ ווינקל, לעבן פּלויט.

מיר זיצן ביידע, קוקן אַ היפּשע צייט און שווייגן. איטלעכער פון אונדז איז פאַרטראַכט. מיין האַרבאַטע טוט דערנאָך אַ זיפץ טיף פונעם האַרצן און ברומט שטילערהייט פאַר זיך טרויעריק דאָס באַקאַנטע לידל:

דער טאַטע האָט מיך געקוילעט,
די מאַמע האָט מיך געגעסן . . .

איך גיב אַ בליק, טרערן גיסן איר זיך פון די אויגן. עס פלאַמט איר דאָס פּנים, זי קוקט אויף מיר און שמייכלט זייער באַטריבט. די כוחות האָט זי מיר אַרויסגענומען מיט איר קוק דעמאָלט אויף מיר. עס האָט מיר פאַרקלעמט דאָס האַרץ, געקלאַפּט ווי מיט האַמערס אין די שלייפן. איך ווייס נישט, וואָס טוט זיך אַזוינס מיט מיר און . . . צום ערשטן מאָל כאַפּט זיך מיר עפּעס אַליין פונעם מויל אַרויס: „נשמה מיינע!“ . . .

— אַי, פּישקע, — זאָגט זי שטיל און וואָרגט זיך מיט טרערן, — איך וועל עס נישט אויסהאַלטן. אַי, שטיי איך עס אַביסל פון אים אויס!

— פון וועמען? — רוף איך מיך אָנעט אָנגעצונדן, — פון אים? פון דעם ממזר? אַ קיענק אים אין די ביינער אַיאַן! . . .

— אַי, דו זאָלסט וויסן, פּישקע, דו זאָלסט וויסן! . . .

איך נעם זי אָנעט ביי דער האַנט, ביים קאָפּ און בעט זי מיט טרערן אין די אויגן, מיר אויסצוגיסן איר שווער, ביטער האַרץ. זי לייגט אַרויף ביידע הענט אויפן פּנים, בייגט זיך אָנעט נאָענט צו מיר און גיט מיר איבער אויף אַ ציטערדיק קול, מער אויף דעם וואונק, ווי דער רויטער ממזר, ער זאָל קיין תחית המתים נישט אויפשטיין, טשעפּעט זיך צו איר, לאָזט זי נישט לעבן.

האָט ער זי דערטאַפּט אַמאָל ערגעץ אַליין, איז ער צו איר צוגעשטאַנען מיט זיסע ריידעלעך, אַזוי און אַזוי, גערעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער, צוגעזאָגט גאָלדענע בערג. און אַז אים האָט נישט

געהאַלפֿן מיט גוטן, האָט ער אָנגעהויבן מיט בייזן, געמאַכט אַ מורא, ער וועט איר פֿאַרביטערן דאָס לעבן, אַרויסלאָזן אויף איר אַ שלעכטן נאָמען און איר טאָן צום טויט. געענדיקט האָט זיך עס געוויינלעך דערמיט, וואָס זי פֿלעגט זיך אויסרייסן פֿון זיינע הענט, אים דער־לאַנגען אַמאָל נאָך אַ זעץ אין פּנים, אַז דער רוח האָט אים גענומען. ער פֿלעגט עס איר באַצאָלן דערנאָך מיט פּראָצענט. זי פּייניקן מיט אַרבעט און אויסרייסן איר שטיקער פֿלייש. שפּעטער אַביסל האָט דאָס אייגענע טאַקע זיך אָנגעהויבן ווידער אויף דאָס ניי, ווייטער מיט גוטן, ווייטער מיט בייזן. וואָס מער זי האָט אים געווייכט, איז ער אַלץ מער צו איר צוגעשטאַנען, און פֿאַרבייגייענדיק אַמאָל פֿלעגט ער זי פּאָר מענטשן אַ טאָרקע טאָן, קלאַמפּערשט אומגערן, אויך דער־לאַנגען אַ קניפּ, גלאַט אַזוי.

נאָך דעם, וואָס די האַרבאַטע נעבעך האָט מיר איבערגעגעבן דע־מאָלט, זיצנדיק מיט מיר אויפֿן גראָז, בין איך אַ היפּשע צייט געבליבן ווי דערשלאָגן, אָן לשון. נאָר אינעווייניק האָט מיך געגעסן אַ ברע־נענדיק געפֿיל פֿון כעס אויף דעם ממזר, אַ הייס זודיק געפֿיל פֿון רחמנות אויף איר נעבעך און נאָך עפּעס אַזעלכעס גאָר אָן אַ נאָמען, וואָס האָט מיך געצויגן, געצויגן . . . און אָנגעכאַפּט ביים האַרצן. פּלוצים האָט עס מיר געגעבן אַ שטאַרקן צי, אַזוי, אַז דאָס האַרץ איז מיר שיר נישט אַרויסגעפֿאַלן. איך נעם זי אָן ביי דער האַנט, וואָס איז נאָך געלעגן אויף איר פּנים, און טו אַ זאָג עפּעס נישט מיט מיין קול:

— נשמה מיינע! דאָס לעבן וועל איך פֿאַר דיר אַוועקגעבן.

— אַך, פּישקע! — זאָגט זי מיט אַ זיפֿץ, טוט זיך אַ רוק נעענטער צו מיר און שפּאַרט אָן דעם שטערן מיר אויפֿן אַקסל.

עס ווערט מיר עפּעס ליכטיק אין די אויגן, וואַרעם מחיה אין אַלע מיינער גלידער. איך רעד און נעם זי איין ווי אַ געטרייע שוועס־טער מיט גוטע ווערטער. טרייסט זי: נישקשה, גאָט וועט העלפֿן! און שווער איר, אַז אייביק וועל איך איר זיין אַ געטרייער ברו־דער. זי קוקט מיר אַריין אין די אויגן, טוט דערנאָך אַ זיס שמייכעלע און זאָגט, אַראָפּלאָזנדיק דעם קאָפּ:

— איך ווייס נישט, פֿאַרוואָס, פּישקע! מיר איז אַצינד עפּעס גוט אויפֿן האַרצן. עס גלוסט זיך מיר לעבן . . .

אַ היפּשע צייט האָבן מיר אַוועקגעשמועסט מיט אַ גרינג האַרץ און זיך געמאַכט האָפֿענונגען, ווי גאָט קען העלפֿן, מיר זאָלן נאָך אַמאָל אויפֿגעריכט ווערן, אַזוי ווי מיר ביידע ווינטשן.

ב.

פלוצים הערט זיך נישט ווייט פון אונדז, אַביסל אין דער זייט, עפּעס אַ קלאַפּן. איך קוק מיך אַרום, לאָז מיך גיין פּאַמעלעך עטלעכע טריט האָרט לעבן דעם פּלויט אין שאָטן, און דערזע אויף יענער זייט געסל אַקעגן עפּעס אַ געשטאַלט פון אַ מענטשן, וואָס באַרעט זיך איבער אַ קעלער. עפּעס האָט מיך אינעווייניק געטראָגן, געשטופּט ווייטער אויף אַ פּאָר טריט, גוט צוקוקנדיק זיך און . . . און אַ קיענק אים אין די בייניע אַיאַן! דאָס איז געווען דער ממזר, ער דרייט אָפּ דאָס שלעסל און ווערט באַלד פאַרשוואונדן אין קעלער אַריין, אַרויסצוברענגען אַלצדינג, וואָס מען שטעלט געווייינלעך אַראָפּ אַהין אויף שבת. ווי אַ בליץ לויפט אין מיר דורך אַ געדאַנק: פּישקע! אַצינד זיי זיך אין אים נוקם פאַר דיר און פאַר דער האָרבאַטער, נעבעך. אַצינד האָסטו צייט, גיכער מאַך צו די טיר פונעם קעלער און לאָז ער ליגן דאָרט געפאַנגען ווי אַ בער אין דער נעץ, ביז מען וועט אים מאָרגן דערטאַפּן, אים ברעכן אַ ביין און געבן זיין פּסק. ערשט דעמאָלט האָב איך געפילט דעם טעם פון נוקם זיין זיך, ווי גוט, ווי געשמאַק דאָס איז. עס האָט אין מיר געקאָכט דאָס בלוט און איך בין געווען דול ווי אַ שכור. צולויפן צום קעלער, אַ נעם טאָן די טיר און צומאַכן זי מיט אַ קלאַפּ — דאָס האָט נישט געדויערט קיין סך צייט. אַצינד ליג דאָ באַגראָבן ווי אַ הונט! זאָג איך אַליין צו מיר מיט אַ לאַכעלע. טו אַ נעם די קליאַמקע און וויל פאַרשטעקן, דער סקאָבעל אָבער איז אָפּגעבויגן אין דער זייט. איך צי, שלעפּ, אומזיסט! עס שטייט נישט צו.

איך טו מיר אָן אַ כוח, דערלאַנג אַ צי מיט ביידע הענט און אָטאָט האַלט עס שוין אויף אַ שטייגער — פלוצים טוט זיך אָן עפן מיט אימפּעט די טיר פון אַ געזונטן שלעפּ אינעווייניק און איך פלי אַריין אין קעלער, אָנשלאָגנדיק זיך מיט דעם ממזר דאָרט אויפן טרעפּל.

— אַזוי, ר' פישל! — מאַכט דער ממזר נאָכדעם ווי מיר זיינען געשטאַנען אַ ווייל איינער אַקעגן דעם אַנדערן שטיל, — דאָס האָסטו מיט דיין כבוד אַליין זיך דאָ געפּאָרעט מיט דער טיר און געוואָלט צוליב מיר מחלל שבת זיין! זייער אָנגעליגט, כ'לעבן, קום, קעצעלע, אַביסל אַראָפּ אונטן און לאָמיר דיך כאָטש אַביסל מכבד זיין . . . ער טוט מיך אַ שטופּ פון די טרעפּ אַראָפּ, איך ברעך שיר נישט האַלדז און געניק און צי מיך אוים אויף דער ערד.

— אַצינד נאַ דיר דערוויל אָן אויפגאָב, — דערלאַנגט ער מיר אַ גוטן זעץ אין רוקן, — וועסט שוין נישט קראַנק זיין צו וואַרטן

אביסל ביז איך וועל פארנעמען צו מיר אין טארבעלע דאס געבראטענע הינדל, די פיש מיט דער שיסל פעטשע, וואס איך האב אין איילעניש איבער דיר איבערגעלאזט. — עס האט נישט געדויערט קיין רגע, גיט ער מיר ווייטער א זעץ.

— צייל, פישקע! — זאגט ער — נישט איינס, נישט צוויי, נישט דריי, פיר, פינף . . . דאס האסטו פאר מיר. אצינד לייג איך דיר א קנייטל פאר דער הארבאטער. צייל, פישקע! נישט ניין, נישט צען . . . וואס איז דאס פאר א גאנג, ארומשלעפן זיך מיט א מיידל ביינאכט אין פארבארגענע ערטער! — נישט צוועלף, נישט דרייצן . . . איך האב דיך, נישקשה, געזען פריער ארומשפאצירנדיק מיט איר אין הינטערגעסלעך . . . נישט זעכצן, דוכט זיך, נישט זיבעצן. — עס האט אין מיר זיך אנגעצונדן דאס בלוט פון זיינע לעצטע ווערטער.

— ממזר! — טו איך א געשריי, — דו ביסט נישט ווערט צו דערמאנען איר נאמען, — שפרינג דערביי טאקע געשווינד אויף און עס זיך אין אים איין מיט די ציין. ס'איז א מלחמה! איך מיט די ציין, ער מיט די הענט. ביידע האבן זיך שרעקלעך פיינט און איינער דעם אנדערן וויל מאכן דעם טויט. ער רייסט מיך מיט כוח פון זיך אוועק, האלט מיך שטייף אין די הענט, קוועטשט מיך, א שרעק, און טוט מיט מיר דערנאך א ווארף ווייט פון זיך, ווי מיט א קיילעכל.

— בענטש גומל, — זאגט ער, — וואס מיר קומט עפעס נישט אויס דיך דא צו דערהרגענען. בלייב דא, פישעלע, זיך אויסרוען ביז מארגן. אנשטאט די געפילטע פיש וועלן זיי מארגן האבן א לעבעדיק פישעלע . . . א גוטע נאכט! וואס זאגסטו אן עפעס צום ווייב? זי וועט נאך היינט באקומען דעם גרוס . . .

מיט די דאזיקע ווערטער גייט ער אוועק און פארמאכט די טיר.

ג.

די ערשטע זאך מיינע, אז איך בין צו זיך געקומען, איז געווען צוגיין צו דער טיר. איך רייס זי און רייס, אומזיסט די מי. זי איז גוט פארשטעקט פון דרויסן. איך ווייס נישט וואס צו טאן. קלאפן שטארק האב איך מורא מען זאל נישט דערהערן, און אזוי בלייבן איז אויך שלעכט. איך שטיי און דער קאפ דרייט זיך מיר פאר שרעק, פאר כעס, פאר ווייטיק און יסורים פון די פרישע קלעפ. איך גיי אראפ פון די טרעפ, טו מיך א ווארף אויף דער ערד און ליג אין איינע צרות. נאר דער געדאנק, וואס מארגן וועט דא מיט מיר זיין, ווי מען וועט מיר מאכן דעם גוטן „ברוך־הבא" און זיך צונויפלויפן אנקוקן דעם גנב; עס וועט הייסן, מען האט מיך געכאפט, מיט טויזנט אויסגעטראכטע מעשות דערצו, ווער אין גאט גלויבט וועט שלאגן און עס

וועט נישט העלפן פון מיין זייט קיין שום תירוץ — אַט דער דאַזיקער געדאַנק האָט מיר געעגבערט אין קאָפּ ווי מיט אַן עגבער און מיך נישט געלאָזט איינליגן. האַלטנדיק זיך קוים אויף די פיס, טאַפּ איך אָנעט אין דער פינצטער, אַ קאַלטע, פייכטע וואַנט, צו וועלכער איך רוק מיך צו. איך שטיי אַזוי אָנגעשפּאַרט אין דער וואַנט און טראַכט מיט אַ ביטער האַרץ: רבונו של עולם, וואָס איז דאָס פאַר אַ לעבן? פאַרוואָס שטראָפסטו מיך אַזוי? וואָלט דען נישט בעסער געווען פאַר מיר, פאַר דער וועלט, אַז איך זאָל גאַרנישט געווען געבוירן ווערן? פאַרוואָס קומט מיר עס אַזוי... אַזוי מיך צו באַליידיקן? — ביי דעם דאַזיקן געדאַנק ברעכט מיר דאָס האַרץ און איך באַוואַש מיך מיט טרערן. עס וויינט זיך מיר און עס טראַכט זיך: רבונו של עולם, וואו ביסטו?! איך בלייב דערנאָך שטיין דערשלאָגן, נישט צו וויסן, וואָס מיט מיר טוט זיך, עפּעס ווי אַ גולם.

פלוצים, גיט אַ סקריפּ די טיר, אַ שמאָלער ליכטיקער פּאַס שיינט אַריין מיר פאַר די אויגן און עס הערט זיך טריט, ווי עמעצער גייט שטיל אויף די טרעפּלעך. די האָר שטעלן זיך מיר קאַפּויער פאַר שרעק, אָט־אָט טוט מען מיך אַ כאַפּ און מען רעכנט זיך מיט מיר אָפּ ווי מיט אַ גנב. און ווי איך שטיי אַזוי אין שרעק און ציטערניש, האַלטנ־דיק אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ, הער איך ווי מען רופט שטילערהייט מיך ביים נאָמען: פישקע, פישקע, — און טאַקע באַלד דערזע איך לעבן מיר — זי, די האָרבאַטע. איך ווער לעבעדיק און טו אַ געשריי פאַר גרויס פרייד.

— שאַ! — מאַכט זי אָננעמענדיק מיך ביי דער האַנט — קום גיכער אַוועק פון דאַנען.

— נשמה, דו האָסט מיך דערהאַלטן ביים לעבן! — שריי איך שטאַרק צעמישט פאַר שמחה, און — איך בין זיך מודה, צום ערשטן מאָל, אונטן אין קעלער — טו איך איר אַ קוש...

איך פרעג זי, ווי אַזוי זיך האָט זיך אַהער גענומען? זי אָבער בעט מיך שווייגן, דערמאָנט מיר, אַז מיר געפינען זיך ביינאַכט אין אַ פרעמדן קעלער.

— קום גיכער, וועסט וויסן אַלצדינג אַביסל שפּעטער, — אַזוי זאָגט זי און פירט מיך ביי דער האַנט אַרויס אויף דער גאַס.

גייענדיק אויפן וועג, האָט זי מיר עס דערקלערט גאָר פשוט אַזוי: אין עטלעכע רגעס אַרום, נאָך מיין אַוועקגיין, האָט איר עפּעס דאָס האַרץ געזאָגט, ס'איז נישט גלאַט, מען באַדאַרף גיין זען וואו איך בין. זי קומט צו ביז צום עק פון פּלויט, קוקט אין אַלע זייטן און דערזעט אויף יענער זייט גאַס אַקעגן שטייט עמעצער איינגעבויגן

לעבן אַ דעכל און באַברעט זיך עפּעס. טראַכטנדיק, אַז דאָס בין איך, לאָזט זי זיך גיין ווייטער און צוקומענדיק נאָענט, הערט זי עפּעס ווערטער: „אַצינד ר׳ פּישל, ליג דאָ און קרענק ווי אַ הונט, ס׳איז שוין גוט פאַרשטעקט, נישקשה״. עס ווערט איר טונקל אין די אויגן און זי בלייבט שטיין פאַרדולט. פּלוצים וואַקסט פאַר איר אויס דער ממזר, טוט זי אַ קניפּ און מאַכט דערביי מיט אַ שמייכעלע: „גוט שבת, סקאָצל קומט, רביצין! אַ שיין מיידעלע, נישקשה! שלעפּט זיך ביינאַכט אַרום איבער די גאַסן און נאָך קלאַפּערשט פרום... אהיים גיי, חצופה, הולטייקע איינע!״ ער טוט זי אַ שטופּ מיט דער קני אין רוקן און זי מוז מיט אים גיין, נישט צו רעדן קיין וואָרט. אויפן וועג קוקט ער זיך אַלץ אַרום, איבערלייגנדיק די פול אָנגעשטאָפּטע טאַרבע פון איין אַקסל אויפן אַנדערן, פאַרגעסט נישט דערביי אויך צו שפּעטן און צו מאַכן מיט איר זיינע אָנשטעלן. זי גייט נעבעך שטאַרק פאַראומערט, פאַרזאָרגט. זי ווייסט, אַז איך געפין מיך אין אַ שלעכטער לאַגע, אוממעגלעך מיר צו העלפן, אַז דער ממזר האַלט זי לעבן זיך און לאָזט פון איר קיין אויג נישט אָפּ. פּלוצים גיבן זיך אַ ווייז אַ קאָמפּאַניע יידן, וואָס גייען לעבעדיק-פריילעך און רעדן, לאַכן הויך אויף אַ קול, ווי דער שטייגער פון יידישע קינדער. דער ממזר נעמט זיך געשווינד אין דער זייט, דרייט זיך אין איילעניש און כאַפּט זיך אַריין אין אַ שמאָל געסל. מיין האַרבאַטע אַנטלויפט דערוויל אין דער אַנדערער זייט און ווערט אַנטרונען.

עס פאַרשטייט זיך, זי לויפט געשווינד מיך אַרויסצונעמען פון דער קלעם. נאָר שטעלט אייך פאָר איר האַרצווייטיק, אַז זי פאַרדרייט זיך לויפנדיק אין געסלעך, און קען נישט טרעפן צום אָרט, וואו מיר זענען פריער געזעסן. זי ווייסט, אַז איך בין אין אַ גרויסער סכנה, מען דאַרף מיך גיכער באַפרייען, איין רגע איז אַצינד טייער און דאָ דרייט זי זיך און ווייסט נישט צו מיר דעם וועג!... אַ היפּשע צייט האָט אַזוי געדויערט, ביז גאָט האָט געהאָלפן, זי האָט געפונען דעם קעלער און מיך באַפרייט.

מיר גייען אַזוי ביידע און רעדן מיט אַ פריילעך געמיט. איך איר: נשמה מיינע! דו ביסט מיר היינט בייגעשטאַנען אין די נויטן. און זי מיר: פּישקע! דו האָסט מיר געדינט ווי אַ ברודער נעכטן, געדענקסטו, דאָרט אין הויז, ביינאַכט. נעכטן... נאָר נישט ווייט פון הקדש באַפאַלט אונדז אַ מרה-שחורה און עס נעמט אונדז אָפּ דאָס לשון. דאָס האַרץ האָט אונדז געזאָגט, אַז מיר גייען נישט אויף קיין גוטס. עפּעס גלאַט וועט שוין די היינטיקע נאַכט אַזוי נישט אָפּלויפן.

ד.

אײן העלפט טויער פונעם הקדש איז געװען צוגעמאַכט, די אַנ־דערע העלפט אַביסל אָפן. אַזױ, אַז אין דעם הױז האָט פון דער גאַס אַרײנגעשײנט אַ ליכט. צוקומענדיק צום טויער שטעלן מיר זיך אַ װײלע אַנידער מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ, דערנאָך נעם איך מיך צום ערשטן אַרײנצוגײן שטיל. קוים שטעק איך אַרײן דעם קאָפּ אין הױז, דערזע איך, כמעט טאַקע אין דעם טויער, דעם ממזר, װי ער זיצט זיך אַנגעלענט מיט מײן װײב, פרעסן פון דער טאַרבע און טוען זיך װאױל. דער ממזר שושקעט איר עפּעס אין אויער אַרײן און װערט באַלד װי אויסגעטריקנט. זי שטײט אויף אין אײן כעס און כאַפּט זיך אויף מיר אַרויף מיט אַ מויל:

— דו אַזױנער און אַזױנער, אין דײן טאַטנס טאַטן אַרײן! דו װעסט עס בײ מיר די גאַנצע נעכט מיט אַזאַ הולטײקע אַרומשאַרלאַ־טאַנעװען? דו מײנסט אפשר, איך װײס נישט דײנע מיאוסע גענג? איך װײס, נישקשה, אַלצדינג שױן לאַנג און שטיק נעבעך אין זיך. אַזױ דאַנקסטו דו עס מיר אָפּ פאַר מײן גוטסקײט, װאָס איך האָב דיך אַרויסגעפירט אין דער װעלט, געמאַכט פון דיר אַ לײט?! דו מײנסט, הונט אײנער, דאָס װעט דיר געשענקט װערן! נײן! איך װעל דיר װײזן, יונגאַטש אײנער, אין דײן טאַטן אַרײן, װער עלטער איז. נאַ, נאַ! — הײבט זי אָן מיך שלאָגן — נאַ דיר פאַר הײנט, פאַר נעכטן און פאַר פאַריער. נאַ, נאַ, די כפּרה זאָלסטו דו װערן!

איך רײס מיך קוים אַ לעבעדיקער פון אירע הענט אַרויס און לויף אַפּעט עטלעכע טריט װײט אויף דער גאַס. זי שטײט נאָך אַ היפּשע װײל אין דרויסן און שרײט, דערנאָך גײט זי אַרײן אין הױז שרײענדיק: ליג װי אַ הונט אין דרויסן. זי פאַרשפּאַרט פאַר מיר דאָס טויער מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ.

איך שטײ מיט דער האַרבאַטער נעבעך אין דרויסן און מיר קוקן זיך אָן. בײדע זענען מיר שטאַרק באַטריבט, אונדז בײדע איז אַנגע־זאָלצן אויפן האַרצן דערפון, װאָס דאָ איז ערשט געשען. די צרות לאָזן אונדז בײדע נישט אײנשטײן אויף אײן אָרט און מיר לאָזן זיך גײן, װאוהין די אויגן טראָגן, אײנער מיט דעם אַנדערן נישט צו רעדן קײן װאָרט, בײדע פאַרטראַכט. אַז איך בין צו זיך געקומען, זע איך מיר געפינען זיך אויפן שול־הויף. דאָס האַרץ האָט מיר גע־ריסן קוקנדיק אויף דער האַרבאַטער נעבעך, װי זי װערט עס פאַר־שװאַרצט. די אַנדערע נאַכט, אַז זי האָט נישט קײן רו. איך טראַכט בײ מיר, װאָס טוט מען, װאו ערגעץ געפינט מען איר אַ נאַכטלעגער? און עס פאַלט מיר אײן זײער אַ גוט אָרט — די װײבערשע שול!

אַז גאָט האָט געהאָלפֿן, מיר זענען בשלום אַרויף, נאָך גרויס מי, אויף אַ צעבראָכן טרעפּל, וואָס האָט זיך געוויגט, געשאָקלט אונטער אונדזערע פֿיס און אין דער פֿינצטער אַנגעטאַפּט אַן אָפֿענע טיר, פֿאַלן מיר פּלוצים אויף עפּעס ווייכס. עס ווערט אַ גערודער, אַ שפּרינגעניש אַרום אונדז, אויף אונדז און איבער אונדז. מיר כאַפּן קלעפּ פֿון הינטן, אין די זייטן, נישט צו וויסן, פֿון וואַנען דאָס איז אונדז געקומען. איך וואַרף מיך אַהין, אַהער, צאַפּל מיט הענט און מיט פֿיס און כאַפּ אַן אַ באָרד. פֿון וועמען מיינט איר? אַ באָרד פֿון אַ ציג!... דאָס זענען געווען ציגן, וואָס נעכטיקן געוויינלעך אין דער ווייבערשער שול.

— וואו ביסטו ערגעץ? — רוף איך מיין האַרבאַטער, — שרעק זיך נישט, דאָ זענען, אַן עין-הרע, זייער פֿיל ציגן! נישט קיין אַרעם שטעטל, הפּנים. איך טרייב אַרויס די ציגן, זיי זאָלן היינטיקע נאַכט מוחל זיין נעכטיקן אין דרויסן. אַליין גיי איך טאַקע באַלד אַרויס, זאָגנדיק איר אַ גוטע נאַכט און מאַך גוט צו די טיר.

ביים אַראָפּגיין פֿונעם טרעפּל שטעלט מיר זיך אָקעגן דער צאַפּ, אָנגעבויגן דעם קאָפּ מיט די לאַנגע הערנער, שטאַרק אָנגעדרודלט דערפֿאַר, וואָס איך האָב אַזוי מיאוס באַליידיקט זיינע ווייבער. איך ראַנגל מיך מיט אים אַוועק אַ לאַנגע צייט, ער לאָזט מיך נישט אָפּ און גייט מיר נאָך פֿוס-טריט, ביז מיר איז געראָטן, אַריינצוכאַפּן זיך אין אַ קלייזל אַריין.

אין קלייזל ליגן אויפֿן טיש און אויף בענק אויסגעצויגן אָרעמע-לייט און שלאָפֿן ווי די פּריצים, איבערפּייפֿנדיק זיך מיט די נעז צווישן זיך אויף אַלערליי קולות. אַ מחיה געווען צו זען, ווי געשמאַק, אַן עין-הרע, זיי זענען געשלאָפֿן. איך זוך מיר אויס אַן אָרט אונטערן אויוון, טו מיך אַ וואָרף דאָרט אויף אַ באַנק און ווער באַלד אַנט-שלאָפֿן. נאָר מיר איז אָבער נישט באַשערט קיין גוטס אויף דער וועלט. עס דויערט נישט לאַנג, וועקט מען מיך אין רעכט מיטן שלאָף: יונ-געמאַן, שטייט, זייט מוחל, אויף! איך רייב אויס די אויגן און דער-זע פֿאַר מיר יידן מיט ערנסטע פּנימער. דאָס זענען געווען פֿון דער חברה תהילים מענטשן, וואָס קומען אַלע שבת גאַנץ פֿרי זאָגן תהילים און האָבן זיך אָרט דאָ אונטערן אויוון. קיין ברירה, מען מוז אויפֿ-שטיין. איך גיס אָפּ נעגל-וואַסער, זעץ מיך אַנידער קוים וואָס איך האַלט דעם קאָפּ. צי מיך, גענעץ און — זאָג תהילים.

איז אַ מענטשן באַשערט אַן אומגליק

א.

פּישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך אים אַרבעט אויף מיין שטייגער, אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער — און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

נאָך דעם פּסק, וועלכן איך האָב יענעם פּריטיק צו נאַכט פון מיין ווייב געכאַפּט, איז שוין פאַרענטפערט געוואָרן אַלצדינג, וואָס איר משוגענע אויפפירונג אַקעגן מיר אין דער לעצטער צייט באַטייט. עס האָט זי געברענט מיין חברן זיך מיט דער האַרבאַטער מיידל, וואָס דער ממזר האָט עס איר איבערגעגעבן מיט טויזנט אָפּגעטאַקטע ליגן. ער האָט ביי זיך געקלערט, אַז דורכדעם וועט מיין ווייב מיך נישט וועלן מער קענען, אַ שפּיי טאָן אויף מיר און אַן עק. ס׳איז אָבער געווען אַ פאַלשער רעכענונג. אַנשטאָט דעם, זי זאָל מיט אַ קאַלטער לעבער מיך לאָזן לויפן מיין וועג און אויף אייביק מיט מיר זיך צעגיין, האָט גאָר אין איר געברענט אַ העליש פייער. סטייטש, איר מאַן זאָל אַזוינס טאָן! עפּעס אַ האַרבאַטע מיידל זאָל פּישקען בעסער געפעלן פון איר! דאָס איז דאָך אַזאַ באַליידיקונג, וואָס שווער אַראָפּצושלינגען. ניין, מען קען אַזוינס נישט דערלאָזן!

— די צייט איז זיך דערווייל געגאַנגען און איך מיט מיין ווייב זענען מיר אַלץ ווייטער זיך מער פונאַנדערגעגאַנגען. זי האָט שטאַרקער זיך אַרומגעשפּילט מיטן ממזר, זענען געוואָרן גאַנץ נאָענטע שמעלקעס און פלעגן שוין ביידע, ווי אַ פּריץ מיט אַ פּריצע, אין די הייזער אַרומגיין. מיר האָט עס שוין מער נישט אַזוי אויסגעמאַכט, דער קאָפּ איז מיר געווען שטענדיק פאַרדרייט מיט דער האַרבאַטער נעבעך, זי איז מיר קיין רגע פונעם זינען נישט אַרויס. גייט אייך, האָב איך געטראַכט, פון מיינטוועגן כאָטש אין דער ערד, וואַרגט זיך ביידע מיט די הייזער! ביים באַגעגענען זיך אַמאָל מיט די פּאָר לייט, פלעגט דער ממזר מיך אָנקוקן מיט געשפּעט, עפּעס ווי גערעדט: איך האָב דיר אָנגעפּייפט גוט, נישקשה... איך האָב געוויינלעך אויסגעשפּיגן און בין מיר געגאַנגען מיין וועג.

מיט מיר האָט אָנגעהויבן אין די הייזער אַרומצוגיין אַן אַלטיטשקער, פונעם ממזרס פּעקל, אַ רשע מרושע, אַ נאַטקע גנב אַזוי ווי ער.

און ער האָט עס געמאַכט מיט מיר גאַנץ גוט. איטלעכער האָט אים געמוזט געבן, אַזאַ רחמנות-פּנימל פּלעגט ער קענען מאַכן, אַנווייזנ-דיק אַלץ מיט אַ קרעכץ טיף פונעם האַרצן אויף מיר, ביטערע קאַ-ליקע. געהייסן האָט עס עפּעס, אַ ווייסטער טאַטע מיט אַן אומגליקלעך קינד נעבעך.

— הינק, פּישקע, הינק גוט, תכשיט מיינער! — פּלעגט ער מאַכן, אונטערשטופּנדיק מיך פון הינטן, ביים אַריינקומען אין אַ שטוב. — פאַרקרים דאָס פּניצל און זיפץ, זיפץ, דו הונט איינער. זיי וועלן מיר, נישקשה, פאַר דיינס אַ זיפץ באַצאָלן. די נדבות פּלעגט ער געוויינ-לעך צו זיך צונעמען און ס'איז מיר שווער געווען אַ גראָשן ביי אים אַרויסצורייסן.

— וואָס טויג דיר, פּישקע, געלט? — פּלעגט ער שפּאָטן — אַז דו ביסט אַליין געלט. דו זאָלסט מיר דערלעבן הינקען מיט די פיס-לעך און קרענקען אויף אַלע גלידערלעך ביז דו וועסט מיטן קעפּעלע אַנלייגן, תכשיט מיינער.

איין מאָל בין איך צו אים שטאַרק צוגעשטאַנען, עס האָט מיך געצוואונגען די נויט, און האָב געבעטן מיין חלק מיטן האַרבן וואָרט. זעענדיק, אַז איך מאָן אים דאָ אַזוי, האָט ער געעפּנט אויף מיר אַ מויל:

— שטום, קרומער הונט! אומזיסט וועסטו דאָס פּאָרן ביי מיר אין בויך? אומזיסט וועל איך דיך אַרומפירן דאָ? איך וועל דער-ציילן דיין ווייב. איך קען דיך נישט און האָב מיט דיר נישט וואָס צו טענהן. קענען קען איך נאָר דיין ווייב, זי האָט דיך מיר איבער-געגעבן, פון איר האָב איך אַזאַ סחורה באַקומען און מיט איר וועל איך שוין מסתמא זיך אָפּרעכענען . . .

שלעכט! אַצינד האָב איך גאַנץ קלאָר אַרויסגעזען, אַז איך בין ביי דער כאַליאַסטרע אַזוי ווי אַ בער ביי די ציגיינער. מען פירט מיך אַרום צו מאַכן מיט מיר די קאָפּיקע. מען האָט ביי מיר צוגענומען מיין ווייב, זי אַריינגענאַרט אין זאַק אַריין און זי העלפט נאָך זיי אויך אונטער אָקעגן מיר, זי גיט מיך איבער ווי סחורה צו הולטייעס, גנבים אין די הענט! . . . שלעכט, ביטער, ס'איז שוין גאָר אויס וועלט.

ב.

איך האָב שוין אַרויסגעזען, ס'איז פאַרפאַלן: צווישן מיר מיט מיין ווייב וועט שוין קיין לעבן מער ניט זיין. היינט צו וואָס, האָב איך געטראַכט, זאָל איך מיך דאָ האַלטן? מען באַדאַרף אַנטלויפן, ווי צום גיכסטן אַנטלויפן. אַ טאָג אַן איבעריקער צווישן אַזעלכע גנבים איז אַ זינד פאַר גאָט. דאָס זענען דאָך מענטשן, וואָס האָבן

נישט קיין גאָט אין האַרצן, וואָס טוען נישט קיין האַנט אין קאַלטן וואַסער אַריין. זיי ווילן נישט וויסן פון קיין אַרבעט, פון דאגת פּרנסה און זיך אויף אַנדערע אָנגעוואָרפן, נאָגן, זויגן יידיש בלוט און זענען נאָך זיי דם-שונאים. איך אַליין בין ביי מיר אויך מיאוס אַראָפּגע־פאַלן, באַטראַכטנדיק מיינע אַלע געננג אין דער גאַנצער צייט צווישן דעם דאָזיקן פּעקל שלעכטע מענטשן. גאָרנישט דער אייגענער וואָס פריער, עס האָט צו מיר זיך צוגעקלעפּט פיל נישט קיין שיינע זאַכן פון זיי. איין מיטל פּטור צו ווערן פון אַזוי פיל צרות און בייז איז אַרויסצורייסן זיך פונעם מיאוסן פּעקל. נאָר וואָס טוט מען אָבער מיט איר? ווי לאָזט מען איבער זי, די האַרבאַטע מיינע? מיר איז פאַרגעקומען, ווי איך שטיי אין אַ פאַרדאָרבן אָרט, אַ שרעקלעך גרוב, נאָר אַ גיהנום. אין איין אויער אַריין שרייט מיר עפּעס אַ קול: פאַר־שפּיל נישט דיין נשמה, פּישקע, ווי גאָט איז דיר ליב, אַנטלויף! און אין דעם אַנדערן אויער קלינגט מיר פון דער האַרבאַטער מיינער אַ קול: פּישקע, פּישקע! . . . מען באַדאַרף אויסקלייבן איינס פון ביידע: אָדער אַהין אין דער ליכטיקער וועלט, ריין פון זינד, פון צרות און בייז, אָדער דאָ אין דעם גיהנום נאָר אין איינעם מיט איר. איך האָב מיך גוט אויסגעוויינט און . . . גאָט זאָל מיך ניט שטראָפן פאַר די זינד — איך בין געבליבן וויטער ביי דער כאַליאַסטרע.

שפּעטער, ערשט אין אַ צייט אַרום, איז מיר אין קאָפּ אַריין אַ געדאַנק, מיט דער האַרבאַטער אין איינעם אַנטרונען צו ווערן פונעם גוטן פּעקל. נאָר דאָס אָבער האָט דאָך אַנדערש נישט געקענט זיין, סיידן אויפגעבונדן צו ווערן פריער פון מיין ווייב. וואָס וועט דער תכלית זיין פון מיין אַרומפירן זיך מיט אַ מיידל גלאַט אַזוי? די וועלט וועט קומען און טראַכטן גאָט ווייסט וואָס . . . איין רפואה איז דאָ — גט. נאָר וועט מיין ווייב אָבער, טראַכט איך ביי מיר, וועלן נעמען אַ גט? זי איז דאָך אַ שלאַק, אַן אָנשיקעניש פון זיין ליבן נאָמען. אַז איך וועל זאָגן גט, וועט זי מיר אויף צעשפּרינגעניש זאָגן: ניין! די גרעסטע הנאה, אין דער לעצטער צייט, איז ביי איר געווען, מיך צו פּייניקן און צו טאָן מיר אין דער גאַל אַריין. פונדעסטוועגן האָט עס מיך נישט אָפּגעשראָקן און איך האָב מיר פאַרגענומען אַרום דער זאַך צו אַרבעטן מיט גוטן אָדער מיט בייזן, אפשר וועט גאָט רחמנות האָבן. דערוויל האָב איך די זאַך געהאַלטן בסוד, קיינער זאָל דערפון נישט וויסן.

זינט דער מעשה מיט דעם אַלטיטשקן האָב איך פאַר גרויס פאַר־דראָס מיט קיינעם פון דער כאַליאַסטרע מער נישט געוואָלט אין די הייזער אַרומגיין. דאָס האָט מיך גענוג צרות געקאָסט, נאָר איך האָב

מיך איינגעשפּאַרט, מיין טויט זאָל דאָ זיין, ווייל איך מער קיין בער נישט זיין ביי די דאָזיקע ציגיינער. דער ממזר מיט זיין פּעקל לייט זענען דערמיט שטאַרק נישט צופרידן געווען און האָבן מיר מיט די הענט געוויזן, ווער עלטער איז. שלאָגנדיק מיך איין מאָל, רופן זיי זיך אָנעט: פאַרוואָס־זשע זאָלן מיר דיך אומזיסט פירן, שיינע סחורה, אַז דו ווילסט נישט אַרבעטן, ווילסט נישט פאַרדינען? גיי דיר אַוועק צו אַלדע שוואַרצע יאָר! — אפילו די רגע, — ענטפער איך זיי, — גיט מיר אָפּ מיין ווייב! — זיי האָבן זיך אָנגעקוקט איינער דעם אַנדערן און אַרויסגעלאָזט אַ גרויס געלעכטער.

עס פאַרשטייט זיך, אַז דאָס וואָס איך האָב געזאָגט, גיט מיר אָפּ מיין ווייב, איז נאָר געווען אַן אויסרייד. אין האַרצן האָב איך גאָר געמיינט: האַלט זיך מיט איר, מיט אייער שטיק סחורה און לאָז זי נעמען ביי מיר גט. אמת טאַקע, פון די קלעפּ, וועלכע איך האָב געכאַפּט פאַר מיין עקשנות, האָט מיר גוט ווי געטאָן, נאָר דערביי האָט מיר הנאה געטאָן טראַכטנדיק ביי זיך: נישקשה, דאָס וועט מיר ניצן צו עסק. אַז זיי וועלן זען, איך בין איינגעשפּאַרט און טויג זיי מער נישט, וועלן זיי גערן זיין מיינער פּטור צו ווערן און דאָס וועט מיר דערנאָך העלפן צום גט.

ג.

— בתיה! — גיב איך אַ זאָג צו מיין ווייב, צושאַרנדיק זיך צו איר מיט גוטן איין מאָל, אַז מיר זענען געווען אַליין און איך האָב געוואָלט אין אַ שמועס אַ טאַפּ טאָן וועגן גט, — וואָס האָסטו, בתיה, צו מיר?

— ווער די כפּרה, פּישקע! — באַקום איך פון איר אַ קורצע תשובה.

— אָט האָסטו דיר! — מאַך איך ווי אָנגעברוגזט זיך, — איך מיט איר אַלץ אדרבא ואדרבא און זי אַלץ קידער־ווידער: ווער די כפּרה, פּישקע! פאַרוואָס?

— באַקום־זשע די נכפּא! — זאָגט זי מיט אַ קרום פּנים, אַוועקרוקנדיק זיך פון מיר.

— זאָלסט מיר געזונט זיין, בתיה! — רוף איך מיך אָנעט מיט גוטן, — וואַרף, כ'לעבן, אַוועק דיינע נאַרישקייטן און לאָמיר לעבן ווי גאָט האָט געבאָטן.

— ווער די כפּרה, פּישקעניו, מיט דער הולטייקע דיינער אין איינעם!

א־א, ווער די כפּרה דו בעסער מיט דעם ממזר דיינעם! טראַכט

איך מיר און קום אַרויס מיט לשון גאַנץ ריין:

— הער אויס, בתיה! ווי זאָגט מען עפּעס, אַ יידישע טאָכטער נייט מען נישט. ווילסט נישט קיין לעבן, איז דאָך דאָ דערויף ביי יידן עפּעס אַ גט. רויט אָדער טויט!

— די הולטייקע גלוסט זיך אים! זיכער, פּטרן דאָס ווייב און האַצעניו מיט איר! אַ, נישט דערלעבן זאָלט איר עס. גיכער וועט איר ביידע מיטן קאָפּ אַנלייגן. נישקשה, עס וועט איר נישט גע־שענקט ווערן, דער חצופה דיינער, קייען וועט זי פון מיר די ערד. הערסטו, פּישקעלע? אין טאַטנס טאַטנס טאַטנס.

מיין ווייב האָט זיך צעשריגן אַזוי, אַז איך האָב געכאַפּט די פיס אויף די פּלייצעס און בין אַוועק.

מיט מיר איז געשטאַנען שמאָל. שלעכט אַרום און אַרום! איך אַליין האָב קיין האַניק נישט געלעקט, בין פאַרשוואַרצט געוואָרן, און די האַרבאַטע נעבעך האָט אויך געהאַט איר ערלעך אויסקומע־ניש, זי האָט געליטן צוליב מיר. מיין ווייב האָט זיך פאַרהאַלטן צו איר, ווי אַ באַלעבאָסטע, געהאַט איבער איר צו שאַפן. אחוץ דעם האָט דער ממזר פון זיין זייט איר געמאַכט אַ פינצטערן פּסק באַזונ־דער. אַז אַך און ווי איז אונדז ביידע געוועזן. אונדזער גאַנצע טרייסט איז געוועזן, וואָס שפּעט ביינאַכט, ווען אַלע האָבן געשלאָפן, פלעגן מיר זיך אַרויסגנבענען אין דרויסן, צו שמועסן כאָטש אַביסל און איינער דעם אַנדערן אויסצוגיסן דאָס שווערע ביטערע האַרץ.

איין מאָל זיצן מיר זיך אַזוי ביידע ביינאַכט לעבן דער גרויסער שול, דער הימל איז אויסגעשטערנט און אַרום אונדז איז שטיל. נישטאָ קיין לעבעדיק באַשעפעניש. זי זיצט לעבן מיר אויף אַ שטיין, איינ־גענורעט, איינגעהויקערט, טרערן גיסן איר זיך פון די אויגן און ברומט פאַר זיך שטאַרק אומעטיק איר באַקאַנט לידל:

„דער טאַטע האָט מיך געקוילעט,
די מאַמע האָט מיך געגעסן . . . ”

איטלעכעס וואָרט אירס שניידט מיר דאָס האַרץ ווי מיט אַ מעסער. איך טרייסט זי, נעם זי איין מיט גוטע רייד. אָט נאָך אַביסל וועלן מיר, אם־ירצה־השם, אויפגעריכט ווערן. איך מאַך איר אַ גאַנץ צעטל פון אונדזער לעבן שפּעטער, אַז מיר וועלן מיט דעם אייבערשטנס הילף ביידע פון צרות אויסגעלייזט ווערן. איך שטעל איר אַנידער פאַר די אויגן אַלצדינג לעבעדיק, מאָל איר אויס די גלופּסקער גע־מויערטע באָד מיט איטלעכעס פּיצעלע דאָרט. ווי איך וועל מיך אַהין ווייטער אַריינדרייען, און אַז גאָט וועט דערהייבן דאָס מזל, קען איך מיט דער צייט באַקומען דאָרט אַ שטעלע פון אַ היטער. זי אַליין

קען אפשר אויך מיט דער צייט האָבן דאָרט אַ טועכטס און ווען נישט, קען מען אין גלופּסק אויסזוכן אַנדערע מיני פּרנסות. פאַר ארץ־מעלייט איז גלופּסק ארץ־ישראל, זי איז אַן עין־הרע גרויס, הייזער זענען דאָ ווי מיסט. די מענטשן זענען אַן חכמות, ווייסן ניט פון קיין צערעמאָניעס, איטלעכער טוט זיך וואָס ער וויל און ס'איז רעכט.

— אַך, פּישקע! איך האָב שוין קיין כוח נישט מער אויסצוהאַלטן, — זאָגט די האָרבאַטע מיט אַ זיפץ טיף פונעם האַרצן, אָנשפּאַרנדיק זיך מיטן קאָפּ מיר אויפן אַקסל און אויף דעם פּנים איז איר געלעגן עפּעס ווי אַ געבעט. איך גלעט זי, טרייסט זי, און שטאַרק זי מיט גוטע האָפענונגען. זי ווערט אַביסל פריילעכער, קוקט מיר גלייך אין די אויגן אַריין און לאַכט.

— פּישקע! — זאָגט זי שטיל — דו ביסט מיין איינציקער אויף דער גאַנצער וועלט, ביסט מיין טאַטע, מיין ברודער, מיין פריינד, מיין אַלצדינג. זע, פּישקע, זיי מיר געטריי און פאַרגעס מיך נישט. שווער מיר דאָ ביי דער שול וואו עס דאַווענען אַצינד די מ ת י ם און צווישן וועלכע עס געפינט זיך אפשר אויך מיין טאַטע, וועלכן איך האָב ווייניק געקענט, און איז אַן עדות. שווער מיר, אַז תמיד וועסטו מיר בלייבן געטריי . . .

איך האָב מיך אַ נעם געטאָן שטאַרק קנעלן מיט מיין ווייב ווענגן גט, געאַרבעט, גערעדט אַהין, אַהער. ביז צווישן אונדז איז אָפּגעמאַכט געוואָרן אַזוי: דאָס ביסל געלט, וועלכעס ביי מיר האָט זיך אָנגעזאַמלט אין דער גאַנצער צייט, וואָס איך האָב געאַרבעט פאַר מיר אַליין, האָב איך באַדאַרפט איר אין האַנט אָפּגעבן טאַקע באַלד, נישט איינצולייגן עס פריער, ווי דער שטייגער איז, און חוץ דעם האָב איך נאָך זיך מתחייב געווען, דעם גאַנצן ווינטער, וועלכן מיר וועלן דערלעבן, מיך צו לאָזן, גאָר אַן שום טענות, חברה זאָל מיט מיר מאַכן די שפּיל. דאָס הייסט, מיר צו לאָזן פירן אין די הייזער און די נדבות, וועלכע מען וועט מיט מיר מאַכן, געהערן צו מיין ווייב.

איך בין ווידער געוואָרן אַ בער, אַ גוט שטיקל סחורה, דער אַלטיטשקער איז ווייטער טאַקע מיט מיר אין די הייזער אַרומגעגאַנגען און איך האָב אַלץ געמוזט הינקען גוט, זיפצן, קרימען זיך, מאַכן אָנשטעלן, ווי ער האָט מיך געהייסן.

ד.

נאָך פּסח זענען מיר געקומען ערגעץ אין אַ שטעטל, און איך האָב געזאָגט: גענוג! לאָז שוין זיין דאָ טאַקע אַן עק. מיין ווייב האָט פון אָנהייב זיך געקווענקלט, געבעטן אַ פּאָר טעג זיך מישב

צו זיין. צום סוף האָט זי געענטפערט: גוט, מאָרגן נעמט זי גט. ס'איז מיר ליכטיק געוואָרן אין די אויגן, אַזוי שטאַרק האָב איך מיך דערפרייט. פאַר שמחה האָב איך נישט געקענט איינזיצן אויף אָן אָרט. עס האָט מיך עפּעס געצויגן אין דרויסן.

איך האָב אַ היפּשע צייט מיר אַרומגעשפּאַצירט אין די גאַסן און אין איין וועג טאַקע מיט חשק געגאַנגען אויך אין די הייזער, טראַכטנדיק ביי זיך: וואָס קען עס שאַטן? אויף דער הייסער שעה, ביים אַראָפּגיין פון קעסט, וועט מען באַדאַרפן האָבן עטלעכע גראָשן. דער עסק מיינער איז געגאַנגען גוט. אַזאַ „אין די הייזער אַרומגיין", ווי דעמאָלט, געדענק איך נישט שוין אַ צייט. עס טרעפט זיך אַזוינס איין מאָל אין הונדערט יאָר. אַז גאָט וויל העלפן אַ מענטשן, העלפט ער אים מיט אַלעמען. אין וועלכער שטוב איך בין אַריין, בין איך ליידיק פון דאָרט נישט אַרויס. דאָס מזל האָט מיר דעמאָלט געשפּילט און האָב באַדאַרפט גראָד טרעפן אין אַ שטוב, וואָס דאָרטן איז געווען אַ ברית. דער עולם איז געווען שטאַרק פאַרלעקט, לעבעדיק, פריילעך, מען האָט מיר געגעבן אַ גוטן טרונק בראָנפן, אַ גרויס שטיק לעקעך און דערצו נאָך עפּעס געלט. איך האָב מיך איינגעהאַלטן, נישט צו פאַרזוכן אפילו קיין ברעקל און באַהאַלטן די אַלע גוטע זאַכן וווּט אין דעם בוזעם, צו ברענגען עס אַ מ ת נ ה מיין האָרבאַטער מיידל.

מען האָט באַדאַרפט זען, מיט וואָס פאַר אַ פרייד איך בין עס געגאַנגען דעם גאַנצן וועג. אַלץ געטראַכט ביי מיר: היינט ביינאַכט, אַז דער עולם וועט שלאָפן, וועל איך איר דאָס געבן, לאָז זי נעבעך אויך הנאה האָבן. זי איז נעבעך פאַרוויסט, פאַרוואָגלט, האָט אַ האָרץ פול מיט מכות. זי האָט נעבעך נישט געהאַט אין איר לעבן קיין זיסע מינוט. נאַ, לאָז זי וויסן, אַז פישקע איז אַ גוטער ברודער, ער זאָרגט זיך פאַר איר און היט זי אָפּעט ווי דאָס שוואַרצאַפּעלע אין אויג. ער וועט אפילו אַליין נישט עסן און איר דאָס לעצטע, דעם בעסטן ביסן אַוועקגעבן. עס האָט מיר זיך געדאַכט, ווי מיר ביידע זיצן לעבן דער גרויסער שול און האָבן שטאַרק הנאה. זי עסט, קוויקט זיך מיט דעם לעקעך און איך איר: נשמה מיינע, לאָז דיר וואויל באַקומען! טראַכטנדיק דערביי ביי זיך: אַ גוטער סימן! הלוואי אינגיכן לאָמיר עסן לעקעך ביי אונדז . . . איך זאָג איר אָנעט די בשורה: מאָרגן ווער איך אויסגעלייזט, מיין ווייב נעמט גט און זי שיינט, קוועלט גאָר אָן. מיר קלערן, ווי אַזוי שטילערהייט אַרויסצוכאַפּן זיך פון דער כאַליאַסטרע און מאַכן פליטה. ביי אונדז ווערט פאַרטיק וועגן דעם אַ גאַנצער פלאַן און ס'איז דאָ אַ האָפענונג, אַז

עס וועט זיין גוט . . . אַט מיט אַזעלכע געדאַנקען בין איך מיר גע־גאַנגען דעם גאַנצן וועג און מיר פאַרגעשטעלט גליקן. אויפן וועג האָב איך נאָך באַגעגנט אַ וואַסער־טרעגער מיט פולע עמערס, דאָס איז דאָך געווים אַ גוטער סימן. נאָר וואָס אָבער לאָזט זיך אויס?

עס לאָזט זיך אויס, ווי איז מיר, אַ טייך. איז אַ מענטשן באַ־שערט אַן אומגליק, העלפן אים נישט קיין גוטע סימנים אויך. אַז איך בין פון פאַרנאַכט געקומען צוריק אין הקדש, האָב איך שוין דאָרט נישט געטראָפן די כאַליאַסטרע! . . . אין דער צייט, וואָס איך האָב מיר לוסטיק אַרומגעשפּאַצירט אין דער שטאָט, זענען די שיינע לייט דערוויל אַוועקגעפאָרן און מיין ווייב, אויך מיין האַרבאַטע נעבעך, מיט זיי . . . דאָס איז שוין געווען דעם ממזרס מלאכה, זיינס אַ שפּיצל. — זאָל ער אַזוי וויסן פון זיין לעבן צו זאָגן, ווי איך האָב דעמאָלט געוואוסט, אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. זאָל אים, רבונו של עולם, אַזוי דרייען אינעווייניק אין בויך, ווי מיר האָט זיך געדרייט דער קאָפּ. חושך און פינצטער איז מיר געוואָרן אין די אויגן, פינצטער איז מיין וועלט. דאָס איינציקע שטערנדל, וואָס האָט מיר געשיינט, איז פּלוצים פאַרשוואונדן געוואָרן. נישטאָ, ווי איז מיר, נישטאָ מיין טרייסט! נישטאָ מיין האַרבאַטע נעבעך! . . . איך בין ווייטער עלנט ווי אַ שטיין, איינער אַליין אין דער גאַנצער וועלט. און זי! וואו איז זי, וואָס טוט נעבעך זי, זי? . . . פאַר וועמען וועט זי קענען כאָטש אַמאָל זיך אויסוויינען, אויסגיסן איר שווער, ביטער האַרץ? אוי, יידן, אַ וויטיק! ס'איז מיר אַ וויטיק טאַקע אין צוויי;ען!

אַרויסנעמענדיק שפּעטער פונעם בוזעם דאָס שטיקל לעקעך, וואָס איך האָב איר עס אָנגעגרייט, איז מיר געוואָרן אַ לאָך אין האַרץ. איך האָב עס געהאַלטן שטייף, אָפּגעגאָסן עס מיט טרערן, ווי עפּעס אַ זאַך, וואָס בלייבט איבער נאָכן טויט פון אַ געליבט קינד, פון אַן איינ־ציק קינד. נישט באַשערט דיר צו פאַרזוכן עס, צו דערקוויקן זיך איין מאָל אין דיין לעבן, אומגליקלעכע, בידנע נשמה מיינע! איך קוק, קוק אויפן שטיקל לעקעך, קוש עס, וויקל עס דערנאָך איין ווי אַ דימענט און באַהאַלט עס ווידער אין בוזעם, טאַפּנדיק עס אָפּט און צוקוועטשנדיק עס צום האַרצן . . . וויים איך, וואָס מיר איז געשען? . . .

***

פישקע האָט ביי זיינע לעצטע ווערטער אַרויפגעלייגט ביידע הענט אויפן פנים, זיך אַוועקגעדרייט אין דער זייט און געכליפּעט. מיר האָבן געפילט זיין האַרץ און אים געלאָזט צורו. אויף אונדז אַליין

איז אויך אָנגעפאַלן אַ מרה-שחורה, מיר זענען געבליבן זיצן שטיל, איטלעכער פאַרטיפט אין זיינע געדאַנקען. אַלטער מיינער האָט זיך אַלץ געקראַצט אין דער פאה, געפירט די האַנט איבערן פּנים, אָנ־הייבנדיק פון שטערן און אויסלאָזנדיק מיט דער באָרד, וועלכע ער האָט אַרומגעכאַפּט מיט אַלע פינף פינגער און געמאַכט דערביי: עט, עט! . . . מען האָט געזען, ער איז צעטראָגן, מיט אים איז עפּעס נישט גלאַט. איך אַליין בין עפּעס געוועזן אויך צעדרייט, פישקעס געשיכטע האָט מיך שטאַרק צערודערט.

פישקעס האַרץ האָט געשריען, געשריען, און דאָס לשון פונעם האַרץ איז איין לשון פאַר גרויס און קליין, פאַר דעם געלערנטן און פאַר דעם גראָבן מענטשן — וואָס-זשע איז פאַר אַ וואונדער, אַז פישקעס האַרץ האָט זיך דאָ אויסגעגאָסן אין אַזעלכע הייסע געפילן, ריינע מענטשלעכע ווערטער? דעריבער טאַקע האָבן זיינע ווערטער גערירט, מיך צענומען ווי אַ פידעלע, וואָס רעדט, שפּילט אומעטיקע לידער.

וואָס מיט פּישקען איז ווייטער זיך פאַרלאָפן

א.

מיר זענען דערווייל צו זיך געקומען. אלטער האָט אונטערגע־טריבן אויף זיין שטייגער, פּישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך אים טאַקע אַרבעט, פאַרטייטש אויף מיין שטייגער און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

— איך וועל אייך דאָ נישט קיין סך ברייען. איינער אַליין האָב איך מיך דערנאָך אויפן אָדעסער טראַקט געלאָזט, געטראַכט, טאָמער וועל איך מיינע לייט דאָ באַגעגענען, אָדער הערן עפּעס וועגן זיי, נאָר אומזיסט די מי, זיי זענען ווי אין וואַסער אַריין. דאָס לעבן איז מיר נמאס געוואָרן פון שטענדיקן אַרומשלעפּן זיך. איך האָב געחלשט אויסצורוען זיך אַביסל, זיצן אויף איין אָרט, ווי איך בין געוואוינט געווען פריער. גאָט האָט געהאָלפן, איך האָב מיך לסוף דערשלעפּט קיין אָדעס.

די ערשטע פּאָר טעג איז אָדעס פאַר מיר געווען אַ טויט. איך האָב מיך דאָרט אַרומגעדרייט עלנט, פרעמד, אַליין נישט צו וויסן, וואו מיך אַהינצוטאָן. אַלצדינג איז פאַר מיר געווען ניי, עפּעס ווילד משונה.

מיט אָדעס בין איך נישט צופרידן געווען, נאָר איבערן ווינטער האָב איך געמוזט דאָרט פאַרבלייבן, וואָרום ווי לאָזט מען זיך עס ווינטער־צייט נאַקעט און באָרוועס אין וועג אַריין און דערצו נאָך איינער אַליין אין אַ פרעמד ווינקל? ווייבאַלד אָבער עס האָט אַ וואַ־רעם געגעבן די ליכטיקע זון און געשמעקט מיט זומער, האָט עס מיך עפּעס געטאָרעט, נישט געלאָזט מיך איינזיצן רואיק אויף איין אָרט. אַמאָל פלעגט פאַר מיר דער זומער זיין, ווי געוויינלעך, זומער. זומער, גאָרנישט! ס'איז וואָרעם, ליכטיק, טעג גרויסע, גרין אומעטום. מילא, איז גוט, איז נישט קאַלט. היינטיקס מאָל אָקעגן האָט פאַר מיר דער זומער עפּעס גאָר אַן אַנדער פּנים געהאַט. איך ווייס נישט, ווי זאָל איך מיך אויסדריקן, עפּעס האָט ער געגרעדט ווערטער, אונטערגע־געבן דעם האַרץ עפּעס אַ חשק . . . מיך דערמאָנט אַלץ אין א י ר, אין מיין האָרבאַטער. איטלעכס גרעזעלע, איטלעכס גרין ביימעלע און איטלעכעס שפּיל פון אַ פייגעלע האָט מיר עפּעס דערציילט, אָפּ־געגעבן אַ גרוס פון איר. עס האָט מיר זיך אַלץ געטראַכט: אָט אַזוי

איז זי מיט מיר געזעסן, אַזוי האָט זי געקוקט, אַזוי — געלאַכט און אַזוי אויסגעגאָסן איר ביטער געמיט. עס האָט מיר זיך צעשפּילט די געבליטן, מיך באַפאַלן אַ זיסע מרה־שחורה און עס האָט מיך עפּעס געצויגן, געצויגן ווייט אַהין, אַהין . . .

אין עטלעכע טעג אַרום האָב איך מיך געלאָזט צופוס אין וועג אַריין . . .

דער קאָפּ איז מיר געפלויגן אין עק וועלט, דאָס האַרץ האָט מיך געצויגן צו א י ר : אַלץ געטראַכט, וואו איז זי נעבעך, אַליין אָן מיר? און די פיס מיינע זיינען געגאַנגען, ווי אַליין פון זיך, געגאַנגען, געגאַנגען פּאַמעלעך אויפן וועג קיין גלופּסק. איך בין געגאַנגען דורך דערפער, דורך שטעט, דעם גאַנצן וועג געטראַכט, געזוכט מיט די אויגן, טאָמער וועל איך זי באַגעגענען. איך בין זיך אָנגעגאַנגען גענוג און אויסגעוועזן אַ וועלט יידישע שטעט. וואָס נעענטער צו גלופּסק, איז מיר געוואָרן גרינגער אויפן האַרצן. איך האָב זיך מחיה געווען מיט די יידן פון אונדזער ווינקל. זייער לשון, זייער גאַנג, זייער שטייגער לעבן און פירונג איז פאַר מיר געווען אַ דערקוויקעניש, כ׳לעבן. עפּעס האָב איך מיך געפילט היימיש צווישן מיינע לייט, אייגענע מענטשן. פון אונדזער ווינקל די יידן זיינען טאַקע מחיה. איך בין ביסלעכווייז געקומען צו די קרעפטן, געוואָרן רואיקער, געטראַכט פון גלופּסק, פון דער געמויערטער באָד און געהאָפט צו גאָט.

ב.

אָט אַזוי בין איך מיר אין אַ שיינעם פרימאָרגן געגאַנגען צווישן ווייץ און קאָרן און פאַרגאַנגען ביז צו אַ גרויסן, געדיכטן וואַלד. איך בין אַריין טיפלעך אַביסל אין וואַלד, אָפּגעלייגט זיך דאָרט מיין פּעקל, אַראָפּגעוואָרפן פון מיר די קאַפּאָטע און זיך אויסגעשטרעקט אונטער אַ בוים צווישן הויך גראָז, וואָס האָבן מיט די גרויסע, ברייטער בלעטער מיך פאַרשטעלט אַרום און אַרום. מילא, וואָס איז דאָ איבערצוטראַכטן? אַ וואַלד — אַ וואַלד, ווי אַלע וועלדער. ביימער זיינען זיך ביימער, גראָז — גראָז, פייגעלעך — פייגעלעך, און איך בין מיר איך און מעג מיר טאַקע כאַפּן אַ דרעמל, זיך אויסרוען אַביסל פונעם וועג. איך צי מיך, גענעץ, פאַרמאַך די אויגן און — הערט מיין חלום.

עס דוכט זיך מיר אַ שאָרך, עפּעס ווי טריט און אַ קנאַקן פון דאַרע ריטלעך. איך שטעל אויף די אויערן און האָרך מיט צוגעמאַכטע אויגן. דער שאָרך ווערט אַלץ שטאַרקער, די טריט אַלץ נעענטער. עפּעס הייבט עס מיך אָן צו אַרן, וויל עפענען די אויגן, נאָר שווערלעך, איך ליג ווי אַ קלאָץ און קען פאַר גרויס מידקייט

מיך נישט רירן. די טריט אָבער ווערן באַלד שטילער, איך באַרואיק מיך, גיב מיך איבער דעם שלאָף, די געדאַנקען פּלאָנטערן זיך מיר און ס'איז מיר עפּעס גוט, אַזוי גוט . . . עפּעס הערט זיך אַ שטיל אומעטיק ניגונדל, דוכט זיך אַ באַקאַנטס. דאָס ניגונדל צעגייט זיך אין אַלע גלידער, רייסט אויס אַ שטיק האַרץ, עס גלוסט זיך וויינען און דערביי פילט זיך טאַקע, ווי עס קומט צו אַ שטיק געזונט. עפּעס נאָר ווי פאַר דער חופה, עס ווײנט זיך חתן־כלה און עס לאַכט זיך, ביידע זאַכן אין איינעם, ווי אַ זון מיט אַ רעגן צו גלייכער צייט. — פּלוצים פיל איך, עפּעס טוט מיך אַ נעם ביי די האָר און עס טוט אַ געשריי.

איך כאַפּ מיך געשווינד אויף, צעגעם פאַר מיר די גרויסע בלעטער פונעם גראָז און דערזע אַ טעפּל מיט שטאַרק רויטע פּילניצעס, וואַל־גערנדיק זיך נישט ווייט פון מיר אויף דער ערד. ווייטער אַביסל רוקט זיך עמעצער, ווי אַ נקבה, זיצנדיק אויפן גראָז און קוקט זיך אַרום אין איין שרעק. מיר איז באַלד איינגעפאַלן, וואָס דאָס באַטייט. יענע האָט דאָ, הפנים, געקליבן פּיליניצעס, פאַרטיפט אינעם זוכן און אונ־טערזינגענדיק עפּעס אַ לידעלע, האָט זי פּלוצים אָנגעטאַפּט מיין קאָפּ און זיך שטאַרק איבערגעשראָקן. איך שטיי געשווינד אויף, נעם דאָס טעפּל און גיי איר עס אָפּטראָגן, מאַכנדיק פונדערווייטנס: ניש־קשה! גאַנץ פריינטלעך. נאָר קוים קום איך צו נאָענט, פאַלט מיר פון די הענט דאָס טעפּל אַרויס. איך טו אַ געשריי, בלייב פאַרמישט — און באַלד שטייען מיר ביידע, שטייף האַלטנדיק זיך ביי די הענט, איך און מיין האַרבאַטע . . .

דאָס איז נעבעך געווען טאַקע וואַכנדיק, נישט קיין חלום. איך האָב געקוקט און געזען גאַנץ קלאָר, פאַר מיר שטייען געזונטע ביי־מער, אויבן אויף די צווייגן שפּרינגען פייגעלעך, סווישטשען, זינגען און פרייען זיך מיט אונדז אין איינעם. ביידע זיינען מיר איבערגליק־לעך, פרייען זיך און לאַכן מיט טרערן. ביידע וואונדערן זיך, פרעגן איינער דעם אַנדערן פון וואַנען ער האָט פּלוצים זיך אַהער גענומען און ביידע רעדן, דערציילן, וואָס מיט איטלעכן האָט פאַסירט.

זי דערציילט די גרויסע צרות, וואָס זי נעבעך איז אויסגעשטאַנען זינט די כאַליאַסטרע האָט מיך פאַראַיאָרן אין שטעטל דאָרט אַוועק־געוואָרפן. דאָס איז געווען דעם ממזרס אַרבעט. אים האָט זיך נישט געגלוסט, מיין ווייב זאָל נעמען גט, בכדי זי זאָל נישט באַלד צושטיין צו אים מיט געוואַלד, ער זאָל מיט איר חתונה האָבן. אים האָט נאָר געטויגט אַ בלינדע, אָבער נישט קיין בלינדע ווייב. מאַכן מיט איר חן און געלט — דאָס זאָל ע ר און זיין זאָל זי זיך געזונטערהייט

יענעמס. דערביי האָט ער געהאַט נאָך אַ מיין, מיר צו פּאַרוויסטן מיינע יאָרן, איך זאָל נישט זיין פריי אויפגעבונדן. אים איז אויך שטאַרק נישט געפעלן מיין פריינטשאַפט מיט דער האַרבאַטער, דאָס האָט אים שרעקלעך געשטאָכן און ער האָט פון זיין זייט געטאָן מיטל, די פריינטשאַפט זאָל נישט גיין ווייטער . . .אבי ער איז מיינע פּטור געוואָרן, האָט ער מיין ווייב ביסלעכווייז אין די לאַפּעס אריינגענומען און איר דערנאָך געוויזן, ווער עלטער איז, וויסנדיק זייער גוט, אַז פון זיינע הענט איז איר שוין אוממעגלעך זיך אַרויסצודרייען. ווארום וואָס קען אַ בלינדע איינע אַליין טאָן? שפּעטער האָט זי אים זיך שטאַרק צוגעגעסן. ער האָט זי איבערגעגעבן דעם אַלטיטשקן, צו גיין מיט איר אין די הייזער און מאַכן די קאָמעדיע ווי אַמאָל מיט מיר. דער ממזר האָט איר פאַרצאַפּט דאָס בלוט, זי געהרגעט, גע־שלאָגן און דער אַלטיטשקער האָט באַזונדער מיט איר געלערנט בלק. זי איז אין אַ קורצער צייט געעלטערט געוואָרן, פינצטער ווי די ערד.
— דאָס גאַנצע יאָר האָט די כאַליאַסטרע זיך אַרומגעשלעפּט, אין פיל שטעט אויסגעוועזן. און היינט פאַרטאָג זיך געשטעלט אויסרוען דאָ אין וואַלד. איר האָט זיך פאַרגלוסט גיין קלייבן פּילניצעס און האָט פּלוצים — אַזוי לאָזט זי אויס מיט אַ שמייכעלע — אַנגעטאַפּט אַ גוטע פּ י ל נ י צ ע , מיך אַליין . . .

איך פון מיין זייט דערצייל איר אַלצדינג, וואָס מיט מיר האָט פּאַסירט און ווי איך בין אויך היינט אין דער פרי געקומען אַהער, גייענדיק אויפן וועג קיין גלופּסק. ביי אונדז איז געבליבן פון היינט אָן זיך מער נישט צו שיידן, איינוועגדן אַלע מיטלען, מיין ווייב זאָל נעמען גט. אויב חליה נישט, וועלן מיר ביידע פון דער כאַליאַסטרע אַנטרונען ווערן, און וואַרטן, וואָס גאָט וועט געבן. און ווי מיר זיצן זיך דאָ אַזוי, שטאַרק הנאה האָבנדיק איינער פונעם אַנדערן, הערט זיך אין וואַלד אַ קול: אַ־הו!

— דאָס איז אַ קול פון אונדזערע לייט — זאָגט מיין האַרבאַטע — דאָס זוכט מען מיך.

ג.

און שפּעטער אַ ווײַלע קומט צו אַ פּאַרשוין, וועלכן איך האָב באַלד דערקענט. דער פּאַרשוין האָט מיך עפּעס קרום אַנגעקוקט און געשמייכלט פאַר זיך מיט אַ געשפּעט. מיר מאַכן נישט לאַנג שהיות און לאָזן זיך גיין. דער פּאַרשוין לויפט פריער, איילט זיך הפּנים אָנ־צוזאָגן די גוטע בשורה, און מיר איילן זיך נישט, גייען פּאַמעלעך. הינטער אַ קרעטשמעלע, אַ חורבה, אויף אַ היפּשע שטרעקע ווייטלעך

אין דעם וואלד זע איך שטייען באַקאַנטעביידלעך. ווייטער אביסל אויף אַ פרייען פּלאַץ, אַרומגערינגלט מיט ביימער, ברענט אַ פייערל. די שיינע כאַליאַסטרע אַרום און ס'איז פריילעך. דעם ערשטן „שלום־עליכם" שטעקט מיר אָפּ דער ממזר מיט ברייטקייט, הויך אויף אַ קול: אַ, אַ. אַ גאַסט, כ'לעבן! וואָס מאַכט אַ ייד? איך האָב טאַקע נאָך אייך שוין געבענקט, ר' פישל! — באַלד דערויף לאָזן זיך הערן קולות: קומט מקבל פּנים זיין דעם „נ ג י ד"! און פון אַלע זייטן שיטן זיך מיר משונה־ווילדע, משוגענע „שלום־עליכמס" מיט קניפּ און קלעפּ הינטן אַרום, אַזוי אַז דאָס היטל איז מיר פונעם קאָפּ אַראָפּגעפאַלן.

און ווי איך דריי מיך דאָ, זוך דאָס היטל, צודעקנדיק דערווייל דעם קאָפּ מיטן עק פּאָלע פון דער קאַפּאָטע, און כאַפּ קלעפּ גאָר אַ שרעק, פליט צו מיין ווייב מיט אַ פרייד אין איין קול: וואו איז ער, מיינער? וואו, וואו? פישקע? . . . איר פרייד האָט מיך ערגער געשטאָכן ווי פון די פיינע לייט די קניפּ. צום גט טויג מיר כלל נישט אַזאַ פרייד, טראַכט איך מיר. האָב מיך בעסער פיינט, ווי דער גאַנצער עולם דאָ. זי אָבער הענגט זיך אויף מיר: פישקע, מיין פישקע! מיר איז שטאַרק נישט גוט געוואָרן אָנקוקנדיק זי, אַ בלינדע; אַ דאַרע, אַ שלאַפּע, אַלטע יידענע! וואו איז איר געזונט, אירע פּעטע באַקן און איר פּיסק? איך האָב מיר באַדאַרפט אָנטאָן אַ כוח אַ פרעג צו געבן זי, פון יוצא וועגן: וואָס מאַכסטו, בתיה?

— דו ביסט טאַקע גערעכט געווען, פישקע, זאָגנדיק אַמאָל: „אין גלופּסק האָבן מיר ביידע, ברוך השם, אַ שיינעם נאָמען געהאַט, איט־לעכער האָט מיך געקענט און אויף מיר כבוד געלייגט", — מאַכט מיין ווייב הויך אויפן קול, אַלע זאָלן הערן, אָננעמענדיק דערביי אַ שטאָלצע מינע, ווי אַן אָפּגעקומענער נגיד, וואָס דערציילט פון זיין גרויסקייט אין די פריערדיקע יאָרן, — גענוג זיין נע־ונד. אַהיים, צוריק אַהיים פיר מיך, פישקע, צוריק אין א ו נ ד ז ע ר שטאָט, צו אונדזערע הייזער, אונדזערע באַלעבאַטים!

ס'איז מיר געוואָרן פינצטער אין די אויגן פון אירע רייד. אַזעל־כעס איז מיר גאָרנישט איינגעפאַלן צו הערן פון איר און איך האָב מיך שטאַרק פאַרקרימט. דער ממזר האָט זיך אויך מיאוס פאַר־קרימט, טראַכטנדיק זיכער, אַז איך וויל דערטאָפּן די סחורה און ביי אים צונעמען די פרנסה. עס האָט אין אים געברענט די רציחה, די אויגן זענען אים פאַרלאָפן מיט בלוט, אָנקוקנדיק מיך בייז. דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן פון זיין אָרט, געוואָרטשעט און איז אַוועק־געגאַנגען שטאַרק אין כעס.

מיין ווייב האַלט מיך פעסט מיט די הענט, גאָר איין גוף, איין

נשמה, רעדט און רעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער, זי קלאָגט זיך אויף איר פינצטער מזל, דערציילט איר שווער ביטער געמיט, ווי אַזוי זי איז עס אַביסל אָפּגעקומען און ווינטשט נישט אַנדערש, איך זאָל זי פון דאַנען אַוועקפירן, לעבן מיט איר אין איינעם, ווי גאָט האָט געבאָטן, ביז הונדערט מיט צוואַנציק יאָר. איך ענטפער איר איין וואָרט אויפן צענטן, עפּעס אָן לשון, און זוך ווי פון אירע הענט זיך אויסצודרייען. אַז איר האָט זיך שוין אויסגעלאָזט רייד און מיר זענען שוין גענוג אויף איין אָרט זיך אָנגעזעסן, איז מיר לסוף געראָטן פון איר זיך אויסצורייסן, אַביסל פריי צו אָטעמען.

איך האָב באַלד אויסגעזוכט מיין האָרבאַטע און מיט איר שטילערהייט אַוועק אַביסל אין דער זייט. דער שמועס אונדזערער האָט זיך אָנגעהויבן דערמיט, אַז ס'איז שטאַרק נישט פריילעך. פון גטן זיך מיט מיינער איז גאָרנישט צו דענקען, זי וועט פאַרוואַרפן מיטן קאָפּ, נישט וועלן אפילו הערן. ווידער־זשע דאָ צו בלייבן ביי דער גוטער כנופיא איז אַוודאי נישט גוט. דאָס הייסט, פשוט זיך פאַרקויפן דעם רוח, אויף דאָס ניי ווערן אַ בער און טאַנצן אויף די לאַפּעס. וואָס־זשע טוט מען? אַ היפשע צייט זענען מיר אַזוי געזעסן און אונדזער שמועס האָט זיך אויסגעלאָזט דערמיט: נישטאָ קיין ברירה, מען באַדאַרף מאַכן פליטה. און אַזוי ווי די כאַליאַסטרע האָט בדעה דאָ צו נעכטיקן, איז פאַר אונדז קיין בעסערע צייט און קיין בעסער אָרט נישט געווען ווי אָפּצוטאָן עס טאַקע די הייַנטיקע נאַכט, דאָ אין דעם וואַלד. ווי מיר זיצן און באַטראַכטן גוט דעם פּלאַן, ווייזט זיך פון דער ווייטנס דער ממזר מיט עפּעס אַ פּאָר פערד.

— לאָמיר נישט וואַרטן — זאָגט מיין האָרבאַטע — ביז ער וועט צוקומען נעענטער, — עס טויג נישט, ער זאָל אונדז זען זיצנדיק אין איינעם. בעסער לאָמיר באַצייטנס זיך צעגיין.

זי גייט אַוועק אין איין זייט און איך אין דער אַנדערער.

דער ממזר איז עפּעס ווי שטאַרק באַשעפטיקט געווען, זיך אַלץ געסודעט מיט דעם אַלטיטשקן, וואָס איז געווען זיין גאַנצער אַדיוטאַנט. איך האָב אויסגעמיטן מיט דעם ממזר זיך נאָענט נישט צו באַגעגענען און מיך געהאַלטן אַלץ באַזונדער. בשעת חברה האָט געאַרבעט, געשטיפּט, פאַרטראָגן געווען מיט זיך, איז צו מיר צוגעגאַנגען מיין האָרבאַטע, מיר איינגערוימט אין אויער, אַז איידער די זון וועט זיך זעצן, וויל דער ממזר זיך רירן מיט דער כאַליאַסטרע אין וועג אַריין. די פּאָר פערד, וועלכע ער האָט געבראַכט צו פירן, זענען געגנבעטע און ער איילט זיך הפנים דעריבער אַוועק פון דאַנען. פון אונדזער פריערדיקן גאַנצן פּלאַן האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך. איך

בין געבליבן שטיין אַפּהענטיק, נישט צו וויסן וואָס מען טוט. עס האָט מיך פאַרקלעמט ביים הארצן פאַר גרויס פאַרדרוס, אַזוי אַז דער קאָפּ האָט זיך מיר געדרייט און איך האָב מיך קוים געהאַלטן אויף די פיס. מיין האַרבאַטע האָט מיך אָנגעקוקט מיט גרויס רחמנות, די אויגן האָבן איר געברענט ווי פייער, דאָס פּנים האָט איר געפלאַמט, און נאָכדעם, אַז זי האָט אַ ווײלע געטראַכט, זאָגט זי צו מיר מיט אַ ציטערדיק קול:

— פּישקע! זאָלסט שפּעטער אַביסל זיך געפינען אין דעם חורבהלע, דאָרט אויפן בוידעם, דו פאַרשטייסט?...

— איך פאַרשטיי, איך פאַרשטיי, — רוף איך מיר אָן לעבעדיק, אונטערשפּרינגענדיק פאַר פרייד, — און דו וועסט דערנאָך אַהין אונ־טערקומען?

— יאָ, שאַ! — מאַכט זי און טוט מיטן קאָפּ אַ שאָקל אויף יאָ — שטיל. דו הערסט?

ד.

מיט מיין ווייב האָב איך נישט געהאַלטן אַזוי פאַר נייטיק זיך צו געזעגענען. הגם ס'איז אויף איר געוועזן אַ רחמנות, נאָר ווער איז שולדיק? זי האָט געגעבן דעם ערשטן רים און דער רים צווישן אונדז איז געוואָרן אַלץ גרעסער, גרעסער. פאַרפאַלן, וואָס האָב איך גע־קענט טאָן? אַז, גאָר אַחוץ אַלע אַנדערע זאַכן, איז מיר אוממעגלעך געוועזן מיט איר אויף ווייטער זיך צו פאַרבינדן, אוממעגלעך מיט איר זיך צונויפצוגיין ווי דער הימל מיט דער ערד. איך האָב, פאַר־שטייט זיך, פאַרגעסן דעם „זייַ־געזונט” און שטילערהייט זיך געלאָזט גיין צו דעם חורבהלע.

מיט וואָס פאַר אַ האַרץ איך בין אין דעם חורבהלע אַריינגעגאַנ־גען, איז גרינג צו פאַרשטיין. נאָך אַזוי פיל פּיין און געבראָטענע לייד האָט גאָט געוואָלט צונויפפירן מיך מיט דער האַרבאַטער אין איין וויסט קרעטשמעלע, וואָס דאָ האָט באַדאַרפט אויסגעשפּילט ווערן אונדזער ביידנס גורל און פון אַצינד אָן אָנהייבן צו פירן אַ נײַ לעבן. אַרויפקריכן אויפן בוידעם איז מיר אָנגעקומען זייער גרינג. ווייל דאָס שטיבל איז געוועזן נידעריק, מיט דער הינטערשטער וואַנט, וואָס אין הויז אַריין, אָנגעבויגן כמעט ביז צו דער ערד. די סטעליע איז געוועזן ערטערווייז געלעכערט מיט גרויסע שפּאַלטן, אַזוי אַז מען האָט געקענט פונעם בוידעם אַריינקוקן אינעווייניק אין דעם שטיבל אַריין. איך זיץ מיר אין אַ ווינקעלע און וואַרט. עס טיאַכקעט מיר דאָס

האַרץ, קלאַפּט ווי מיט אַ האַמער. איטלעכע מינוט ציט זיך מיר ווי אַ יאָר. איך האָרך מיך צו צו אַ מינדסטן שאָרך. אַ מינדסטע באַווע־גונג פון אַ שטרויעלע ערגעץ, דוכט זיך מיר טריט, זי גייט . . . אַ מינדסטע בלאָזעלע פון אַ ווינטעלע, דוכט זיך מיר מיין נאָמען, זי רופט . . . פּלוצים קומט מיר צו די אויערן פונעם שטיבל אונטן עפּעס אַ קול. דער געדאַנק, אַז דאָס איז זי, אָט איז זי, באַלד־באַלד ווערן מיר אויפגעלייזט — האָט מיך צעקאָכט, געוואָרפן אין היץ און קעלט. איך וויל מיך אָנרופן, פאַרכאַפּט מיר אָבער דער אָטעם, עס דינט מיר נישט דאָס מויל. אין דער דאַזיקער הייסער רגע הער איך טאַקע גאַנץ שאַרף מיין נאָמען און די אויגן מיינע דערזען דורך אַ שפּאַלט — ווערמען? אוי, דעם ממזר מיט דעם אַלטיטשקן! . . . זיי שמועסן צווישן זיך אַזוי:

— דו נעם אויף דיר דיין שטיקל סחורה — זאָגט דער ממזר — גיב אַכטונג, די בלינדע מכשפה זאָל זיך נישט אויסגליטשן. פאַר־שטייסט?

— נישקשה! — ענטפערט דער אַלטיטשקער — מיינס האָב איך שוין געטאָן, איך האָב נאָר מורא, זי זאָל נישט פּגרן. זי ליגט אַצינד ווי אַ טויטע און קען זיך נישט רירן, אַזוי האָב איך איר געבראָכן די ביינער.

— און דעם הינקעדיקן — פּירט אויס דער ממזר — נעם איך אויף מיר. אָנקוקן קען איך נישט זיין פּרצוף־פּנים, אַזוי פיינט האָב איך אים. איך וועל מיך מיט אים אָפּרעכענען. נישקשה איך האָב נאָך מיט אים אַלטע חשבונות.

ס'איז מיר אַנטפאַלן דער מאַמעס מילך, הערנדיק אַזעלכע שרעק־לעכע ווערטער.

— ווי עס זעט אויס — מאַכט דער אַלטיטשקער — זענען דיינע געלקחנטע סוסים יידישע. דאַרע, דערשלאָגענע, קאַלטענעוואַטע, מיט אויסגעקרומטע רוקנס, מיט דינע העלדזלעך, פיינע בריות.

— אָפּפאַלן זאָל דיר דער צונג! — זידלט זיך דער ממזר — ניי בעסער, זוך, שמעק, כלב איינער, דאָ אין הויז אויפן בוידעם, טאָמער וועסטו דערטאַפּן עפּעס אַלטע באַלעגאַלישע זאַכענישן, וואָס קענען אונדז טויגן. פאַרט איז דאָך עס אַמאָל געווען אַן איינפאָר־הויז, משטיינס געזאָגט.

עס באַשלאָגן מיך אַנגסטן, מיר איז נישט גוט צום שטאַרבן. איין פוס ציטערט מיר שטאַרק און טוט, נישט ווילנדיק, אַ זעץ אין דער סטעליע. די פּאָר שיינע לייט פאַררייסן די אויגן אַרויף, שטייענדיק אַ ווײַלע פאַרגאַפט. דערנאָך לאָזן אַרוים ביידע אין איין קול:

— עפּעס שיט זיך פון דער סטעליע! מען באַדאַרף טאָן דאָרט אַ קוק.

עס פאַרדרייט מיר זיך אין קאָפּ. עס קלינגט מיר אין די אויערן, שווינדלט אין די אויגן און איך שוועב עפּעס אין דער לופטן...

יאָ טאַקע אין דער לופטן. אַ פּאָר אייזערנע הענט טוען מיך אַ כאַפּ און שליידערן מיך פונעם בוידעם אַראָפּ אויף דער ערד. איך דערהער, ווי מען מאַכט מיר אַ ברייטן „ברוך הבא" מיט דעם גאַנצן טיטול: „סקאַצל קומט, ר' פישל!" און דערזע באַלד פאַר מיר דעם ממזר מיט אַ פּנים, אַ שרעק אָנצוקוקן, עפּעס גאָר אַ פּנים ווי ביי אַ קאַץ, בשעת זי קלייבט זיך צו דערשטיקן דאָס געכאַפּטע מייזל. דעם אַלטיטשקן האָב איך שוין נישט געזען. ער איז הפּנים אַוועק, איבערלאָזנדיק מיך אויג אויף אויג מיט דעם ממזר.

— אַנו, נפשל — מאַכט דער ממזר — זאָג ווידוי!... דאָס וואָס איך האָב באַדאַרפט טאָן דיר אַמאָל, דאָרט אין קעלער, וועל איך עס דיר טאָן אַצינד. פּייוווישקע פאַרגעסט נישט, נישקשה.

איך פאַל אים צו די פיס. וויין, בעט מיך ביי אים, ווי ביי אַ גזלן, מיר צו שענקען דאָס לעבן. עס העלפט נישט. ער נעמט אַרויס אַ מעסער, האַלט עס מיר אַקעגן די אויגן, מיט גרויס הנאה צוקוקנדיק, ווי איך צאַפּל, פלאַטער. איך פּרואוו מיך איינשמועסן אים מיט דעם גן־עדן, זאָג אים צו עולם־הבא, אַ גאַנצע וועלט, שענק אים מיין חלק עולם־הבא אויך, אַלצדינג וואָס נאָר מעגלעך. ער שטשירעט אויס די אויגן און שווייגט. איך הייב אָנעט צו שרעקן אים מיט דעם גיהנום, מיט גאָטס משפּט, דער אייבערשטער וועט אים שטראָפן, זיך נוקם זיין פאַר אומשולדיק בלוט. ער פאַרבייסט די ליפּן, טוט אַ הייב אין דער הויך דאָס מעסער — און אין דער שרעקלעכער רגע, וואָס אָט־אָט ליגט מיר דער חלף אויף דעם האַלדז, טוט עס אים פּלוצים עפּעס אַ כאַפּ פון הינטן, גאָרנישט מיט קיין מענטשלעך געשריי: „ניין, ניין, וועסט עס נישט טאָן!" — ער ווערט שטאַרק פאַרמישט און קוקט זיך אין שרעקעניש אַרום.

דאָס האָט אים אַ כאַפּ געטאָן דאָס האָרבאַטע מיידל!

— חצופה, אַרויס! — דערלאַנגט דער ממזר אַ געשריי באַלד ווי ער איז צו זיך געקומען — אַרויס, חצופה! וואָרום...

— ניין, ניין, פון דאַנען גיי איך נישט אַרויס! דערהרגעט זאָל איך דאָ ווערן אין איינעם מיט אים! — שרייט באַהאַרצט די האָרבאַטע און פאַלט דעם ממזר אויפן האַלדז, וויינט מיט ביטערע טרערן, גלעט אים און חלשט פאַר אים, ער זאָל מיך אָפּלאָזן. דער ממזר טוט זי פון זיך אַ וואָרף ווי אַ באַל, שילט, פלוכט אויף וואָס די וועלט שטייט.

און אַז די רציחה איז אים אַביסל אָפּגעגאַנגען, ווענדט ער זיך צו מיר מיט די ווערטער:

— עס טוט מיר זייער לייד, וואָס איך אַליין האָב דאָ דיך נישט „געבעל־דברט". נאָר אויב דיר האָט געשפּילט דאָס טרפהנע מזל דיינס, איך זאָל דיך, פאַרשטונקן נפשל, נישט צעקוועטשן ווי אַ לויז, דאַרף אין גאַנצן טרוקן אַרויס פון מיינע הענט וועסטו נישט.

ער נעמט אַ שטריק, מיט וועלכער ער איז געווען אַרומגעגאַרטלט, שטעלט זיך בינדן מיר הענט און פיס, מאַכנדיק דערביי:

— ליג־זשע דאָ שטיל, הונט איינער, קיין פאַרע זאָל מען פון דיר נישט הערן! ליג ביז דו וועסט פּגרן. נאָר געדענק־זשע, טאָמער טרעפט זיך דיר אַ נס, און גייסט פון דאַנען אַ לעבעדיקער אַרויס, זאָלסטו זיך היטן, מיר פאַר די אויגן זיך נישט צו ווייזן, וואָרום באַלד הרגע איך דיך און מאַך כיק . . .

אָפּגעטאָן מיר מיין רעכט, נעמט ער זיך צו דער האַרבאַטער, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אויף דער ערד, געיאָמערט, געקלאָגט, קוקנדיק אויף מיר און זיך געריסן ביי די האָר.

ער טוט זי אַ כאַפּ אין די הענט און אומקערנדיק זיך צו מיר טוט ער אַ זאָג: — שאַ, הונט, געדענק מיינע ווערטער! — ווערט ער מיט איר געשווינד אַנטרונען.

ה.

אין גיהנום קען מען אַזוי פיל יסורים נישט ליידן, וויפל איך האָב איבערגעליטן. איך בין געווען נישט אין גיהנום, נאָר דער גיהנום איז אין מיר. עס האָט אין מיר געקאָכט, געברענט אַ העליש פייער. די האָר זענען מיר געשטאַנען קאַפּויער. עפּעס האָב איך געפילט, זיי שטעכן מיך ווי שפּילקעס און דאָ טאָר מען נאָך נישט הויך וויינען, נישט טאָן קיין פּיפּס.

שפּעטער אַביסל האָבן מיר אין די אויערן זיך פאַרטראָגן קולות: אַ סקריפּ פון רעדער, אַ ליאַרעם, אַ געשריי פון מענטשן, דאָס באַ־טייט, חברה האָט זיך גערירט. די כאַליאַסטרע האָט זיך געלאָזט אין וועג אַריין און מיט דעם פּעקל לייט — מיין האַרץ, מיין גוטע, בידנע, אומגליקלעכע האַרבאַטע נעבעך . . .

אַ היפּשע לאַנגע צייט בין איך געלעגן ווי אַ שטומע שאָף. גע־בונדן אויף אַלע פיר, מיט אויגן געשוואָלן פון הייסע טרערן. די שטריק האָבן מיר זיך איינגעשניטן אין לייב אַריין און ביי אַ מינדעסט רירעלע מיך געשניטן ווי אַ מעסער. עס האָט מיך דערצו נאָך געברענט אַ טרונק, אָט, האָב איך געמיינט, עקט מיר זיך דאָס לעבן. פאַר גרויס

וויטיק האָב איך דערנאָך אָנגעהויבן שרייען, טאָמער וועט עמעצער דערהערן. די כאָליאַסטרע האָט, נאָך מיין רעכענונג, שוין געמוזט איינפאַרן גאַנץ וויט. איך שריי, אָבער אומזיסט, שריי צו דער וואַנט. עס טריקנט מיר אין האַלדז, עס באַשלאָגן מיך אַנגסטן. דאָס שרייען קומט מיר שוין אָן שווער, איך מוז אין צווישן אָפּרוען, די לאַנגע מינע ווערט וואָס ווייטער ערגער. נישטאָ שוין קיין כוח צו שרייען. די נשמה הענגט מיר אויפן שפּיץ נאָז, מען באַדאַרף שטאַרבן, יונגערהייט פון דער וועלט גיין. איך טו מיר אָן אַ כוח, נעם זיך צונויף מיט אַלע מיינע קרעפטן און טראַכט, לאָמיך כאָטש טאָן דאָס לעצטע געשריי — לאָז הילכן די תקיעה גדולה פון מיין אומגליקלעך לעבן . . .

נאָר גאָט אָבער האָט אייך, ר' אַלטער, געבראַכט! איר זייט מיר בייגעשטאַנען אין דער נויט און מיך דערהאַלטן ביים לעבן.

„גוואַלט, ר' אַלטער, ראַטעוועט זי"

אַז פישקע האָט געענדיקט זיך אומעטיקע מעשה, איז צוגעפאַלן די נאַכט און אונדזערע פערדלעך האָבן זיך פאַרשלעפּט צום גרינעם באַרג, וואָס פאַר גלופּסק.

איך נעם מיך טרייסטן פישקען, שטאַרקן אים מיט גוטע רייד, מאַכנדיק זיך דערביי קלאָמפּערשט פריילעך, און לאָז אויס מיינע טרייסט־ווערטער מיט אַ לידל:

„אבינו מלך —
דאָס האַרץ איז מיר פריילעך,
פריילעך וועלן מיר זיין,
טרינקען וועלן מיר וויין,
קרעפּלעך וועלן מיר עסן —
און אונדזער ליבן גאָט
קיין מאָל ניט פאַרגעסן".

זאָרג נישט, פישקע! אונדזער ליבן גאָט באַדאַרף מען קיין מאָל נישט פאַרגעסן. ער קען העלפן.

— איך פרעג אייך נישט מער, ר' מענדעלע! — מאַכט פישקע מיט אַ ביטער געמיט — צו וואָס האָט עס גאָט באַדאַרפט מיך מיט איר ווידער צונויפפירן, בכדי באַלד טאַקע אונדז צעשיידן? עס זאָל אונדז פלוצים אַ שיין טאָן דאָס מזל, בכדי באַלד טאַקע זאָל אונדז נאָך ערגער פינצטער ווערן אין די אויגן? . . . ס'איז עפּעס גאָר ווי

אַ צו לְהכעיס! און געוואַלט, רבונו של עולם, אַקעגן וועמען, אַקעגן צוויי אומגליקלעכע, ביטערע קאַליקעס, וואָס איידער אַזאַ וויסט לעבן אין יסורים, אין ווייטיק, וואָלט פאַר זיי פיל גלייכער געוועזן גאָרנישט געבוירן צו ווערן! . . . .

איך מאַך אַ פּרוּם פּנימל און שאָקלענדיק מיטן קאָפּ זאָג איך: טע־טע־טיי! וואָס האָט אַזוי פיל געהייסן: מען טאָר נישט רעדן אַזוינס! . . . אָפּזאָגנדיק דעם מוסר, פון יוצא וועגן, עפן איך באַלד אַ מויל און רעד ווערטער פשוט ווי אַ מענטש, אַזוי:

— זאָג נאָר, פישקע, ווי דאָס מיידל הייסט? ביז אַהער האָסטו זי אַלץ גערופן די האַרבאַטע, מיין האַרבאַטע, אַצינד וויל איך וויסן ווי זי הייסט.

— אַקעגן וואָס, ר' מענדעלע? — רופט זיך אָן פישקע, אָנקוקנדיק מיך פאַרוואונדערט — אַקעגן וואָס, איך בעט אייך, ווילט איר עס אַזוי וויסן? צו וואָס אומזיסט אויסגעבן אַ מיידלס נאָמען?

— פאַרשטייסטו, נאַרעלע — ענטפער איך — דאָס קען אַמאָל צו־נוץ קומען. אויף מיינע נסיעות קען זיך מאַכן, איך זאָל עפּעס אָנ־שמעקן, אויספאָרשן. לאָמיך וויסן איר נאָמען. נישקשה! זייער מעג־לעך, דו פאַרשטייסט? אַז דיין שאַדן זאָל זיך נאָך אָפּזוכן. איך זאָל זיין דער שליח.

— ביילע הייסט זי — זאָגט פישקע מיט אַ דערשטיקט קול — זי הייסט ביילע!

פלוצים הערט זיך עפּעס אַ שטאַרקער קרעכץ מיט אַ קלאַפּ, ווי עס האָט זיך עפּעס אָפּגעריסן. איך קוק מיך דערשראָקן אום און דערזע: מיין אַלטער ליגט אויסגעצויגן אויפן וואָגן, זיפצט און איז בלייך ווי די וואַנט.

— וואָס איז אייך, ר' אַלטער? — טו איך אים אַ פרעג — איר ווילט אפשר נעמען אַביסל בראָנפן! — אייך איז נישט גוט?

— בע! . . . — ענטפערט אַלטער, שטאַרקט זיך און זעצט זיך ווידער אויף.

— זאָג מיר, פישקע! — הייב איך ווידער אָן, נאָכדעם אַז איך האָב מיך באַרואיקט וועגן אַלטערן — ווייסטו נישט, ווי די מאַמע אירע האָט געהייסן און פון וואַנען זי איז?

— יאָ, ענטפערט פישקע — מיין האַרבאַטע האָט מיר דער־ציילט, אַז איר מאַמע פלעגט מען רופן ע ל ק ע. זי געדענקט, ווי דורכן שלאָף, אַז די מאַמע האָט זיך געגעט מיט איר מאַן אין ט ו־נ ע י אַ ד ע ו ו ק ע. זי פלעגט עס זייער אָפט דערמאָנען און אויס־לאָזן איר שווער, ביטער האַרץ צו איר וויסט טעכטערל, נעבעך.

— מיט איר מאַן אין טונעיאַדעווקע! — מאַך איך פאַרוואונ־

דערט — ווער זאָל דאָס דאָרט זיין איר מאַן, דער רשע־מרושע מיט אַ שטיינערן האַרץ, וואָס האָט דערוויטערט זיין קינד, זי געמאַכט אַזוי אומגליקלעך? האַ, טאַמער ווייסט איר, ר׳ אַלטער, ווי אַזוי זאָל ער דאָרט ביי אייך אין שטעטל הייסן?

אַלטער איז געזעסן ווי אַ טויטער, אויסגעגלאָצט אַ פּאָר אויגן. געקוקט עפּעס משונה ווילד מיט אַן אָפן מויל, אַזוי אַז ס׳איז מיר אַנטפאַלן דאָס געזונט.

— ער האָט געהייסן . . . — רייבט פּישקע דעם שטערן און וויל זיך דערמאָנען דעם נאָמען — ער האָט, דוכט זיך, געהייסן . . . וואָרט אַביסל.

— אַלטער הייסט ער! . . . טוט אַלטער אַ געשריי און פאַלט אַנידער אויפן וואָגן.

— יאָ, טאַקע אַזוי, אַזוי! — זאָגט פּישקע קוקנדיק אויף אַל־טערן, נישט אָנהייבנדיק צו פאַרשטיין, וואָס זיין געשריי באַטייט — דוכט זיך, נאָך עפּעס אַ צונעמעניש, יקנה״ז. די מאַמע פלעגט ביים טעכטערל שטיקער פלייש אויסרייסן, רופן זי דערביי יקנה״זיכע, יקנה״זם טעכטערל.

איך אָבער האָב מיך שוין אָנגעשטויסן, וואָס די גאַנצע מעשה באַטייט און בין געבליבן עפּעס ווי מען גיסט איינעם אָפּ מיט אַן אָקרעפּ.

אַלטער כליפּעט און שלאָגט זיך מיט דעם קולאַק אין האַרצן, מאַכנדיק דערביי:

— חטאתי! איך האָב איר פאַרוויסט דאָס לעבן. זי נעבעך איז טאַקע גערעכט:

„דער טאַטע האָט זי געקוילעט . . . ״

— אַ שטראָף פון גאָט איז דערפאַר פון אַ צייט אויף מיר אָנ־געשיקט געוואָרן. וואוהין איך קער מיך און ווענד מיך, גייט עס מיר נאָר שלים־שלימזל . . .

איך הייב אָן פאַר רחמנות צו טרייסטן מיין אַלטערן, רעד אים אוים דאָס האַרץ און פאַרגלעט אַביסל זיינע זינד: ער איז דאָך נישט מער ווי אַ מענטש, פלייש און בלוט.

פּישקען זעט די גאַנצע זאַך אויס עפּעס משונה. ער זיצט פאַר־וואונדערט מיט אַ פּאָר אויסגעשטעלטע אויגן, קוקט ווילד עפּעס אויף אַלטערן, אויף מיר און ווייסט נישט וואָס צו טאָן.

דערווייל ווערט שטאָק־נאַכט. די שטערן פינקלען, ווינקען צו אונדז פון הימל מיט זייערע שיינענדיקע ליכטיקע פנימלעך, גלייך ווי זיי מישן זיך אַריין אין אונדזער שמועס, ווילן עפּעס זאָגן. און ביים עק הימל הייבט אָן, ווי פון דער ערד, אַרויסצוגיין אַ גרויסע

לבנה, רויט ווי פייער. דוכט זיך, זי קוקט גלייך נאָר אויף אונדז. אַלע דאָרט אויבן קוקן, דוכט זיך, ווילן זען דעם שפּיץ, מיט וואָס די דאָזיקע מעשׂה וועט זיך אויסלאָזן . . . מיין אַלטער זעצט זיך געשווינד אויף, הייבט אויף זיינע אויגן צום הימל און רעדט מיט האַרץ :

— איך שווער ביי דעם, וואָס לעבט אייביק, אַז איך וועל נישט קומען אַהיים צו ווייב און קינדער, נישט חתונה מאַכן מיין טאָכטער ביז איך זוך נישט אויף מיין פאַרוואָגלט קינד ! הימל און ערד זענען עדות ! איך פאַר טאַקע באַלד און ווייַ, ווייַ דאָרט ד ע ם , וואָס וועט מיך זיך אָקעגן שטעלן . . .

פישקע פאַלט אַרויף אַלטערן אויפן האַרצן, האַלדזט אים אַ היפּשע ווײַלע אַן ווערטער, און איז שטאַרק צעמישט. דערנאָך שיסט ער אויס אויף אַ וויינענדיק קול מיט אַ געבעט :

— געוואַלט, ר׳ אַלטער, ראַטעוועט, ראַטעוועט זי ! . . .

מיין אַלטער שפּרינגט געשווינד אַראָפּ אויף דער ערד, קריכט אַרויף צו זיך אויפן וואָגן, און געזעגענענדיק זיך מיט אונדז פון דער ווייטנס, דרייט ער אוים דעם דישל, טוט אַ שמיץ די שקאַפּע און פאָרט זיין וועג. איך מיט פישקען קוקן מיר אים אַ היפּשע צייט פון הינטן נאָך, נישט צו רעדן קיין וואָרט. דערנאָך גיב איך אַ בליק צום הימל, ווי לבנה און שטערן גייען זיך זייער גאַנג, גאָר נישט דאָס פּנים, וואָס פריער, שטאַרק הויך, האָפערדיק, ווייט, ווייט פון אונדז, מענטשעלעך. עס ווערט עפּעס אומעטיק, נישט פריילעך אויפן האַרצן . . .

איך טו אַ שמיץ מיין אַלדער ער זאָל מוחל זיין זיך שלעפּן אַביסל גיכער. און שפּעטלעך ביינאַכט פאָרט מייןביידל איבער די גרייבערדיקע גאַסן פון גלופּסק, מיט אַ קלאַפּעריי, אַ געשריי, אָנזאָגנדיק דעם עולם : הנה, זייט וויסן, נאָך צוויי פרישע יידן זענען אָנגעקומען קיין גלופּסק ! . . .

פאַרטייטשונגען פון שווערע ווערטער, אידיאָמען, פראַזעס און ווערטלעך

זייטל 7

אונטערוועגס — אויפן וועג

שבעה עשר בתמוז (שיווא אָסער בעטאמעז) — דער זיבעצנטער טאָג אין חודש תמוז [אַ פאַסט־טאָג. דעם טאָג (אין יאָר 586 פאַר דער איצטיקער צייט־רעכענונג) האָט נבוכדנצר פאַרנומען ירושלים]

ביידל (דימינוטיוו פון בויד) — covered wagon

בריות (בעריעס) — קלוגע פּיאיקע מענטשן

טאַלאַבענדעט — טרייסלט זיך, שאָקלט זיך

חפצים (כאַפייצים) — זאַכן

זיך אָנטאָן אַ כוח — זיך אָננעמען מיט כוח, זיך אָנשטרענגען

קאַלוזשע — בלאָטע — swamp

שטיין אין געהאַקטע וואונדן — זיין אויף גרויסע צרות

קייכן — שטאַרק־הוסטן — to hoop, to gasp

בטל אוים אַלע חלומות — אויסלאָזן אַלע צרות צו יענעמס קאָפּ

דיבאָם — אויף די הינטערשטע פּיס

הענדום־פּענדום — זייער שנעל, מיט אימפּעט — helter-skelter

זייטל 8

האָבן דעם זיבעטן חן (כיין) — זיין זייער שיין, זייער חנעוודיק (דאָ: איראָניש)

אָנגעדרודלט — אָנגעברוגזט, בייזלעך

יאַדערדיק — דאָ: פול, געפּאַקט, פעטלעך

עס לאָזט אומעטום — דאָס אייז צעגייט

הגם (האַגאַם) — כאָטש — although

בטבע (בעטעווע) — פון דער נאַטור

זייטל 9

פלוכטן — שילטן — to curse

רצועות (רעצועס) — די תפילין האָבן לאַנגע פּאַסיקעס, וואָס מען וויקלט אַרום קאָפּ און אַרום דער האַנט

אַוועקגעבאַברעט — אַוועקגעפּאַרקעט זיך — fumbled

גלחים (גאַלאָכים) — פּריסטער

געשפּעט — חוזק — ridicule

זייטל 10

ראַגאָזשעס — שטיקער זאַק־סחורה — sacking, burlap-mats

איז זיך מטריח (מאַטריעך) — באַמיט זיך, שטרענגט זיך אָן — makes an effort

סמאַליעט — ברענט

היידאַ — געגאַנגען! געפאָרן!

קאָלטענעוואַטע — מיט קאָלטונעס, שמוציקע פאַרפּלאָנטערטע האָר

גריווע — mane

מעלה־גרהן (מאַלעגיירעז) — קייען און איבערקייען — chew the cud

קאָפּיטעס — hoofs

סאָראָקע — אַ שוואַרצער פויגל מיט אַ ווייס בייכל — magpie

זייטל 11

קאָמאַרן — mosquitoes

איינרוימען — to whisper

שמוצערן, זומען, זוזשען — די קלאַנגען וואָס די אינזעקטן לאָזן אַרויס

צעבראָסטעטע העמד — אָפן, נישט פאַרקנעפּלט העמד

פּיטערן — פּאַשען — to graze

געמויזעכץ — זומפּ — swamp

אָנגעסטן האָבן אים באַשלאָגן — ער האָט זיך באַדעקט מיט אַ קאַלטן שווייס פון שרעק אָדער פון ווייטיק

זייטל 12

זיין אין דער קלעם — זיין אויף צרות, אין אַן אומגליק

זיין אין די יאָרן — ניט אַזוי יונג, שוין אַלט

למאי — פאַרוואָס
נעמט ניט פאַר אומגוט — אַנט־שולדיקט

זייטל 13

עקרה (אַקאָרע) — אַ פרוי וואָס קאָן ניט האָבן קיין קינדער
שטיין שמאָל — האַלטן שלעכט, זיין אויף צרות — to be in straits
ביישטיין אין דער נויט — אַרויס־העלפן אין אַ צרה
דולן אַ קאָפּ — דרייען אַ קאָפּ, האַקן אַ טשייניק
ענין (איניען) — זאַך, טעמע
באַנג טאָן — regret
שאלות (שיילעס) — פראַגעס
באַנעמונג — אויפפירונג
עד היום (אַדאַיעם) — ביז היינטיקן טאָג, ביז איצט
ליגן אין טעם — געדענקען דעם טעם

זייטל 14

יפה־פיה (יעפייפיע) — אַ שיינע פרוי — a beauty (איראָניש)

זייטל 15

פאַרוואָרלאָזטע — פאַרלאָזטע
נפשות (נעפאשעס) — באַשעפענישן
פלאַטשיק — פלאַך — flat
שטשיפּילאווע — lisping
בהלה (בעהאָלע) — צעטומלעניש
קהל (קאָהאָל) — די שטאָט־פירער
צער בעלי־חיים (צאַר באַלע כאַים) — אַ רחמנות אויף לעבעדיקע באַ־שעפענישן

זייטל 16

פאַרשמאָלצעוועט — פאַרפעטסט, שמוציק — greasy
ארבע־כנפות (אַרבע קאַנפעס) — אַ טלית קטן
צווייער, דרייער — 2־קאָפּיקעס, 3־קאָפּיקעס
אָנקוועלן — האָבן פאַרגעניגן
שוטה (שויטע) — נאַר
פּאַרען — to steam
תענוג (טײנעג) — הנאה, פאַרגעניגן
אָנשמעקן — דאָ: אויסגעפינען
פאַרגענומען — דאָ: undertook
באַציִיטנס — פרי, אין צייט
זיין אין דעם ברויט — טאָן די אַרבעט, האָבן די פּרנסה
מרחץ (מערכעץ) — באָד

זייטל 17

אָנגעלייגט — welcome
אָנגעמאַרדעוועט — זיך אָנגעאַר־בעט, זיך אָנגעהאָרעוועט
זיך אויפהאַלטן — וואוינען
פאַרקנסן — טאָן אַ שידוך, צונויפּ־פאָרן
באַלעבאַטיש — דאָ: לײַטיש — decently
באַדערפעניש — דאָס וואָס מען דאַרף, דאָס נויטיקע — needs

זייטל 18

עופות (אויפעס) — מערצאָל פון עוף (אָף) — fowl
תכשיט (טאַכשיט) — פיינער בחור, לייטישער מענטש (איראָניש)
איז אויסגעקאָכט מיט — איז זייער נאָענט מיט
פאַרשוואַרצן דאָס פּנים — פאַר־שאַפן חרפּות, פאַרשעמען
כאָטש האַק אים און בראָק אים — כאָטש מען צווינגט אים מיט אַלע מיטלען אין דער וועלט; אפילו מען זאָל אים צעהאַקן אויף שטיקלעך
רוף מיך קנאַקניסל — טו מיר עפעס (איראָניש)
מאַכן לאַנגע שהיות (שיעס) — מאַכן לאַנגע צערעמאָניעס, לאַנגע צוגרייטונגען, פטרן צייט
אויף וואָס די וועלט שטייט — אָן אַ שיר, אָן אַ סוף

זייטל 19

אויסצוזעצן חסרונות (כעסרוינעס) — קריטיקירן, פאַרוואַרפן
זיווגים (זיוואוגים) — פאַרלעך, שידוכים
וואָס נישט געשטויגן — דאָ: וואָס טויגן נישט, וואָס פּאַסן זיך נישט
שוויצן ווי אַ ביבער — שוויצן זייער

שטאַרק

אַרומגאַרטלען זיך — זיך אַרומנע־
מען מיט אַ גאַרטל

זייטל 21

בלייבן חלשות (כאַלאַשעס) — חלשן
(כאַלעשן) — to faint

זיך מאַכן הארץ — זיך אָננעמען
מיט מוט, זיך מאַכן קוראַזש

שליאַך — וועג

שושקען זיך — סודען (סוידען) זיך

הינטערוויילעכץ — פון הינטן

עס גרימט זיי — עס טוט זיי עפּעס
ווי

זייטל 22

הפקר (העפקער) — אַן אַ באַלעבאָס,
אַן אַ היטער

זכר (זייכער) — סימן, איבערבליי־
בעניש

מרה־שחורה (מאַרע שכוירע) —
טרויער, מעלאַנכאָליע

אויסלייטערן זיך — ווערן ליכטי־
קער

אָפּגעבריט — scalded

וואו זיין געביין איז אַהינגעקומען
— וואו ער איז פאַרפאַלן געוואָרן
(ווערטערלעך: וואו זיינע ביינער
ליגן ערגעץ)

זיך געמיט — זיך איינגעשטעלט פאַר
אים — דאָ: brought it about

אָפּהענטיק — מוטלאָז, רעזיגנירט

עסק (אייסעק) — געשעפט

הפנים (האַפּאָנים) — ווייזט אויס

איבערכאַפּן די מאָס — איבער־
טרייבן, טאָן צופיל — go too far

זייטל 23

באַרעדעוודיק — איינער וואָס רעדט
אַ סך — talkative

משקה (מאַשקע) — בראַנפן, שאַר־
פער געטראַנק

נישט קיין דרך־ארץ (דערעכערעץ)
— דאָ: עס פּאַסט ניט.

סטעזשקע — path

מקדש זיין די לבנה (מעקאַדעש),
מ׳זאָגט אויך מחדש (מעכאַדעש)
— זאָגן אַ געבעט צו דער נייער
לבנה, אָנהייב חודש

זייטל 25

להבדיל (לעהאַודיל) — „אָפּצוטיילן
איינס פון אַנדערן״ [געוויינלעך:
ווען מען דערמאָנט צוזאַמען „הע־
כערע״ און „נידעריקערע״ מענטשן
און חיות א.אַז.וו.] — to make
a distinction

אויפגעבראַכט — בייז, אין כעס

טשערעדע — סטאַדע — herd

העק — אַ פאַרוואָרפן, ווייט אָרט

קיין תכלית (טאַכלעס) ניט — דאָ:
קיין זין נישט, קיין ציל נישט —
no purpose in it

האַלאַוועשקעס — ambers

כאַפּטע — באַנדע — gang

זייטל 26

איך טו מיר מיינס — איך טו מיין
אַרבעט, איך טו דאָס וואָס איך האָב
אָנגעהויבן

חורבהלע (כורוועלע) — אַ רואינע

דרענגל — שטעקן

סכנה (סאַקאָנע) — געפאַר

אַ קשיא אויף אַ מעשה — ווער
קאָן וויסן?

מיין טויט זאָל דאָ זיין — אפילו
איך זאָל דאָ שטאַרבן

האָרכן — הערן

פאַרדעמפּט — muffled

נישטערן — זוכן

פּרעגט מיך בחרם (בעכיירעם) —
אויסדרוק ווערט גענוצט ווען מען
קאָן נישט ענטפערן אויף אַ
פראַגע. עס מיינט: „איך הייב ניט
אָן צו וויסן״

זייטל 27

פאַרשימלט — פול מיט שימל —
moldy

זשיפּעט — אָטעמט קוים, לעבט קוים

איך בין פאַרביי — עס האַלט שלעכט
מיט מיר, איך גיי אויס, איך שטאַרב

פּענטען — בינדן

שלעפּערס — בעטלערס, שנאָרערס,
לומפּן — tramps

דערגיין דעם וועג — אויסגעפינען
דעם וועג

רוצח (רויצייעך) — מערדער
ליגן שטיינער אויפן הארצן —
אנטמוטיקן — discourage
זיך לאזן שפייען אין דער קאשע
— לאזן טרעטן אויף זיך
נעמען די פים אויף די פלייצעם
— זיך לאזן לויפן

זייטל 28

ארויסנעמען זיך די אויגן — זייער שטארק זוכן
מיינער אריין אהין — איך בין אהין אריין
כארכלעריי — gasping
פגרן (פייגערן) — שטארבן (געזאגט אן דרך־ארץ, ווי וועגן א חיה)
פיסקאטשעם — מענטשן וואס רעדן א סך און גראב (פיסק — מויל) — foul-mouthed

זייטל 29

סוסים — פערד
אנשטעל — פאזע — pretense

זייטל 30

בייל — bump, bruise
בענטשן גומל (גוימל) — דאנקען גאט ווען מ׳ווערט געראטעוועט פון א געפאר
בעלן (באלן) — איינער וואס וויל עפעס
מען זאל דערמאנען משיחן — אן אויסדרוק גענוצט ווען עפעס וועגן וואס מ׳האט גערעדט, גע־שעט פלוצים [עס דארף מיינען: ווען מיר וואלטן געוווען דערמאנען משיחן, וואלט ער אויך געקומען]

זייטל 31

מיתה משונה (מיסע משונע) — אן אומנאטירלעכער טויט
קלונגל — blade (פון א מעסער)
צוגעדעמפט — געקאכט מיט — potted
דארע קישקע — sausage

זייטל 32

לויבן אין טאג אריין — שטארק לויבן — praise to the sky
פועלן (פוילן) ביי אימיצן — אויס־פירן ביי אימיצן, ווירקן
פריקרע — ניט אנגענעם
אונטערגעבן חשק — דערמוטיקן
אפטאן אויף טערקיש — אפטאן אימיצן א שפיצל, דא: געמאכט אומגליקלעך

זייטל 33

דער שטייגער אירער — דער וועג אירער, ווי זי פלעגט טאן זאכן
רעשט — change
במזומנים (בימזומאנים) — cash
קוילעטש — חלה
איינשטיין — דא: זיך געפינען
גענייטער — מער דערפארן

זייטל 34

גיין אין גאלד — ווערן רייך, טאן גאלדענע געשעפטן
א טאג איז אן עבירה (אוויירע) — ס׳איז א זינד צו פארלירן אפילו איין טאג
מאכן א יצר הרע (יעיצער הארע) — ארויסרופן א חשק, א שטארקן פארלאנג
הקדש (העקדעש) — א מין קהליש גאסט־הויז פאר ארעמעלייט — poor house
פלעטן — raffles דא מיינט עס צעטעלעך, וואס דער שמש פלעגט געבן די ארעמעלייט. אויף יעדן צעטל איז געוווען דער נאמען פון א יידן, צו וועמען דער ארעמאן פלעגט גיין עסן
א פריץ — א „גרינער״, ניט דער־פארן — inexperienced
וואויל קענעוודיקע — א געלערנטע, א דערפארענע
פארשטאכענע אויגן — חוצפה, חוצפהדיק, אן בושה
זיך איינעסן אין די ביינער — זיך צוטשעפען צו אימיצן, נישט אפ־טרעטן, נישט אפלאזן

זייטל 35

משער זיין (מעשאער) — זיך פאר־שטעלן
ראקעם — crab, crawfish
שטעכווערטלעך — באליידיקונגען
צונעמעניש — nick name

אויפוואָרפן — פאַרוואָרפן — reproach

אויף צעפּיקעניש — אויף צולאָכעס

„הייטא“ — קום! לאָמיר גיין!

תרפ״ט אלפים (טאַרפּאַט אַלאָפים) — זעקס הונדערט און ניין און אַכציק טויזנט (געוויינלעך, איראָניש)

זייטל 36

מגולגל געוואָרן — דאָ: פאַרוואָרפן געוואָרן

בונט — אויפשטאַנד — mutiny

דרייען שטריק — מאַכן שטריק

איינפיר — רעגולאַמען — a rule

סדום (סדאָם) — לויטן חומש: די שטאָט וואָס איז געווען אַזוי זינ־דיק, אַז גאָט האָט זי געמוזט פאַר־ניכטן. פונדאַנען: אַ סימבאָל פאַר אַ זינדיק אָרט. — Sodom

זייטל 37

פּראַצע — שווערע אַרבעט

אָפּגעפּיינטע — איידעלע

פאַרנעם — חשוב, אָנגעזען — respected

איבערבייטן די יוצרות (יאָצרעס) זיך בייטן מיט די ראָלן — turn things about

פאַרגייט זיך — וויינט שטאַרק

בידנע — אָרעמע

זייטל 38

פאַרגאַפט — פאַרוואונדערט

ווערן אַ שמעלקע — ווערן נאָענט, פריינטלעך מיט אימיצן (איראָניש)

לאָכן מיט ווערעם — לאַכן מיט אַ ווייטיק אין האַרצן

פלוידערזאַק — chatterbox

פּרצוף — פּנים (געוויינלעך: מיאוס פּנים)

זייטל 39

נישט מיט אַלעמען — נישט אין גאַנצן געזונט

גוט אויג — געמיינט: אַ בייז אויג, אַ ניט פאַרגינעריש אויג [ד. ה. אימיצער האָט געקוקט אויף איר מיט נישט פאַרגינערישע אויגן און פון דעם איז זי קראַנק געוואָרן]

לאַ עליכמדיק (לוי אַלייכעמדיק) — ניט אין גאַנצן געזונט, ניט מיט אַלעמען [ווערטערלעך: ניט אויף אייך געזאָגט]

ס׳איז מיר אָפּגעגאַנגען — דאָ: ס׳האָט מיר געפעלט

טרייבן קאַטאָוועסלעך — מאַכן שפּאַס, דאָ: זיך געהנדלט צו איר שמאַרץ: ווייטיק

בלאָטער — אַ מכה — boil

באַצייטנס — אין צייט, פרי גענוג

רופאטע (רויפעטע) — פעלדשערקע — a quack doctor (female)

שטעלן באַנקעס — cupping

ס׳איז מיר געווען צו מוט — איך האָב זיך געפילט

זייטל 40

אָנלייגן מיטן קאָפּ — ליידן צרות, אָוועקשטאַרבן

קייען די ערד — ליידן צרות, אויס־געריסן ווערן

זיך ערגערן — האָבן פאַרדראָס, האַרץ־ווייטיק

שטיין ווי אַ ליימענער גולם — שטיין ווי אַ נאַר, ניט וויסן וואָס צו טאָן מיט זיך

זייטל 41

אָנטאָן יסורים — מאַטערן, פּייניקן

כאַליאַסטרע — באַנדע, כאַפּטע — gang

למזל (לעמאַזל) — מיט גליק

זייטל 42

קעכלען — אונטערטראָגן גוטע גע־שמאַקע מאכלים

פון פייגל־מילך — פון בעסטן אין דער וועלט

כאַפּ דיך דער וואַטע־מאַכער — אַ מין מילדע האַלב גוטמוטיקע קללה. אַנשטאָט: כאַפּ דיך דער טיפול

כל־בוניק (קאָלבויניק) — אויסוואורף, שאַרלאַטאַן — scoundrel

האָבן די גאַל — דאָ: האָבן שטאַרקן פאַרדראָס

עיקר (איקער) — הויפּטזאַך

מיינער פּטור ווערן — פון מיר

פּטור ווערן

אַראָפּפאַלן ביי אימיצן — פאַרלירן

דאָס אָנזען ביי אימיצן — to lose face

פּנים ווי חוזק — זעט אויס ווי אַ נאַר

קיין תחית המתים זאָל ער ניט אויפשטיין — אַ שטאַרקע קללה [לויטן פאָלקס גלויבן וועלן אַלע טויטע אויפשטיין, ווען משיח וועט קומען]

גראָבן אויף עמיצן — וועלן עמיצן שלעכטס טאָן (ד. ה. גראָבן אַ גרוב . . .)

טאָן צום טויט — דערגיין די יאָרן, מוטשען

כּפּרה־הינדל (קאַפּאַרע) — scape goat

צעיאָכמערט — צעשריען, צעוויינט [איראָניש]

פלאַנכענען — וויינען [איראָניש]

לאָפּעטקעס — shoulder-bone

זייטל 43

שררה (סראָרע) — פּריץ — lord

אָפּטאָן אַ כּישוף (קישעף) — to put a spell over someone

דער רוח נאָך איר גענומען — זי שטאַרק ליב געהאַט

זיך אַ מעשה אָנטאָן — באַגיין זעלבסטמאָרד

אָפּנעמען דאָס לשון — ניט קענען רעדן, שטום ווערן

מיט אַ גרינג געמיט — מיט אַ לייכט האַרץ

זייטל 44

עס וואַרפן זיך איבער — עס קומען אַריין

לייגן כּבוד אויף עמיצן — רעספּעקטירן

נע־ונד (נאָווענאַד) — אָן אַ היים, פאַרוואָגלט

רכילות — בייזע פאַלשע רייד — gossip

מאַכן חן (כיין) — זיך חנדלען — to flirt

האָרבאַטע — מיט אַ האָרב — hump-backed

אויסגיסן דאָס ביטערע האַרץ — אויסצודערציילן די צרות

פאַראיבל — פאַרדראָס

זייטל 46

קלומעקל — אַ רענצל — satchel

בעבעכעס — שמאַטעס, אַלטע בעט־געוואַנט א. אַז. וו.

מעקלערין — אַגענטקע — broker

זייטל 47

אָפּשעפּן — אַראָפּנעמען (אַ פּלייסי־קייט) — to ladle off

דאָרן און קוואָרן — ווערן דאַר און אויסגעטריקנט פון הונגער — to become emaciated

אין צענטן — אין צען טיילן

פּיפּס — שאַרף, וואָרט

זיך שמעלצן אין אים — זיך גרויסן מיט אים — can not take the eyes off him

זייטל 48

איינגעגנורעט — איינגעהויקערט

קיין האָניק ניט געלעקט — גע־האַט אַ ביטער לעבן

אויסגעגעבן פאַר אַ מומע — גע־זאָגט אַז זי איז אַ מומע — claimed to be her aunt

זיך פאַרשלאָגן ווייט — פאַרגאַנ־גען, פאַרקראָכן ווייט

זייטל 49

טויט־שלעק — זייער שטאַרקע קלעפּ

געטשיפּעט — געביסן, געשטאָכן

עקט זיך — ענדיקט זיך

קעלניע — coach-box

פאַרליאַפּעט — פאַרליבט (איראָ־ניש)

זייטל 52

טאָן אין דער גאַל אַריין — דער־גיין די יאָרן, פּייניקן

ניחא (ניכע) — ליב

האָבן קאַלט און וואָרעם — האָבן גרויסע צרות

באַשיינפּערלעך — זייער קלאָר — obvious-ly

פּאַמויניצעם — עמערס וואו מען פלעגט אַריינגיסן דאָס שמוציקע

וואַסער אין הויז — slop-tub

זייטל 53

חיילות (כאַיאָלעס) — אַרמייען

פרייסן — cockroaches

שדים (שיידים) — טייוולען

מצאָציע — מציאה (מציע) (איראָ־
ניש) — bargain

גראַפינע — פרוי פון אַ גראַף —
countess

פאַרפּאַטשקעטע — שמוציקע

מינטערן — ראַטעווען אַ געחלשטן
— to revive

זייטל 54

מגולגל — פאַרוואַנדלט, דאָ: פאַר־
טראָגן אין . . . — transformed

טוט זיך וואויל — האָט הנאה פון
לעבן, לאָזט זיך וואוילגיין

זייטל 56

אורחים (אָרכים, מערצאָל פון אורח
— אוירעך) — געסט

זייטל 57

באַטריבט — אומעטיק

אויסשטיין פון אים — ליידן צרות
פון אים

צוזאָגן גאָלדענע בערג — צוזאָגן
אַלדאָס גוטס (געווינלעך: אין נע־
גאַטיוון זין, ד. ה. צוזאָגן און ניט
האַלטן וואָרט)

זייטל 58

טאָן צום טויט — פייניקן, דערגיין
די יאָרן

וויכן — אויסמיידן — to avoid

אויפגעריכט ווערן — געהאָלפן
ווערן

זייטל 59

פסק — אורטייל, אויך — שטראָף —
punishment, also — sentence

דול — צעמישט, משוגע

סקאָבעל — clasp

מחלל שבת זיין (מעכאַלעל שאַבעס)
— פאַרשוועכן דעם שבתדיקן טאָג
— to violate the Sabbath

זייער אָנגעלייגט — זייער אָנגענעם

געניק־נאַקן — קאַרק — nape

אויפגאָב — deposit

זייטל 60

פּעטשע אָדער פּעטשאַ — calves'
feet jelly

ווער אין גאָט גלויבט — דאָ מיינט
עס: יעדער איינער

זייטל 61

עגבער — borer, drill

זייטל 62

ס׳קאָצל קומט — אַ באַגריסונג:
שלום עליכם! ס׳פרייט מיך אייך
צו זען! א. אַ. וו. דאָ: איראָניש

חצופה (כצופע), הולטייקע — אויס־
געלאַסענע פרוי

מאַכן זיינע אָנשטעלן — זיינע
קונצן — tricks

אַנטרונען — פאַרשוואונדן

קלעם — צרה, שווערע לאַגע

זייטל 63

ביישטיין אין נויט — אַרויסהעלפן
אין אַ צרה

אָפּנעמען דאָס לשון — ניט קענען
רעדן, בלייבן שטום

אָנגעזאָלצן אויפן האַרצן — ביי־
טער אויפן האַרצן

גיין וואוהין די אויגן טראָגן — גיין
אָן ציל

נאַכטלעגער — אָן אָרט וואו איבער־
צונעכטיקן — night's lodging

זייטל 64

צאַפ — באַק — buck, he-goat

געראָטן — געלונגען

קלייזל — אַ שולעכל

ברירה — אויסוואַל — choice

זייטל 65

חברן (כאַווערן) זיך — זיין פריינט־
לעך מיט אימיצן

אָפּגעטאַקטע ליגן — גרויסע ליגנס
(ווערטערלעך: שיין ־ געמאַכטע,
פאַרענדיקטע ליגנס)

מיט אַ קאַלטער לעבער — גלייכ־
גילטיק — indifferently

נאָענטע שמעלקעס — זייער נאָענ־
טע פריינט [איראָניש]

אָנפייפן עמיצן — אים אָפּטאָן אויף
טערקיש, אָפּנאַרן

פּעקל — דאָ מיינט עס: חברה — bunch

רשע מרושע (ראַשע מרושע) — גרויסער רשע, זייער שלעכטער מענטש

זייטל 66

פניצל (פּעניצל) — פּנימל (איראָניש)

אַגלייגן מיטן קעפּעלע — אוועק־שטאַרבן

מאַכן די קאַפּיקע — פאַרדינען געלט (אין נעגאַטיוון זין)

הולטייעס — אויסוואורפן — scoundlels

אַריינגעגאַרט אין זאַק אַריין — באַשווינדלט, אָפּגענאַרט

אוים וועלט — אַ סוף, אַן עק צו דער וועלט! ערגערס קען ניט זיין!

זייטל 67

מענטשן, וואָס האָבן ניט גאָט אין האַרצן — שלעכטע, פאַרדאָרבע־נע, אוממאָראַלישע מענטשן

זיך אַנוואָרפן אויף עמיצן — זיך אַרויפצווינגען אויף עמיצן — force oneself upon someone

דאגת פרנסה (דייגאַס פּאַרנאָסע) — זאָרג וועגן פרנסה

דם־שונאים (דאַם סאָנים) — בלוטיקע שונאים

פאַרדאָרבן — שלעכט — corrupt

ווי גאָט איז דיר ליב — אום גאָטס נאָמען — for the sake of God

אַנשיקעניש — nuisance

אויף צעשפּרינגעניש — אויף צע־פּיקעניש, אויף צולאָכעס

זייטל 68

ווייזן ווער עלטער איז — ווייזן ווער ס'איז באַלעבאָס, ווער ס'האָט די דעה (דייע), דערגיין די יאָרן — show who is boss

תשובה (טשוואווע) — ענטפער

באַקום די נכפּה (ניכפּע) — אַ קללה: ווער קראַנק אויף עפּי־לעפּסיע — throw a fit

זייטל 69

נייטן — צווינגען

רויט אָדער טויט — טויט אָדער לעבן!

קייען די ערד — ליידן צרות, אויס־גריסן ווערן

אין טאַטנס טאַטנס... — אַ קללה, פאַרקירצט פון „אַ רוח אין טאַטנס טאַטנס טאַטן אַריין"

שטיין שמאָל, האַלטן שמאָל — זיין אין זייער אַ שווערער לאַגע

געהאַט איר ערלעך אויסקומעניש — געליטן צרות

שאַפן איבער איר — זיין באַלעבאָס איבער איר; זיך באַדינען מיט איר

איינגעמען מיט גוטע רייד — באַ־רואיקן, טרייסטן

אם ירצה השם (אים יירצע האַשעם, אויך: מערצעשעם, אויך: מער־טשעם) — מיט גאָטס ווילן [ווער־טערלעך: אויב גאָט וועט וועלן]

זייטל 70

מיני (מינע) — מינים, סאָרטן

דאַוועגען אַצינד די מתים — לויטן פאָלקס איבערגלויבן, פלעגן די מתים קומען דאַוועגען אין שול נאָך האַלבער נאַכט

קנעלן — לערנען. דאָ: איינטענהן

זיך מתחייב (מיסכאַיעוו) געוועזן — זיך פאַרפליכט — obligated one-self

זייטל 71

קווענקלען זיך — צווייפלען — to hesitate

זיך מישב (מעיאַשעוו) זיין — זיך באַטראַכטן, איבערלייגן די זאַך

דאָס מזל האָט מיר געשפּילט — ס'איז מיר גוט געגאַנגען

לאָמיר עסן לעקעך ביי אונדז — מיינט: ביי אונדז אויף דער חתונה

פאַרלעקט — שיכורלעך

מאַכן פליטה (פּלייטע) — אַנטלויפן

זייטל 72

זאָל ער אַזוי וויסן פון זיין לעבן צו זאָגן — מען דאַרף עס פאַר־שטיין אין פאַרקערטן זין: „פּונקט ווי איך וויס נישט — אַזוי זאָל ער נישט וויסן פון זיין לעבן"

זייטל 75

צעשפּילט די געבליטן — דאָ: גע־
ווארן אומרואיק, ניט געקאָנט איינ־
זיצן, דאָס האַרץ האָט געצוויגן

ווינקל — דאָ מיינט עס: געגנט

זייטל 76

זיך צעגיין אין אַלע גלידער —
פאַרשאַפן אַ סך פאַרגעניגן

פילניצע — אַ מין רויטע יאַגעדע —
a red berry

נקבה (נקייווע) — פרוי

צושטיין — דאָס מיינט עס: באַ־
שטיין — insist

זייטל 77

געטאָן מיטל — אנגענומען אַלע
מיטלען, געטאָן אַלץ אין דער וועלט

לאַפּעס — הענט

האָט זיך אים צוגעגעסן — אים
נמאס געוואָרן

לערנען בלק (באַלעק) — דערגיין די
יאָרן, אָנלערנען

זייטל 78

פון יוצא (יויצע) וועגן — גלאַט אַזוי
— for the sake of appearance

אָפּגעקומענער נגיד — אַ גביר וואָס
איז פאַראָרעמט געוואָרן

איין גוף, איין נשמה — זייער, זייער
נאָענט

זייטל 79

כנופיא (קנופיע) — חברה, כאַפּטע

רוח (רועך) — טייוול

האָט בדעה (בדייע) — האָט אין
זינען, טראַכט

זייטל 81

מינדסטע — קלענסטע

זיך אָפּרעכענען מיט אימיצן —
to settle accounts נעמען נקמה

אנטפאַלן דער מאַמעס מילך —
באַפאַלן אַ גרויסער פחד

געלקחנטע סוסים (געלאַקכנטע) —
געגנבעטע פערד

כלב (קעלעוו) — הונט

זייטל 82

זאָגן ווידוי (ווידע) — זאָגן די תפילה
פאַרן טויט, זיך געזעגענען מיטן
לעבן

עולם הבא (אוילעם האַבע) — דאָס
אייביקע לעבן אויף יענער וועלט

באַהאַרצט — מיט האַרץ, מיט אַ סך
געפילן

זייטל 83

נעבעל־דברט (געבאַלדאַוועדט). —
דאָ מיינט עס: אָוועקגעהרגעט

פּאַרע — steam דאָ: אָטעם

מאַכן כיק — דערהגענען (מיט אַ
מעסער)

מיין רעכט — דאָ: וואָס מיר קומט
— what is due to me

זייטל 84

די נשמה הענגט מיר אויפן שפּיץ
נאָז — אָט־אָט און איך שטאַרב —
[לויטן איבערגלויבן, גייט די
נשמה אַרויס פון קערפּער דורך
דער נאָז. דעריבער: די נשמה איז
שוין כמעט אין גאַנצן אַרויס, זי
האַלט זיך נאָך בלויז ביים שפּיץ פון
דער נאָז]

תקיעה גדולה (טקיע גדוילע) —
ביים שופר בלאָזן — די לעצטע
און גרעסטע תקיעה (דער בלאָז פון
שופר)

זייטל 85

נסיעות (נעסיעס) — רייזעס —
travels

שליח (שאַליעך) — messenger

אָקרעפּ — הייס וואַסער

זייטל 86

חטאתי (כאַטאָסי) — „איך האָב גע־
זינדיקט"

זייטל 87

וואוהין איך קער מיך און ווענד
מיך — וואוהין איך גיי, אין וועל־
כער זייט איך לאָז מיך גיין; צו
וואָס איך נעם זיך; וואָס איך פּרואוו
נאָר טאָן

עס גייט מיר שלים־מזל — עס גייט
מיר שלעכט, ניט־מזלדיק, עס גע־
לינגט מיר ניט

משונה (משונע) — מאָדנע, ווילד

שטאָק־נאַכט — פינצטערע נאַכט —
pitch dark

דער וואָס לעבט אייביק — גאָט

הנה (היניי) — זייט וויסן! מען לאָזט
איך וויסן!